

Selusien koa helamu ten Umen

?Isei mutis selusien koanik?

Meatin koa mutis selusien koanek, isen Luk. Luk vi dokta tai^a ka sukul revi. Kei rovitei tai en eiloheh keil teindan elu (12) onen Iesu. Kei vi time tai onen Pol koa lumual vituai ka lumum vituai en out keil houlu.^b Luk rovitei Siu, ka avaseini, kei ling demkatien onen en Iesu Kristo.

Ahi varei sakin Luk vatis tus keilu ekek: 'Luk' ral min 'Umen onen Eiloheh keil.' Kei kilea revi tounah vasi koa kur out en moulien onen Iesu,^c ka kilea revi mun keke Sios kistal rohtoh mukave en out Serusalem ka va rokol out sav keil emun en sakien sa.^d Luk mual vituai houlu ral min eiloheh Pol.^e Luk mutis tus koanek ten 'Umen' en sua 63 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi), en avong koa Pol mul en mari taon ten out Rom ka mul rosin avong koa mari asuv houlu ten out Rom helei rahat usite onen.^f

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Luk mutis selusien koanek va min time tai onen, isen Teopolis.^g Aneite ten isen vi 'meatin koa envatien onen mul en Ahi.' Anatin keke Luk mutis selusien koanek min meatin enek, ka kilea keke meatin sav keil emun koa arvitei Siu ihuli.

?Luk mutis selusien koanik vensa?

Luk en vati vatie lati keke Sios kistal rohtoh mukave – Tus ten Umen selus usili mukave Sios kistal rohtoh en out Serusalem. Mul vit usil umen koa Iesu sani min eiloheh keil onen ka min Kristin vasi keil.^h Rie lati emun mukave keihoen onen Ninin Votut mai en meatin keil koa aling demkatien one en Iesu, ka sakin demkatien one mai keih tamun.ⁱ Luk vit kilea sakien koa Kristin keil amum vituai mulamu, ka mukave akataun meatin keil.^j Luk selus usil sakien koa Sios moul mai marite mok en out savsav keil houlu.^k

^a 1:0 Kol 4:14 ^b 1:0 Kol 4:14; 2Tim 4:11; Plp 1:24 ^c 1:0 Luk 1:3 ^d 1:0 Umen 1:8

^e 1:0 Kol 4:14; 2Tim 4:14; Plp 1:24; Umen 16:10-17; 20:5–28:16 ^f 1:0 Umen 28:30

^g 1:0 Luk 1:1; Umen 1:1 ^h 1:0 Umen 1:7-8 ⁱ 1:0 Umen 2:1-12 ^j 1:0 Umen 2:43-46

^k 1:0 Umen 2:47; 8:4

Luk en vati vatie lati keke keihoen onen Ninin Votut sakin Sios moull mukave – En tus koanik, Luk vit kilea keke navong Sios kistal rohtoh en out **Serusalem**, meatin keil ales Ahi mul mumon vati merikel keil koa amukok akistal:^l meatin keil onen Iesu aselus en selusien savsav keil koa rovitei one kati ka mesav keil along kilea,^m eiloheh keil asak revi meatin houlu koa amesai,ⁿ ka selusien one usil tounah onen Ahi kur keihoen.^o Evus, mari sakvisien tai mai purun Kristin keil en out Serusalem, ka houlu en keil alohosai uva en out sav keil en provins ten out **Sudea** ka provins ten out **Sameria** emun^p koa lurvitei soutin ramat ran out Serusalem. Ka navong Iesu viles moullien onen Pol, Ahi sila ral min Kristin sav keil keke uva avahitehiten more longlongien usil Iesu Kristo va min Siu sav keil koa amul en **out sav keil en out netan** koa kavmen ten out Rom mul losil kat keil. Ka koakeil arvitei Siu emun koa aka Afrika, Siria, Esia, Masedonia ka Rom^q umai aling demkatien one eni.

Luk en vati vahit kilea vatte ten demkatien onen Kristin keil – Luk mutis kat hati selusien onen Pita navong san selusien onen Ahi min Siu keil usil vatte ten demkatien onen,^r ral min hati selusien koa Pol sani min meatin keil koa arvitei Siu.^s Luk rie lati keke more longlongien usil Iesu Kristo karahit out keil houlu, ka selusien teni mal revi keke meatin keil ten kantri sav keil akilea avaling demkatien one eni. Luk ro ral min Pol navong Pol mul rosin avong koa mari asuv houlu ten out Rom kilea valei rahit usite onen en kot.^t Sakini, meatin houlu amundemi avit Luk mutis tus keilu ten ‘More Longlongien usil Iesu Kristo koa Luk mutisi’ ka ‘Umen onen Eiloheh keil’ keke vahit kilea vatte ten demkatien onen Pol min asuv houlu ten out Rom keke vakataun usite onen Pol.

Luk en vati vatie lati keke sakvisien keil sakras vapurun Sios onen Iesu Kristo – Kristin keil houlu avitehiten more longlongien onen Ahi ka avisu en avong takeih keil en moullien one (suval Pita^u ka Pol^v). Teisav en keil amu vini keil (suval Stivin^w ka Tiemes^x). Teisav teimun, meatin keil amumoni tisa en keil (suval Pol^y). Ka sakvisien takeih keil ekek asakras avou lin Sios onen Iesu Kristo veni Ninin Votut mul ien. Ka kei mul sakin Sios esuk moull mai marite ka keih imok.

Vati rendemien tai ten tus enek mul en Umen 1:8

Iesu viteni vit, “Kami miheilea en tounah tas enek, navong Ninin Votut hemai hesien kami, mihehilelau en keihoen. Sakini, mihehitehiten tounah koa naviteni ka namumoni en taon ten out Serusalem, ka en out sav keil en provins ten out Sudea. Ka mihehitehiten usili en provins ten out Sameria, ka en out savsav keil emun heha hetokol out vasi netan.”

^l 1:0 Umen 2:14–7:60 ^m 1:0 Umen 2:4,7-12 ⁿ 1:0 Umen 3:1-10; 5:15-16

^o 1:0 Umen 4:8-13,30-31 ^p 1:0 Umen 8:1,4-5 ^q 1:0 Umen 12:1–28:30

^r 1:0 Umen 2:14-41; 4:8-12; 10:34-48 ^s 1:0 Umen 13:16-41; 17:22-32; 22:1-21; 26:1-29

^t 1:0 Umen 28:30 ^u 1:0 Umen 4:3; 12:3-17 ^v 1:0 Umen 16:22-40 ^w 1:0 Umen 7:59-60

^x 1:0 Umen 12:2 ^y 1:0 Umen 15:19; 17:5-9; 18:6; 19:23-41

?Asa mul en selusien koanik?

1. Umen onen Pita va min Siu keil. (1:1–12:25)
 - a. Sios onen Iesu Kristo kistal rohtoh en out Serusalem. (1:1–7:59)
 - b. Sios va rokol provins keilu ten out Sameria ka Siria. (8:1–12:25)
2. Umen onen Pol va min koakeil arvitei Siu. (13:1–28:31)
 - a. Ualien rohtoh onen Pol keke vahitehiten more longlongien min meatin keil ten provins keilu ten out Kalesia ka Pampilia. (13:1–14:28)
 - b. Kaonsel ten Sios en out Serusalem amaeni keke Kristin keil koa arvitei Siu irmusiltei mengkatien keil onen Siu keil. (15:1–35)
 - c. Ualien onen Pol koa vi elu eni va rokol provins keilu ten out Esia ka Masedonia. (15:36–18:28)
 - d. Ualien onen Pol koa vi etel eni va rokol provins keilu ten out Esia ka Masedonia emun. (19:1–21:14)
 - e. Pol vit usil vatte ten demkatien onen en kot keil en out Serusalem, Sesaria, ka va rokol mari taon ten out Rom emun. (21:15–28:25)

Hitkilean onen Luk usil tus koanek

1 ¹Tuak Teopolis,^z
Namul namutis tisien koanik vat minuk.

En tisien koa namutisi minuk mulamu,^a naselus usil tounah vasi keil koa Iesu mumoni ka vihisei eni navong mum rohtoh en umen onen ²va rokol avong koa Ahi kulati vina en out nesa. Ka navong Iesu mul veah en out netan, ral min keihoen onen **Ninin Votut**, kei visein meatin keil koa rie lat keil avahi **eiloheh** keil onen.^b ³Navong Iesu longe tisa ka mat evus, kei kistal min meatin keil onen avong hanumau elu (40) en sise houlu keke vahothot eni vi anatin keke moul eris ran matien. Ka, en avong keil ekek, Iesu selus min keil usil hiasuvien onen Ahi.^c ⁴Ka navong ro veah ral min meatin keil onen, Iesu sel kat keil vit, “Minalokoveintei mau out **Serusalem**. Ka mihetosin sanien ten Ninin Votut koa naviteni min kami keke Tata onak vat kati keke hesani min kami.^d ⁵Veni, mulamu, Sion vi **baptaes** en meatin keil en oai, ka en avong vahis enges koa hemai, Ahi hehi baptaes en kami en Ninin Votut.”^{e f}

^z 1:1 Luk 1:3 ^a 1:1 Luk mutis tus tai musil moulien onen Iesu va min Teopolis tuai.

^b 1:2 Mak 16:19; Luk 24:49-51 ^c 1:3 Luk 24:36-42; Sion 20:19-20,26-27; Mat 28:18-20; Luk 24:46-49; Sion 20:21-23 ^d 1:4 Luk 24:49; Sion 14:16-17; 15:26; Umen 2:33

^e 1:5 Navong avi baptaes en meatin en oai, rie lati keke aling demkatien one en Iesu ka aviles ran sakien tisa keil one ka asan vasi moulien one min Ahi. Ka navong Kristin tai san moulien onen min Ahi, Ahi Tata vi baptaes en kei en Ninin Votut. Sakini, Ninin Votut mai sien moulien onen, mul san keihoen mini, ka rie lat sise koa mal keke housili lisenges.

^f 1:5 Mat 3:11; Mak 1:8; Luk 3:16; Sion 1:33

Ahi kulat Iesu vina en out nesa

⁶En avong sav tai, eiloheh keil onen Iesu umai vituai ral min Iesu ka avisi avit, “?Asuv, mukave? ?Avong mal vinvin keke kovamai kovahi asuv houlu onen me-Isrel keil vasuval asuv houlu Deved mulamu, vuo avong romaltei veah?”^{g h}

⁷Ka Iesu vit kesi vit, “Avong enek, Tata enges kur keihoen vatie lati. Rovitei keke kami mivailea avong koa kei ling kati keke vakur out.ⁱ ⁸Ka kami miheilea en tounah tas enek, navong **Ninin Votut** hemai hesien kami, mihehilelau en keihoen. Sakini, mihehitehiten usil tounah koa naviteni ka namumoni. Mihoum rohtoh eni en taon ten out Serusalem, ka en out sav keil en provins ten out Sudea. Hevus, mihehitehiten usili en provins ten out Sameria, ka en out savsav keil emun heha hetokol out vasi en out netan.”^j ⁹Navong san selusien enek min keil evus ka mete mul veah eni, Ahi kulat Iesu vina en out nesa, ka mahmah tai mai kav koe ka arlestei mun.^k

¹⁰Ka navong amules alele vina nesa en teilang, hatte tas, angelo elu koa lumusin en eisin tamuoh lumulomal vesesal ven keil.^l ¹¹Ka luviteni min keil luvit, “?Meatin keil ten out Kaleli, kami mimul mimulomal ka milele vina nesa mukok vensa? Iesu koa Ahi kulati ran kami ka kuri vina en out nesa, kei varei hemita ris en vati sakien koa milesi vina en out nesa.”^m

Matias mai vi eiloheh tai keke vakes Sudas Eskariot

¹²Evus, eiloheh keil alokovein Hou Nei **Olip**, ka uva ris Serusalem koa rovitei soutin.^{n o} ¹³Navong keil arokol taon, uva en eim koa amul aro ien, avina en out tai koa mul nesa. Koakeil aro vituai en avong koanek avi Pita, Sion, ka Tiemes; Andru, Pilip ka Tomas; Batolomiu ka **Matiu|Matiu Livae**; Tiemes (koa vi natin Alveas); Saemon (koa mul en vangi meatin keil koa e vati mok keke Siu keil avamaluv ran hen kavmen ten out Rom); ka Sudas (natin Tiemes).^p ¹⁴Ka en avong vasi, eiloheh keil ekek umai out tas ka avis vituai. Ka meatin sav keil emun umai avis vituai ral min keil, koa tei en keil avi Meri (mama onen Iesu), tunali Iesu keitel, ka ahin otetai keil emun koa amusili.

¹⁵Avong vahis mai muli, ka meatin keil koa aling demkatien one en Iesu umai out tas. Keil vasi vesesal avahi handred tai ka hanumau tai

^g **1:6** En 1Kron 17:11-12, Ahi viteni min asuv houlu Deved keke tai ten vatiamal onen hehi asuv houlu ten lisenges. ^h **1:6** Luk 24:21 ⁱ **1:7** Mak 13:32 ^j **1:8** Efes 3:16; Luk 24:48; Sion 15:27; Umen 2:32; 3:15; 5:32 ^k **1:9** Mak 16:19; Sion 6:62 ^l **1:10** Luk 24:4 ^m **1:11** Mat 26:64; Luk 21:27; Rev 1:7 ⁿ **1:12** Hou Nei Olip vi kilomita tai ran taon ten out Serusalem. ^o **1:12** Luk 24:50,52 ^p **1:13** Mat 10:2-4; Mak 3:16-19; Luk 6:14-16

emun (120). Ka navong aro vituai mukok, Pita mulomal en mete ka selus min keil vit, ¹⁶“Tuak ka ahinkuli keil, selusien koa asuv houlu **Deved** vit luvati en Tus Votut mai vi anatin usil Sudas Eskariot koa mulamun koakeil umai avuli kat Iesu.” ¹⁷Sudas vi tai en komai koa Iesu rie lati, ka kei mum vituai ral min komai en umen onomai.”

¹⁸(Asov keil onen pris keil asan mani min Sudas ven asa tisa koa kei mumoni. Ka ral min mani enek, avul hati atan tai en isen. Ka en vati atan enek, kei mot eni, vangen maseh ka tin keil asisital.” ¹⁹Navong longlongien usil mukave Sudas mat ka vasi out Serusalem, avise out enek en ‘Akeldama,’ koa aneite teni vi, ‘Atan ten Ara.’)

²⁰Ka Pita selus eris vit, “Anatin, asov houlu Deved vit luvati usil Sudas en Sam tai vit,

‘Ahi Asuv, kumon vatiamal onen heha hevus,

ka kisakin titiali hetovuol emun hemoul en teim sen.’

Sam 69:25

Deved vit luvati emun vit,

‘Hetahos keke meatin sav hekesi ka hekur vulin.’

Sam 109:8

²¹Sakini, mal keke meatin sav tai hemai heapil hetal min komai, tai koa musil rohtoh en komai en avong mulamu, ka en avong vasi keil emun koa Asuv Iesu mul muhal ral min komai.” ²²Anatin, rehetie lat meatin tai koa ro ral min komai en avong koa Sion vi **baptaes** en meatin keil, va rokol avong koa Ahi kulat Iesu vina en out nesa. Rehetie lat tai en keil keke hemai hekur umen hetal min komai keke hehitehiteni min meatin sav keil vi anatin keke les Iesu moul eris ran matien.” ²³Sakini, keil arie lat meatin elu: Siosep Barsabas (koa isen tamun vi Sastas) ka Matias.

²⁴Evus, avis Ahi avit, “Asov, keik kokilea rendemien onen meatin vasi keil. Sakini, kitie min komai ise en keilu ekek koa keik korie lati” ²⁵keke houv hesuval **eilohes** tai onom. ?Ise en koakeilu ekek hekur vulin Sudas, koa lokovein umen enek keke vaha en vulin kati?” ²⁶Evus, avis meatin keilu ekek lumai lumutis isealu en ahat elu. Aling ahat keilu ekek en valite tai, ka navong aleh lat ahat tai ran valite koanik, alesi keke isen Matias mul ien.” Sakini, vi Matias koa akuri mai kapil vituai ral min **eilohes** teindan tai (11) sav keil.

Ninin Votut mai sien meatin keil koa aling demkatien one en Iesu

2 ¹Navong avong ten anien koa avise en ‘**Pentekos**’ emai, meatin vasi keil koa aling demkatien one en Iesu umai alah ruai en eim tai.”

¶ 1:16 Sam 41:9 ¶ 1:18 Matiu 27:1-10 viteni keke asov keil onen pris keil akur ris mani koa asani min Sudas, ka avul hati atan tai eni. Tunien teni vit navong Sudas va par koteh hiren en viau tai, mul murur en vatiai koa mul en atan enek. Ka navong viau teni mat, teiai onen Sudas mot vita netan, ka vangen maseh. ¶ 1:21 Luk 1:2; Sion 15:27; Mat 3:13-15; Mak 1:9; Luk 3:21; Mak 16:19; Umen 1:9 ¶ 1:24 Sion 2:24-25 ¶ 1:26 Pro 16:33 ¶ 2:1 Lev 23:15-21; Dut 16:9-11

²Hatte tas, keil along verien tai koa ka en out nesa ka mai suval eang koa muhuh keih. Verien koanik sien vasi eim koa amul arondan ien. ³Evus, tounah tai kistal en eim enek koa vilhili suval ahang koa rasil va mulomal retai en vatin meatin keil.^w ⁴Ka en avong enek, keil vasi avilelau en **Ninin Votut**. Ka Ninin san keihoen min keil koa sakin keil aselus en selusien sav keil koa rovitei one kati.^x

⁵En avong enek, Siu keil koa aka en kantri savsav keil houlu aro en out **Serusalem**. Umai veni demkatien one keih en Ahi ka e vati avaha netan min Ahi en avong ten Pentekos. ⁶Ka navong meatin keil enek along verien koanik, keil houlu umai out tas keke availea asa mul kur out. Ka navong keil umai vesesal, amutimanin veni along meatin keil onen Iesu amul aselus en selusien savsav keil one. ⁷Keil amusil ka avis keil eris avit, “!Ei, meatin keil ekek koa amul aselus ekok, keil vasi avi me-Kaleli keil enges!^y ⁸?Sakini, mukave suk ir rolong keil amul aselus en selusien kati keil orer? ⁹Ir roka en out Partia, Midia, ka Ilam; en out Mesopotemia, Sudea, ka Kapadosia; en out Pontas ka Esia. ¹⁰Roka mun en out Frikea ka Pampilia, en out **Isip** ka en out keil en kantri ten out Libia koa mul vesesal en out Saerin. Tei en ir aka **Rom** ka avi Siu keil kati, ka teisav en ir umai akur demkatien onen Siu keil enges. ¹¹Ka tei en ir emun avi ten out Krit ka Arebia. !Ka avaseini keke roka en out savsav keil houlu, ir vasi romul rolong meatin keil enek amul aselus en selusien kati keil orer usil marmari tounah keil koa Ahi mul mumoni!” ¹²Keil vasi amutimanin ka amundem usili houlu. Sakini, keil avis sase en keil avit, “?Asa varei aneite ten tounah keil ekek?”

¹³Ka teisav en keil aselus karen keil avit, “!Meatin keil ekek amun uaen houlu koa keih ka avi vau eni!”

Pita san selusien tai va min vangii meatin keil

¹⁴Evus, Pita mulomal ral min eiloheh teindan tai (11) sav keil, ka viso va min vangii meatin keil vit, “Kami Siu keil, ka kami vasi koa miro en out Serusalem en avong ekek, mihesan ralingomi minau ka nihiten aneite ten tounah enek min kami. ¹⁵Meatin keil ekek armunmuntei vasuval koa kami mimundemi. Avong koanek vi naen klok en visokon enges. ¹⁶Vuo. Tounah koa mimul milesi suval etin asa koa Ahi viteni ka en **provet** Soel telamu vit,

¹⁷*En avong ekor keil,*

inau nisan Ninin Votut onak min meatin vasi keil.

Ehon ka atouli keil onami ihit luvat selusien keil onak.

^w 2:3 Mat 3:11; Luk 3:16 ^x 2:4 Umen 4:31; 10:44-45; 19:6; Mak 16:17; Umen 10:46; 1Kor 13:1
^y 2:7 Umen 1:11

Meatin hau keil iles leisanien keil ka ulmatu keil ilei kilea en tounah heka en matil vovoien keil.

¹⁸ *En avong keil enek, inau nitah Ninin Votut onak heha hesien meatin vasi keil onak heha hetokol meahos ka atou keil emun koa avi slev enges.*

Anatin, keil emun, ihit luvat selusien keil onak.

¹⁹ *Inau numon marmari tounah keil ikistal en teilang, ka nitie lat keihoen onak en out netan.*

En out netan, numon tounah sal keil hekur out koa hesuval avong ten vaeen:

ara houe, ka ahang ka eas teni hel en out vasi.

²⁰ *En teilang, meteiai hemalikelik, ka avati hemai hehilhili hesuval ara.*

Navong meatin keil iles tounah keil ekek kur out, ilea keke mari avong ten hetetamenien onen Ahi Asuv vesesal vamai vakistal koa houmon kot en meatin vasi keil.

²¹ *Ka en avong enek, koakeil vasi avise inau ven kataunien, inau, Ahi Asuv, nutut moulien one.’ ”*

Soel 2:28-32^z

²² *Pita selus eris min keil vit, “!Tuak eli keil ten out **Isrel**, mihetaengon selusien keil ekek! Navong Iesu ten out Nasaret ro veah ral min kami, Ahi rie lati keke vi Mesaea onen ka en keihoen koa sani mini keke voumon merikel keil ka marmari tounah sav keil en metomi koa sakin kami mimutimanin eni. Kami vasi mikilea revi en koanek.^a ²³ Ka musil lingkatien onen, Ahi koa kilea en tounah vasi koa kur out ling Iesu va en hemi. Ka kami, misan matien mini en sakien koa mikeih kat koakeil armusiltei mengkatien keil onen Ahi keke uva amuti kati en aiveave.^b ²⁴ Ka Ahi sakini moul eris ran matien keke herkurtei mun mahien teni. Veni keihoen ten matien sakras vahuli kati.^c ²⁵ Koanik suval koa asuv houlu **Deved** telamu viteni usil Iesu vit,*

‘Liseges, nales Ahi Asuv en usite matu onak.

Ka nirmetautei veni kei ro vesesal ven inau.

²⁶ *Anatin, nasi nau, nasan masmasien va mini.*

Ka naling desien onak eni keke heting koe teiai onak.

²⁷ *Anatin, nakilea keke hermaentei ninin onak heto en out ten matien.*

Ka hermaentei teiai onak, meatin votut onen, hemande en avul tatetahinien.^d

²⁸ *Kei rie sise keke mamoul eni.*

Nisi nau liseges veni kei ro vesesal ven inau.’ ”

Sam 16:8-11

^z **2:21** Rom 10:13 ^a **2:22** Sion 3:2 ^b **2:23** Umen 4:28; Mat 27:35,50; Mak 15:24,37; Luk 23:33,46; Sion 19:18,30; Umen 3:15 ^c **2:24** Mat 28:6; Mak 16:6; Luk 24:5; Umen 3:15; 2Saml 22:6; Sam 18:4; 116:3 ^d **2:27** Umen 13:35

²⁹Pita selus eris min vangi meatin keil vit, “Tuak eli keil ten out Isrel, inau nihiteni hemal enges min kami usil Deved, avu orer. Kei mat, ka arahini. Ka out tatetahinien onen mul veah ekok rokok kosa.^e ³⁰Rokilea keke kei vi provet tai. Kei kilea keke Ahi mumon hatkatien takeih tai mini keke hesakin tai en vatiamal onen hekur vulin ka hemai hehi asuv houlu.^f ³¹Asuv houlu Deved lei kilea asa koa Ahi houmoni en avong keil koa hemai. Sakini, selus usil hemukave Mesaea hemoul eris ran matien navong viteni vit,

‘Ahi hermaentei ninin onen heto en out ten matien.

Ka hermaentei teiai onen hemande en avul tatetahinien.’ Sam 16:10
³²Koanik mul selus usil Iesu koa Ahi sakini moul eris ran matien, ka komai vasi ekeke melesi keke vi anatin.^g ³³Ahi vati lati vina nesa keke vato en out ten hetetamenien en usite matu onen, ka Tata onen san **Ninin Votut** mini suval koa kei vat kati min komai. Ka kosa, asa koa milesi ka miraengoni vi Ninin Votut enek koa Iesu sani min komai.^h ³⁴Ir vasi rokilea keke rovitei asuv houlu Deved koa vina en out nesa. Ka Deved varei selus usil Iesu Kristo navong viten selusien koanik vit,

‘Ahi Asuv selus min Asuv onak vit,

“Kitondan en usite matu onak,

³⁵ *hetokol avong koa niling koakeil avi vativieh ral minuk en hem.” ’*

Sam 110:1ⁱ

³⁶Sakini, me-Isrel vasi keil, kami miheilea revi mok keke Iesu enek, Ahi lingi vi Mesaea ka Asuv orer. !Ka vi kei varei koa kami mimuti kati en aiveave!”^j

³⁷Navong meatin keil along selusien onen, e von ka tine mis. Sakini, avis Pita ral min **eilohéh** sav keil avit, “?Tuak keil, asa li mehoumoni suk?”^k

³⁸Pita vit kesi vit, “Tetai en kami hehiles ran **tisaen** keil onen ka hemaen komai mehehi **baptaes** eni en isen Iesu Kristo. Hesakini, Ahi helah lat tisaen keil onen rani ka helele hetahos eris mini. Hevus, Ahi hesan Ninin Votut onen mini hesuval sanien tai.^l ³⁹Kami vasi mihoumoni hemukonek veni Ahi mumon hatkatien koanik ral min kami ka titami keil, ka ral min koakeil vasi amul soutin. Anatin, Ahi Asuv vat kati keke kei hesan Ninin Votut onen min koakeil vasi kei vise keil avamai avahi meatin keil onen.”^m

⁴⁰Pita sel kat keil keih ral min selusien sav keil emun. Ka peah keil vit, “!Mihehis Ahi keke houtut moulien onami ran mahien koa hesani

^e 2:29 1Ki 2:10; Umen 13:36 ^f 2:30 Sam 132:11; 2Saml 7:12-13 ^g 2:32 Luk 24:48; Umen 1:8 ^h 2:33 Mak 16:19; Umen 7:55,56; Rom 8:34; Kol 3:1; Hib 1:3; 8:1; 10:12; 12:2; 1Pit 3:22; Sion 14:16-17; 15:26; Umen 1:4 ⁱ 2:35 Mat 22:14; Mak 12:36; Luk 20:42-43; Hib 1:13 ^j 2:36 Umen 5:30-31 ^k 2:37 Luk 3:10,12,14 ^l 2:38 Umen 3:19 ^m 2:39 Aes 57:19; Soel 2:32; Rom 10:13

hemai ven meatin tisa keil ten avong kosa!ⁿ 41 Evus, meatin keil houlu akur anatin en selusien onen, ka amaen keil avi baptaes en keil. En avong enek, vesesal meatin keil taosen etel (3,000) umai ka akapil vituai ral min koakeil aling demkatien one en Iesu.^o 42 Ka en avong vasi, meatin keil enek amusil kat revi sakien keil enek: alah ruai, along kat asa koa eiloheh keil avisein keil eni, ariti anien min keil, akur Anien Votut onen Asuv, ka avis vituai.^p

Sakien onen koakeil koa aling demkatien one en Iesu

43 Avong houlu mai muli, Ahi mumon merikel keil ka marmari tounah sav keil houlu mun ka en hen eiloheh keil. Koanik sakin meatin keil vasi amutimanin, ka avouhou imok min Ahi.^q 44 Ka koakeil vasi aling demkatien one en Iesu, lises aro vituai, ka aso vituai en tounah vasi keil one keke vakataun koakeil atamurei en tounah.^r 45 Ka tei en keil asalem en hati atan keil one vuo tounah sav tai, ka asan mani teni va min koakeil atamurei en tounah.^s 46 En avong vasi, keil alah ruai en teahu ten Eim Votut onen Ahi. Ka en teim keil one, alah ruain anien ae ral min tinahos ka akanian vituai ral min sien.^t 47 Keil amasmas Ahi, ka meatin vasi keil avouhou min keil. Ka en avong vasi, Asuv Iesu mul sakin meatin keil houlu tamun umai akapil vituai ral min keil ka mul mutut moulien one.^u

En isen Iesu, Pita sakin meatin koa sakras vakaka mai kaka tahos eris

3 1 En avong tai, en tri klok mendilah koa vi avong ten hisien onen Siu keil, Pita ka Sion luva en Eim Votut onen Ahi keke luvahis.^v 2 En avong enek, meatin oteta keil avous tue tai koa sakras vakaka veni alen rotahostei navong avasi. Ka alingi netan vesesal en metareh ten mari vieh ten teahu ten Eim Votut koa avise en ‘More Metareh.’ En avong vasi, keil avousi ka alingi en out enek keke val vahiram en mani ran meatin keil koa umai en Eim Votut.^w

3 Navong meatin enek les Pita ka Sion lumai vesesal keke luvaha neim en teahu ten Eim Votut, peah keilu keke luvasan etai tounah mini. 4 Keilu lulele mal eni, ka Pita viteni mini vit, “!Kilele hemal en komal!”^x 5 Sakini, meatin enek lele mal en keilu ka mundemi keke hekur etai tounah ran keilu. 6 Ka Pita viteni mini vit, “Mani onak tovuol varei, ka asa koa nakuri, nisani minuk. !En isen Iesu Kristo ten out Nasaret, mea ka

ⁿ 2:40 Dut 32:5; Sam 78:8; Plp 2:15 ^o 2:41 Umen 2:47; 4:4; 5:14; 6:7; 11:21,24;

21:20 ^p 2:42 Umen 2:46; 20:7 ^q 2:43 Umen 5:5,11; 19:17; 5:12; 6:8; 14:3;

15:12 ^r 2:44 Umen 4:32 ^s 2:45 Umen 4:34-35 ^t 2:46 Luk 24:53; Umen 2:42

^u 2:47 Umen 2:41; 4:4; 5:14; 6:7; 11:21,24; 21:20 ^v 3:1 Umen 10:3,9,30 ^w 3:2 Sion 9:1;

Umen 14:8 ^x 3:4 Umen 6:15; 13:9; 14:9; 23:1

kaka!”^y 7Evus, Pita vuli kat hen matu ka katauni mea ka mulomal. Hatte tas, alen keilu lumai lukeih. ⁸Meatin enek vut vina nesa, mulomal ka kaka. Evus, musil Pita keilu telva en teahu ten Eim Votut. Ka en out enek, meatin enek mual, mul vutahut ka mul masmas Ahi houlu mok.^z

⁹Navong meatin keil alesi mukave mul mual ka mul masmas Ahi, ¹⁰alei kilea keke vi kei koa, lisenges, mul rondan vesesal en More Metareh ten teahu ten Eim Votut ka vis meatin keil ven mani. Ka keil vasi e von ka amutimanin en asa koa kistal mini.^a

Pita selus min meatin keil en teahu ten Eim Votut

¹¹Navong meatin enek mul veah musil kat Pita ka Sion, meatin vasi keil amuloh umai ven keitel, amutimanin ka asi keil houlu. Amul en out tai en teahu ten Eim Votut koa avise en ‘Veranda onen **Solomon**.’^b ¹²Navong Pita les meatin keil ekek, viteni min keil vit, “?Tuak keil ten out **Isrel**, vensa varei mimutimanin mukok? ?Vensa varei milei mamah en komal mukok? ?Mimundemi mivit meatin ekek mual ka en keihoen onomal enges? ?Vuo mimundemi mul mual mukok veni sakien keil onomal mal revi en meten Ahi? !Vuo, romukteinek! ¹³Ahi varei sak revi meatin enek. Ahi enek vi Ahi onen **Ebrahim**, onen **Aesak**, onen Siekob, ka onen avu orer keil. Kei varei vati lat isen Iesu vina nesa koa vi meatin toumien onen. Ka kami miseseini en meten Paelet ka milingi en hen keke vouasi vamat. Paelet en vati vamaeni vamaen vamaen vamaen, ka kami mirmaentei.^c ¹⁴Kei koa vi votut ka mal revi en meten Ahi, kami miseseini. Evus, mivis Paelet vasan vatkeih tai koa mu vini meatin keke vaha min kami.^d ¹⁵Kami misakini amu vini Vatte ten Moulilien. Ka Ahi sakini moul eris ran matien. Komal mellesi, ka, kosa, melmul melvit meseini min kami.^e ¹⁶Keihoen koa mul en isen Iesu sakien alen meatin koanek mai tahos eris. Asa koa milesi kur out, kur out veni meatin enek ling demkatien onen en isen Iesu, ka sakini, mul tahos en metomi kosa.

¹⁷“Tuak onak keil, nakilea keke asa koa kami ka avat keil onami mimumoni min Iesu, mimumoni veni mireingeingeni.^f ¹⁸En sise enek, Ahi sakien lingkatien onen emai vi anatin. Veni mulamu, Ahi vit luvati ka en **provet** keil onen keke Mesaea onen hekistal ka hekur mahien.^g ¹⁹Sakini, mihelonge hetisa ven **tisaen** keil onami ka mihehiles sakien keil onami. Mihemai vesesal ven Ahi keke helele hetahos eris en kami,^h ²⁰hesakin sien hel en moulilien onami, ka hesila Iesu, Mesaea koa rie lati

^y 3:6 Umen 3:16; 4:10; 16:8 ^z 3:8 Umen 14:10; Sion 5:14 ^a 3:10 Sion 9:8

^b 3:11 Sion 10:23; Umen 5:12 ^c 3:13 Eks 3:6,15; Mat 22:32; Mak 12:26; Umen 7:32;

Aes 52:13; Sion 13:32; Luk 23:14-23; Sion 18:38-40; 19:12-15 ^d 3:14 Mat 27:20-21;

Mak 15:7,11-12 ^e 3:15 Umen 4:10; 5:30; Luk 24:48; Umen 1:8; 2:32 ^f 3:17 Luk 23:34;

1Tim 1:13 ^g 3:18 Luk 24:27,44,46 ^h 3:19 Umen 2:38

keke houtut kami. ²¹ Ka Iesu heto en out nesa heha vio ... avong hemal keke tounah vasi en out netan hetokol keite teni ka Ahi hesakini hemai hehi heite hau. Hesuval asa Ahi vat kati mulamu ka en provet votut keil onen. ²² Hesuval koa **Mosis** viteni vit, *'Ahi, Asuv onami, hehati lat tai en kami hemai hehi provet tai hesuval inau. Mihelong kat tounah vasi koa hehiteni min kami.* ²³ *Ka munak tei en kami irlong kattei provet enek, Ahi hesila lat keil ran vang'i meatin keil onen ka houas keil imat.'* " *Dut 18:15,18,19ⁱ*

²⁴ Ka Pita selus eris min keil vit, "Anatin eli, provet **Samuel** ral min provet keil koa umai akatau eni, keil vasi avit luvati usil tounah keil koa mul kur out en avong kosa.^j ²⁵ Ir ral min provet keil ekek, rovi me-Isrel keil. Sakini, **hatkatien takeih** koa Ahi mumoni ral min avu keil orer vi orer vasi. Suval koa Ahi vat kati min Ebrahim vit, *'Vatiamal onom keil ihi sise ten tokolkatien onak heha min vang'i meatin vasi keil ten out netan.'* *Sen 22:18^k* ²⁶ Sakini, navong Ahi san meatin toumien onen emai, kei sani min ir mulamu. Kei en vati vatokol kat ir en sakien koa hesakin ir vasi rehehiles ran sakien tisa keil orer."^l

Pita ka Sion lumulomal en meten hetetamen keil ten kaonsel onen Siu keil

4 ¹ Navong Pita ka Sion lumul veah luselus min meatin keil, tei en **pris** keil umai akistal ral min avat onen meatin taleikokoeien keil ten Eim Votut ka min **Satusi** keil emun.^m ² Tine tisa kat eiloheh keilu ekek veni lumul luvisein meatin keil keke Iesu moul eris ran matien, ka sakini, keil emun imoul eris ran matien anatin.ⁿ ³ Sakini, hetetamen keil ekek avuli kat keilu ka aling keilu en eim takeih rokol avong sav veni vi mendilah tuai.^o ⁴ Ka meatin keil houlu koa along selusien onealu akur anatin eni. Sakini, koakeil aling demkatien one en Iesu vesesal avatokol taosen elim (5000).^p

⁵ En visokon teni, hetetamen keil onen Siu keil, elda keil, ral min tiser keil ten mengkatien onen Mosis alah ruai en kaonsel onen Siu keil en out **Serusalem**. ⁶ Arondan ral min **asuv houlu onen pris keil** Annas ka koakeil emun akistal en vatiamal ten asuv houlu keil onen pris keil, koa Kaiafas, Sion, ka Aleksanda vi etel en keil. ⁷ Navong keil vasi arondan, amulamun Pita ka Sion lomulomal en mete. Ka avis keilu avit, "Tounah koa kamil milmumoni, milkur keihoen teni ka kave? Milmumon tounah keil ekek en isen isei?"^q

ⁱ 3:23 Lev 23:29; Umen 7:37 ^j 3:24 Luk 24:27 ^k 3:25 Sen 26:4; 12:3; 12:3; 18:18; Kal 3:8
^l 3:26 Umen 13:46; Rom 1:16 ^m 4:1 Mat 22:23; Mak 12:18; Luk 20:27; Umen 23:8
ⁿ 4:2 Umen 4:33; 17:18; 26:23 ^o 4:3 Umen 5:18; 3:1 ^p 4:4 Umen 2:41,47; 5:14; 6:7; 11:21,24; 21:20 ^q 4:7 Mat 21:23; Mak 11:28; Luk 20:2

⁸Evus, keihoen onen **Ninin Votut** mai sien Pita koa vit kesi min keil vit, “Avat keil ka elda keil onen Siu keil,^r ⁹kosa, mimulamun komal melmai ekok keke mivahis komal usil sakien tetahos koa melmumoni min meatin koa sakras vakaka. Emi vati mivailea kei emai tahos mukave. ¹⁰Mukonek, komal melvit kilea min kami ka me-Isrel vasi keil keke alen meatin ekek mai tahos ka kei mul mulomal en metomi kosa ka en keihoen koa mul en isen Iesu Kristo ten out Nasaret. Koanek vi vati Iesu etin koa kami mimuti kati en aiveave ka koa mat, ka kei varei Ahi mumoni moul eris ran matien.^s ¹¹Tus Votut vit usil Iesu navong vit,^t
*‘Pos koa meatin keil toumien alei seseini,
 kei varei mai vi more vatiseng kati ten eim mulin pos sav keil.’*

Sam 118:22^u

¹²Iesu enges kilea voutut moulien orer. Veni en out vasi netan, isen meatin sav tovuol emun koa Ahi sani koa kilea voutut moulien orer.”^v

¹³Navong hetetamen keil ten kaonsel alonge keke selusien onen Pita ka Sion tahos imok mukok, amutimanin en keilu. Veni, avaseini lursukul revitei, alesi keke metauen onealu tovuol. Ka alei kilea keke lumusil kat Iesu. ¹⁴Ka navong ales meatin koa alen keilu lumai lutahos mul veah mulomal en usite onealu, asakras emun avahiten etai tounah vaha kat keilu. ¹⁵Sakini, asila lat keitel telva hae ten avong havivis. Navong telva, keil aselus retavoai en keil eris usil usite oneatel^w ¹⁶avit, “?Rehoumon sa en keilu? Meatin vasi keil en out Serusalem akilea keke koakeilu ekek lumumon mari merikel tai. Rosakras rovahiteni rovahit rovitei anatin.^x ¹⁷Munak er vat meatin keil avarlongtei mun usil merikel ekek, mal keke reheteng koe keilu keke luherselustei mun min etai meatin usil Iesu.”^y

¹⁸Evus, keil avise keilu lumai neim, ka ameng kat keilu keih keke lunaselustei mun vuo lunahiseinti mun meatin keil usil Iesu. ¹⁹Ka Pita ka Sion luvit kesi min keil luvit, “Kami mihelei rahit usite onomal. ?Mal imok keke melvalong kat kami, vuo melvalong kat Ahi varei? ?Kami miviten sa?^z ²⁰Veni komal melsakras melvahati komal en selusien onomai usil tounah koa mellesi ka melraengoni usil Iesu.” ²¹Sakini, hetetamen keil ten kaonsel ameng kat keilu keih eris ka amaen keilu lumaluv luva. Amaen keilu lumaluv luva veni alesi keke asakras avasan mahien min keilu veni meatin vasi keil amul avati lat isen Ahi ven asa koa kur out. ²²Meatin keil akilea keke asa koa kur out vi merikel tai veni meatin koa Pita sak revu, sua onen muli hanumau elu (40).

^r 4:8 Mat 10:19-20; Mak 13:11; Luk 12:11-12; Umen 6:3,5; 7:55; 9:17; 11:24; 13:9 ^s 4:10 Umen 3:6; 2:36; 5:30; 10:39; 2:24,32; 3:15; 5:30; 10:40; 13:30; 17:31
^t 4:11 Mat 21:42; Mak 12:10; Luk 20:17; 1Pit 2:4,7 ^u 4:11 Mat 21:42; Mak 12:10; Luk 20:17; 1Pit 2:4,7 ^v 4:12 Mat 1:21 ^w 4:15 Umen 5:34-35 ^x 4:16 Sion 11:47
^y 4:17 Umen 5:28 ^z 4:19 Umen 5:29

Koakeil aling demkatien one en Iesu avis Ahi vakulat metauen ran keil

²³Navong hetetamen keil ten kaonsel amaen Pita ka Sion lumaluv luva, luva ris lules tuealu keil koa aling demkatien one en Iesu. Ka navong lules keil, luvit mesein selusien vasi keil koa asuv keil onen pris keil ka elda keil aviteni min keilu. ²⁴Ka navong keil alonge, keil vasi avis vituai min Ahi avit, “Ahi Asuv, keik komumon out nesa, out netan, atas ka tounah sav vasi keil koa amul ien.^a ²⁵Ka en keihoen onen **Ninin Votut**, keik koselus ka en avu onomai **Deved** koa vi meatin toumien onom kovit,

‘?Vensa varei koakeil arvitei Siu avuroh?

?Meatin keil amul amumon lingkatien heisav keil vensa?

²⁶Asuv houlu keil ten out netan amul asak mesei keke avavae,

ka avat keil amul alah ruai keke avavae kat Ahi Asuv ka avavae kat Mesaea onen koa kei rie lati.’

Sam 2:1-2

²⁷Anatin eli, asuv houlu **Herod** ka Pontias Paelet umai vituai en out Serusalem ral min Siu keil ka koakeil emun arvitei Siu keke avavae kat Iesu, koa vi meatin toumien onom koa vi votut.^b ²⁸Asa koa keil amumoni min Iesu musil asa koa keik koling kati tuai en keihoen onom keke hekur out.^c ²⁹Ahi Asuv, kosa, kitaengon revi selusien keil koa amul aviteni va kat komai, meatin toumien keil onom. Kikulat metauen ran komai keke mekilea mevahitehiten selusien keil onom vatal min keihoen.^d ³⁰Kisan keihoen onom eli min komai keke mekilea mevasak revi koakeil amesai, ka mehomon merikel keil ka marmari tounah sav keil en isen Iesu koa vi meatin toumien onom koa vi votut.”

³¹Navong avis evus, eim koa amul ien kulul. Ka keil vasi avilelau en keihoen onen Ninin Votut, armetautei mun, ka uva aviten selusien onen Ahi ral min keihoen.^e

Sakien tetahos onen koakeil aling demkatien one en Iesu

³²Vangi meatin keil koa aling demkatien one en Iesu, rendemien one tas ka viluen one tahos. Tovuol en keil vahi metenan en tounah keil onen, keil vasi amaen tounah keil one vakataun mesav keil eni.^f ³³Ral min keihoen onen Ninin Votut, **eiloheh** keil avit usil mukave ales Asuv Iesu mouleris ran matien. Ka Ahi mul rokol kat tounah vasi koa amumoni.^g ³⁴Keil artamureitei en etai tounah veni, en avong houlu, koakeil atan ose vuo eim one mul, asalem eni. Mani teni, akuri^h ³⁵ka asani min eiloheh keil. Evus, eiloheh keil ariti mani enek vakataun koakeil tounah one tovuol.

^a 4:24 Eks 20:11; Sam 146:6 ^b 4:27 Umen 3:13; Aes 61:1 ^c 4:28 Umen 2:23

^d 4:29 Efes 6:19 ^e 4:31 Umen 2:4 ^f 4:32 Umen 2:44 ^g 4:33 Umen 4:2; 2:47

^h 4:34 Umen 2:45

³⁶En avong enek, meatin tai mul ral min keil, isen Siosep ten out Saepras. Kei ka en vatiamal onen **Livae**. Ka ven more sakien keil onen, eiloheh keil aling isen tamun vi 'Banabas' koa aneite teni vi 'meatin koa vati lat rendemien onen mesav keil.' ³⁷Ka en avong tai, kei salem en hati atan osen ka san **mani** teni min eiloheh keil.

Ahi mu vini Ananaeas ka Savira ven luvosien onealu

5 ¹En avong koanek, meatin tamun mul ral min keil, isen Ananaeas. Ka kei ral min ahin onen koa isen Savira lusalem en hati atan tai osealu. ²Ka keilu lumumon lingkatien tai onealu luvit luhehuli kat hati mani teni hehi onealu. Evus, Ananaeas kur mani koa mules ka sani min **eiloheh** keil ka viteni min Pita vit, "Mani keil vasi keitinek."ⁱ

³Evus, Pita viteni mini vit, "Ananaeas, vensa varei komaen **Temat|Setan** mai purun rendemien onom? Vensa kovit kovaluvos **Ninin Votut** navong kosalem en hati atan osom ka kovuli kat hati mani teni vi onom?"^j ⁴Mulamu, atan koanek vi osom. Ka navong kosalem eni, mani vasi keil teni vi onom. ?Sakini, vensa varei kovit kovoumoni vamukok? !Luvosien koa komumoni ekek, kormumonte vaha kat komai enges, ka komumoni va kat Ahi emun!"⁵ Navong Ananaeas longe mukok, hatte tas, mot ka mat. Meatin vasi keil koa akur longlongien teni, keil amaleilei houlu eni.^k ⁶Evus, tei en meatin hau keil umai neim ka avisis koe teiai onen. Evus, keil avousi uva ka arahini.

⁷Haoa etel muli va, ka ahin onen mai neim. Ka kei reingeingeni varei keke meatin onen mat. ⁸Ka Pita visi vit, "Kihit kilea minau, koanik vi mani vasi keil koa keik ral min meatin onom milkuri en atan koa milsalem eni?"

Ahin enek vit kesi vit, "Anatin, keil vasi keinek."

⁹Sakini, Pita viteni mini vit, "Vensa varei keik ka meatin onom emil vati milvasak vis Ninin onen Ahi? ?Koraengoni? Koakeil arahin meatin onom amul umai, amul tuai en voiteh. Ka ihous teiai onom emun heha."^l ¹⁰Hatte tas, kei mun mot ka mat vesesal en alen Pita. Ka navong meatin hau keil enek umai neim, avotini keke ahin enek emun mat. Sakini, avousi uva ka arahini vesesal ven meatin onen. ¹¹Koakeil vasi en sios ten out Serusalem, ral min meatin sav keil emun koa akur longlongien usil asa koa kur out, ametau houlu vis houlu mok.^m

Eiloheh keil amumon merikel ka marmari sakien keil houlu

¹²En avong enek, **eiloheh** keil amul amumon merikel keil ka marmari sakien keil houlu en meten meatin keil. En avong vasi, koakeil aling

ⁱ 5:2 Umen 4:34-35,37 ^j 5:3 Sion 13:2 ^k 5:5 Umen 2:43; 5:11; 19:17 ^l 5:9 1Kor 10:9
^m 5:11 Umen 2:43; 5:5; 19:17

demkatien one en Iesu umai vituai en out tai en teahu ten Eim Votut koa avise en ‘Veranda onen **Solomon**.’ⁿ ¹³Avaseini meatin vasi keil avouhou min keil, koakeil arlingtei veah demkatien one en Iesu, ametau keke avamai vituai vatal min keil ekonek.^o ¹⁴Ka Ahi leh meatin keil houlu umai aling demkatien one en Iesu. Sakini, keil umai avi houlu tamun.^p ¹⁵Ven merikel keil koa eiloheh keil amul amumoni, meatin keil akur koakeil amesai umai, ka aling keil en suvon ome en vali sise. Amumoni mukonek keke vahesa Pita houal en sise enek ka niniven hetokol kat koakeil amesai ka hesakin keil imai ris itahos.^q ¹⁶Ka vangi meatin keil houlu aka en meteimal keil koa amul vesesal en out **Serusalem** umai, ka amulamun koakeil amesai ka koakeil avilelau en ninin tisa keil uva ales Pita ka eiloheh sav keil. Ka keil vasi umai ris atahos.

Hetetamen keil onen Siu keil amum tisa vakat eiloheh keil

¹⁷Navong **asuv houlu onen pris keil** ka **Satusi** keil along usil tounah koa eiloheh keil amul amumoni, avi elu kat keil imok ka avit isakin keil ihati keil.^r ¹⁸Sakini, avuli kat keil ka aling keil en eim takeih.^s ¹⁹Ka en vongien enek, **angelo** tai onen Ahi mai ka sehen voiteh ten eim takeih ka mulamun keil uva hae. Evus, angelo viteni min keil vit,^t ²⁰“Miheha, mihelomal en teahu ten Eim Votut onen Ahi. Ekonek, mihesan selusien keil vasi koanek usil moulien ten lisenges min meatin keil.” ²¹Sakini, eiloheh keil along kati, ka, out mulan, uva en teahu ten Eim Votut ka amules avisein meatin keil ien.^u

En hati avong enek, asuv houlu onen pris keil mai ral min avat sav keil onen, ka avise ruai en elda keil onen Siu keil umai keke avatondan en kaonsel one. Evus, asila meatin taleikokoeien tei keil ten Eim Votut uva en eim takeih keke avakur eiloheh keil avamai avalomal en mete. ²²Ka navong meatin taleikokoeien keil uva en eim takeih, arvotintei eiloheh keil ien. Sakini, uva ris ka avit meseini min koakeil ten kaonsel avit, ²³“Navong komai meva en eim takeih, melesi keke voiteh koteh ka alok kati mules, ka meatin taleikokoeien keil amul veah alei kokoe en voiteh enek. !Ka navong mesehen voiteh ka meva neim, merles etai meatin!” ²⁴Navong asuv houlu onen pris keil ka avat onen meatin taleikokoeien keil ten Eim Votut along selusien keil one, arkileatei varei asa kur out en eiloheh keil.^v

²⁵Evus, meatin tai emai ka viteni min keil vit, “!Mihetaengon inau! !Kosa se, meatin keil koa miling keil en eim takeih amules en teahu

ⁿ **5:12** Umen 2:43; 6:8; 14:3; 15:12; Sion 10:23; Umen 3:11 ^o **5:13** Umen 2:47

^p **5:14** Umen 2:41,47; 4:4; 6:7; 11:21,24; 21:20 ^q **5:15** Mak 6:56; Umen 19:11-12

^r **5:17** Umen 4:1,6 ^s **5:18** Umen 4:3 ^t **5:19** Umen 12:7-10 ^u **5:21** Umen 12:19

^v **5:24** Luk 22:4,52; Umen 4:1

ten Eim Votut ka amul avisein meatin keil!”²⁶ Sakini, avat onen meatin taleikokoeien keil ral min tei en meatin keil onen uva ka amulamun eiloheh keil uva neim. Ka armumonteï tounah vatisa min keil veni ametaun meatin keil anov vini keil.^w

²⁷Navong meatin taleikokoeien keil amulamun eiloheh keil umai neim, asakin keil amulomal en meten koakeil ten kaonsel. Evus, asuv houlu onen pris keil vis keil vit,²⁸ “Noeis, komai memeng kat kami keke mihervihiseinti mun etai tounah usil Iesu vuo en isen, ka mimus mimumoni. Sakini, kosa, Serusalem vilelau en hihiseien onami. !Ka kami emi vati mok mivaling matien onen meatin enek en usite onomai!”^x

²⁹Ka Pita vit kesi en usite onen **eiloheh** keil vit, “!Mal keke mehelong kat Ahi helin mengkatien keil onen meatin enges!^y ³⁰Kami mimumon sise keke amu vini Iesu navong amuti kati en aiveave. Ka Ahi onen avu orer keil sakini moul eris ran matien.^z ³¹Evus, Ahi vati lati mul en usite matu onen ka san keihoen mini vamai vahi Avat onen meatin vasi keil ka voutut moulien one. Ven koanek, Ahi san ahho min me-Isrel keil keke avahiles ran **tisaen** keil one, ka methos onen Ahi kilea val en keil.^a ³²Komai vareï meles anatinien ten tounah keil enek en metomai, ka **Ninin Votut** emun mul rie lati keke vi anatin. Ninin Votut enek, Ahi sani min meatin keil koa amul along kati.”^b

³³Navong hetetamen keil ten kaonsel along selusien keil ekek, tine vepeng vareï ka e vati mok avou vini eiloheh keil.^c ³⁴Ka **Farasi** tai mulomal en mete, isen Kameliel. Kei vi tiser ten mengkatien onen Mosis ka meatin vasi keil avouhou mini. Kei vis meatin taleikokoeien keil keke avalamun eiloheh keil avaha hae ten avong vahi havivis.^d ³⁵Navong amul hae, Kameliel selus min koakeil ten kaonsel vit, “Tuak keil ten out **Isrel**, mihelekat revï kami ven asa koa mivit mivoumoni min meatin keil ekek. ³⁶?Mihendem usil meatin koa isen Teotas? En sua vahis koa muli va, kei kistal ka vit vi hetetamen tai. Sakini, meatin keil handred ehat (400) umai ka akapil ral mini. Ka navong uva keke avavae vatal min me-Rom keil, meatin tavaeen keil ten out Rom amu vini. Ka koakeil amusili aretasil uva ka umen onen meatin enek mai vi heisav enges.^e ³⁷Katau en avong enek, Sudas ten out Kaleli kistal en avong koa kavmen mumon hulhulien en meatin keil, ka meatin tei keil amusili. Ka kei mun amu vini, ka koakeil amusili aratasil uva.^f ³⁸Ven koanek, en usite onen meatin keil ekek, inau namul nasel kat kami mukok. Avat one mat tuai. Sakini,

^w 5:26 Mat 14:5; 21:26,46; Mak 11:32; 12:12; Luk 20:19 ^x 5:28 Umen 4:18; Mat 27:25

^y 5:29 Umen 4:19 ^z 5:30 Umen 2:24,32; 3:15; 4:10; 13:30; 17:31; 2:23,36; 10:39

^a 5:31 Hib 2:10; Umen 2:33; Luk 24:47; Umen 2:38 ^b 5:32 Luk 24:48; Sion 15:27;

Umen 1:8; 2:32; 3:15; Sion 15:26 ^c 5:33 Umen 7:54 ^d 5:34 Umen 22:3; 4:15

^e 5:36 Umen 21:38 ^f 5:37 Luk 13:1-2

minoumon etai tounah naha kat keil, mihelokovein keil iles. Veni munak asa koa keil aling kati ka amumoni mul ka en rendemien onen meatin keil enges, hemai hehi heisav enges. ³⁹Ka munak asa koa amumoni mul ka ven Ahi, kami misakras mivating koe keil. Hetisa mok munak mihehotini keke mimul mivae va kat Ahi varei.”

Navong keil along selusien onen, keil asi keil ven rendemien onen. ⁴⁰Evus, avise eiloheh keil umai ris neim, ka avis meatin taleikokoeien keil avatah eisile. Evus, koakeil ten kaonsel ameng kat keil keke anaselustei mun usil Iesu. Evus, alokovein keil uva.⁸

⁴¹Ka navong eiloheh keil uva hae ran kaonsel, asi keil houlu veni akilea keke Ahi mul vati lat keil navong maen keil avakur mahien ven isen Iesu.^h ⁴²Ka en avong vasi, en teahu ten Eim Votut ka en teim se keil emun, eiloheh keil amules avihisei ka avitehiten more longlongien usil Iesu avit kei vi Mesaea koa Ahi rie lati.ⁱ

Eiloheh keil arie lat meatin takataunien keil

6 ¹En avong enek, navong meatin keil koa aling demkatien one en Iesu umai avi houlu tamun, selkututien tai kistal. Siu tei keil koa aselus en selusien ten **Grik** aviteni keke navong koakeil aselus en selusien ten Hibu amul ariti anien min koakeil tounah one tovuol, armultei avasa revi min vatina keil koa aselus en selusien ten Grik.^j ²Sakini, eiloheh teindan elu (12) avise ruain meatin vasi keil koa aling demkatien one en Iesu. Evus, aselus min keil avit, “Romaltei keke komai **eiloheh keil**|**Meatin keil onen Iesu** mevalokovein umen onomai keke mevasan selusien onen Ahi keke mevatiti anien ekek. ³Tuak keil, tahos imok keke mivatie lat meatin vahi oulu (7) koa desien onami mul en keil. Sakini, mihetie lat koakeil milei kilea avi meteisau ka avilelau en keihoen onen Ninin Votut. Hevus, miheling keil ilekat umen enek.^k ⁴Hemukonek, komai mekilea mevasan komai mevahis ka mevatiti selusien onen Ahi min kami.”

⁵Ka koakeil enek asi keil houlu ven rendemien onen eiloheh keil. Sakini, arie lat Stivin koa demkatien onen keih ka koa vilelau en keihoen onen **Ninin Votut**. Keil arie lat Pilip emun, ral min Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas, ka Nikolaus ten out Antiok koa vi koan Gris koa mulamu mai musil kat Ahi onen Siu keil, ka katau suk ling demkatien onen en Iesu.^l ⁶Evus, asakin keil amulomal en meten **eiloheh** keil koa aling he en keil, ka avis Ahi keke hetokol kat keil en umen one.^m

⁸ 5:40 Umen 4:18 ^h 5:41 Mat 5:10-12; 1Pit 4:13 ⁱ 5:42 Umen 2:46; 17:13; 18:5,28

^j 6:1 Umen 2:45; 4:35 ^k 6:3 Umen 10:22; 16:2; 22:12; 1Tim 3:7; 3Sion 1:12; Umen 6:10

^l 6:5 Umen 11:24 ^m 6:6 Umen 1:24; 13:3; 14:23

⁷More longlogien usil Iesu mules karahit out **Serusalem**, ka meatin keil houlu tamun umai aling demkatien one en Iesu. Ka **pris** keil houlu emun akapil ral min keil ka aling demkatien one en Iesu.”

Hetetamen keil onen Siu keil avuli kat Stivin

⁸En avong enek, Ahi mul rokol kat Stivin ka san keihoen mini. Sakini, kei mul mumon merikel keil ka marmari sakien keil houlu koa sakini meatin keil amusil eni.^o ⁹Ka tei en Siu keil umai ka amusel ral min Stivin. Koakeil ekek, aka en ‘**eim tahihiseien** onen koakeil amaluv.’^p Tei en keil aka en out Saerin ka en out Aleksandria, ka tei en keil aka en provins ten out Silisia ka Esia. ¹⁰Ka navong keil amusel ral min Stivin, Ninin Votut san meteisauen mini ka asakras avahiten etai tounah vaha kat selusien onen.^q ¹¹Sakini, keil avul suain meatin tei keil koa umai aluvos avit, “!Komai melong meatin ekek san selusien va kat **Mosis** ka va kat Ahi emun!”^r ¹²Selusien one sakini meatin keil, elda keil, ral min tiser keil ten mengkatien onen Mosis, rendemien one tisa kat Stivin. Sakini, uva avuli kati ka amulamuni va mulomal en meten koakeil ten kaonsel onen Siu keil.

¹³Evus, keil avise meatin tei keil umai keke avaluvos en isen. Keil aviteni avit, “!Lisenges, meatin ekek mul selus va kat Eim Votut orer ka va kat **mengkatien keil onen Mosis** emun.”^s ¹⁴Komai meraengoni viteni vit Iesu koanik ten out Nasaret hou lin Eim Votut onen Ahi ka hehiles sakien keil koa Mosis sani min avu keil orer.”^t ¹⁵Ka navong meatin vasi keil koa amul arondan en kaonsel amul alei mamah en Stivin, ales veinan mul vihil suval veinan **angelo** tai.

Stivin sel kat hetetamen keil onen Siu keil

7 ¹Evus, **asuv houlu onen pris keil** vis Stivin vit, “?Mukave? ?Selusien keil ekek vi anatin?”

²Stivin vit kesi vit, “!Tata keil ka tuak keil, mihetaengon inau! En avong mulamu, navong avu orer **Ebrahim** rorotei veah en out Heran, Ahi ten hetetamenien mai kistal mini en kantri ten out Mesopotemia.”^u ³Ka Ahi selus mini vit, *‘Kimea ran kantri onom ka ran koakeil ten vatiamal onom, ka kiha en out tai koa inau nitie minuk.’* Sen 12:1 ⁴Sakini, avu Ebrahim lokovein atan onen me-Kaltia keil, ka va ro vesesal en taon ten out Heran. Ka katau en matien onen tata onen, Ahi sila emai en kantri koanik koa

ⁿ 6:7 Umen 12:24; 19:20; 2:41,47; 4:4; 5:14; 11:21,24; 16:5; 21:20 ^o 6:8 Umen 2:43; 5:12; 14:3; 15:12 ^p 6:9 Avise mukok veni mulamu, houlu en avu keil one avi slev onen me-Rom keil, ka, katau, umai amaluv. ^q 6:10 Luk 21:15; Umen 6:3 ^r 6:11 Mat 26:59-61; Mak 14:55-58 ^s 6:13 Ser 26:11 ^t 6:14 Umen 21:21 ^u 7:2 Umen 22:1; Sam 29:3; Sen 11:31-12:1

kami, Siu keil, miro ien kosa.^v ⁵Ka Ahi rosantei atan enek mini. Anatin, Ahi rosan etai atan mini vahi osen kati. Ka Ahi vat kati keke hesani min vatiamal keil onen koa, hekatau, imai ikistal eni keke hehi ose kati. Ahi mumon hatkatien enek min Ebrahim, avaseini natnali tovuol veah.^w

⁶“Koanik vi asa koa Ahi viteni mini vit, *‘Vatiamal keil onom iha ito en atan osen meatin keil ten kantri sav tai. Keil ihi slev onen meatin keil ten out enek koa isak purun keil sua hehi handred ehat (400). 7Hekatau eni, inau nilei rahit usite onen koakeil amum min keil ka nisan mahien min keil. Hevus, vatiamal onom imea ran out enek ka imai ris ekok keke iha netan minau.*’

Sen 15:13-14^x 8 Evus, Ahi

san sakien ten **vekahoi** min Ebrahim vatie lati keke kei ral min vatiamal keil onen avi meatin onen Ahi keil. Sakini, navong **Aesak** avasi ka avong onen outel (8) kati, Ebrahim sakini va en vekahoi. Ka Aesak emun sakin Siekob va en vekahoi, ka Siekob sakin natnali teindan elu (12) uva en vekahoi. Koakeil ekek avi avu orer.^y

⁹“Natnali Siekob keil avi elu kat Siosep koa vi tue. Sakini, keil asalem eni va vahi slev tai en kantri ten out **Isip**. Ka Ahi ro veni,^z ¹⁰ka ring koe moulien onen en sakvisien keil koa visu eni. Ka navong Siosep mai mulomal en meten asuv houlu ten out Isip, Ahi san meteisauen mini ka mumon asuv houlu enek si houlu veni ka kei mumon Siosep mai vi avat valosil kat kantri onen ka valosil kat eim onen emun.^a ¹¹Evus, avong tai ten amai karahit out vasi en kantri keilu ten out Isip ka **Kenan**, ka sakin meatin vasi keil teni alonge tisa houlu. Avu orer keil emun asakras avahotin anien.^b ¹²Ka navong Siekob longe keke anien mul en kantri ten out Isip, sila natnali keil uva koa avi avu keil orer. Koanek vi ualien rohtoh one uva en out Isip.^c ¹³Evus, keil uva ris avong tamun. Ka en avong enek, Siosep vothot en kei min tunali keil, ka asuv houlu ten out Isip lei kilea vatiamal keil onen Siosep.^d ¹⁴Sakini, Siosep sisil en tata onen, koa Siekob, ral min vatiamal onen vasi keil koa avi hanumau etel ka teindan elim emun (75) keke imai ito hetal mini en out Isip.^e ¹⁵Ven koanik, Siekob va en out Isip ka ro ien va vio ... mat, kei ka vati avu keil vasi orer.^f ¹⁶Ka navong umat, avous retai en teiai keil one va en out Sekem, ka arahin keil en out tatetahinien koa Ebrahim vuli ran vatiamal onen Hamor ral min hati mani tai.^g

¹⁷“Sua houlu mai muli, ka Siu keil koa aro en out Isip umai avi houlu. Ka Ahi lesi keke avong mal vinvin keke hatkatien koa mumoni ral min

^v 7:4 Sen 11:31–12:1,5; Umen 15:7 ^w 7:5 Dut 2:5; Sen 12:7; 13:15; 15:2,18; 17:8; 24:7; 48:4; 16:1 ^x 7:7 Eks 3:12 ^y 7:8 Sen 17:10-14; 21:4 ^z 7:9 Sen 37:11; 37:28; 45:4; 39:2-3,21-23 ^a 7:10 Sen 41:37-39; 41:40-44; Sam 105:21 ^b 7:11 Sen 41:54; 42:5
^c 7:12 Sen 42:1-2 ^d 7:13 Sen 45:3-4; 45:16 ^e 7:14 Sen 45:9-11,18-19; 46:27; Eks 1:5; Dut 10:22 ^f 7:15 Sen 46:5-6; 49:33; Eks 1:6 ^g 7:16 Sen 23:2-20; 33:19; 49:29-30; 50:7-13; Sos 24:32

Ebrahim vesesal vakistal vamai vahi anatin.^h 18 En avong enek, asuv houlu tamun koa rokileatei Siosepe ka asa koa mumoni emai losil kat kantri ten out Isip. 19 Kei mumoni tisa min Siu keil koa avi avu orer keil ka purun keil. Mumoni keih min keil keke ilokovein tivava hau keil one il hae keke imatmat.ⁱ 20 **Mosis**, avasi en avong enek varei. Ka kei vi more tivava tai en meten Ahi. Tata ka mama onen lulei kat revu en out teim avati etel (3).^j 21 Ka navong keilu lulingi hae, natnahin asuv houlu ten out Isip votini ka lei kat revu Mosis suval vi natnali kati.^k 22 Sakini, aviseini en ileilien vasi keil ten out Isip. Ka kei mai vi hetetamen tai en usite ten selusien ka umen onen.

23 “Navong sua onen hanumau elu (40), Mosis mumon rendemien onen keke vailea revu mok meatin kati keil onen, me-Isrel keil, sakini va sao en keil.^l 24 Ka avong les meatin tai ten out Isip mul mu purun koan Isrel tai, Mosis va katauni. Sakini, kei sa kesi min koan Isip enek ka mu vini. 25 Kei mundemi keke me-Isrel keil koa avi vatiamal kati onen ilei kilea keke Ahi mul mutut keil ka en hen, ka keil arlei kileatei.

26 “En avong sav teni, Mosis les me-Isrel elu lumul lumutit. Sakini, eva keke valing ris tomat ven keilu ka viteni min keilu vit, ‘!Ei, kamil, milhetaengon inau! Kamil vasi milvi koan Isrel. ?Sakini, milmul milmutit vensa?’^m

27 “Ka meatin koa mul mu purun tunali muting lat Mosis va rani ka visi keih vit, ‘?Isei linguk kovamai kovahi avat keke kovalei rahat usite onomal?’ⁿ 28 ?Em vati kovou vini inau mun vasuval koa komu vini koan Isip nenganeh?’ 29 Navong Mosis longe mukok, metau houlu ka lohosai ran out Isip ka va soutin, ro en atan onen me-Mid keil. En out enek, kur ahin tai, ka natealu elu.^o

30 “Evus, sua hanumau elu (40) emun muli va, ka Mosis mul en out volvol, vesesal ven Vatihou **Senae**. En out enek, **angelo** tai kistal mini suval ahang koa mukan en holeai tai.^p 31 Navong Mosis lesi, musil vareis ka mulis va vesesal keke valei revu. Ka navong mai vesesal, long ren Ahi Asuv koa viteni mini vit, 32 *Inau navi Ahi onen avu onom keil: onen Ebrahim, onen Aesak ka onen Siekob.* *Eks 3:6 Navong* longe mukok, Mosis maleilei houlu ka metau keke valesi. 33 Ka Ahi Asuv viteni mini vit, *‘Sil lat sandel onom, veni out koa komul komulomal eni vi out votut.* 34 *Inau nales mahien vasi keil koa meatin keil onak amul akuri en out Isip, ka nalong isien one. Sakini, namita keke moutut moulien one. Amai, inau nilalak kiha ris en out Isip.*’ *Eks 3:5,7-8,10*

35 “Vi Mosis koanek koa me-Isrel keil aseineini navong keil avisi avit, ‘?Isei linguk kovamai kovahi avat keke kovalei rahat usite onomai?’

^h 7:17 Eks 1:7-8 ⁱ 7:19 Eks 1:10-11; 1:22 ^j 7:20 Eks 2:2; Hib 11:23 ^k 7:21 Eks 2:3-10
^l 7:23 Eks 2:11-12 ^m 7:26 Eks 2:13-14 ⁿ 7:27 Luk 12:14 ^o 7:29 Eks 2:15; 2:21-22; 18:3-4 ^p 7:30 Eks 3:2-3

Eks 2:14 Ka angelo koa kistal mini en ahang koa mukan en holeai viteni vit Ahi mul sila Mosis keke heha helei kat revu me-Isrel keil ka houmon keil imaluv. ³⁶Navong lah lat keil ran out Isip, Mosis mumon merikel ka marmari sakien keil en out Isip, en Atas Tahilhili, ka en out volvol koa amul ien sua hanumau elu (40).^q ³⁷Mosis enetnek selus min me-Isrel keil vit, *'Ahi hesan provet tai koa heka ran kami etin en vati sakien koa san inau numai.'* *Dut 18:15*^r ³⁸Mosis koanik vi kei koa ro vituai ral min me-Isrel keil navong keil amul en out volvol. Kei ro ral min avu keil orer en avong mulamu, navong angelo tai selus ral mini en Vatihou Senae. Ka kei kur selusien ten moulien ran Ahi ka sani min ir.^s

³⁹"Ka avu keil orer er rovattei avalong kat selusien onen Mosis. Keil aseini ka amumon rendemien one avit ihiles iha ris en out Isip.^t

⁴⁰Sakini, aviteni min **Eron** avit, *'Umon ahi sav keil vahi onomai keke avalamun ir, veni mereingeingen asa koa kula Mosis koa lah lat ir ran out Isip.'*

Eks 32:1,23 ⁴¹Sakini, en avong enek, keil amumon nana tai koa kur suvalien ten buluk. Evus, keil uva netan mini ka amuas tirendan tai vi sanien votut one va mini. Evus, keil amumon mari anien tai ka akanian ven nana koa amumoni ral min he enges.^u ⁴²Sakini, Ahi viles eisilin ran keil ka maen keil uva netan min hitu keil.^v Koanik suval asa koa Ahi viteni en tisien tai onen provet keil vit,

'Me-Isrel keil, navong mimul en out volvol sua hanumau elu (40), mirmuas etai tirendan vahi sanien votut onami minau.

⁴³*Ka mimea, milah eim tavolin onen ahi Molek, ka milah kat ahi Revan koa kur suvalien ten hitu keil. Kami mimumon nana keilu ekek keke mivaha netan min keilu.*

Sakini, nisila lat kami miheha mihehi slev keil en out keil koa hehi soutin imok helin kantri ten out Babilon.' ^{Amos 5:25-27}

⁴⁴Stivin selus eris min keil vit, "Avu orer keil uva netan min Ahi en eim tavolin navong keil amul veah en out volvol. Eim tavolin enek, amumoni musil asa koa Ahi viteni ka rie lati min Mosis.^w ⁴⁵Katau suk, meatin keil enek asani min avu orer keil, ka keil avous eim tavolin enek navong amusil Sosua avaha avakulat atan ran meatin keil koa Ahi likat rasilin keil. Eim tavolin enek mules en out enek rokol avong koa **Deved** mai vi asuv houlu.^x ⁴⁶Ahi si ven Deved koa visi keke vamaeni vati eim tetahos tai koa kilea vahi onen Ahi, kei koa vi Ahi onen Siekob. Ka Ahi romaentei.^y ⁴⁷Ka vi **Solomon** esuk koa muti eim onen.^z ⁴⁸Ka Ahi ten out

^q 7:36 Eks 7:3; 14:21; Nam 14:33 ^r 7:37 Umen 3:22 ^s 7:38 Umen 7:53; Eks 19:1-6; 20:1-17; Dut 5:4-22; 9:10 ^t 7:39 Nam 14:3 ^u 7:41 Eks 32:1-35 ^v 7:42 Ser 7:18; 8:2; 19:13 ^w 7:44 Eks 27:21; Nam 1:50; Eks 25:9,40 ^x 7:45 Sos 3:14-17; 18:1; 23:9; 24:18
^y 7:46 2Saml 7:2-16; 1Ki 8:17-18; 1Kron 17:1-14; 2Kron 6:7-8; Sam 132:1-5
^z 7:47 1Ki 6:1,14; 8:19-20; 2Kron 3:1; 5:1; 6:2,10

nesa sakras vato en eim koa meatin enges mumoni. Koanek suval asa koa Ahi viteni ka en provet Aesea vit,

49 *‘Out nesa vi out koa namul narondan eni keke malosil kat tounah keil vasi,*

ka out netan vi out enges koa namul naling alok ien.

?Vati eim sa koa mikilea mivoumoni vahi onak?

Misakras mivoumon etai eim koa vinvin venau keke mamai maseh eni.

50 *Tounah vasi koa mul en out nesa ka en out netan, inau enges namumoni.’”*

Aes 66:1-2

51 Evus, Stivin selus keih min hetetamen onen Siu keil vit, “!Vatumi keih vareis, ka ralingomi vonhon en selusien onen Ahi! !Lisenges, tounah koa mimumoni suval koakeil areingeingen Ahi vare! !Kami misuval avu onami keil etin koa, lisenges, asesein tounah koa **Ninin Votut** mul mumoni!^a 52 Veni avu onami keil asak purun provet vasi keil. Mulamu, keil amu vini koakeil enek koa avit luvat amaïen onen Meatin ten Maluen koa Ahi rie lati keke hemai. Ka kosa, vi kami vareï koa mimae lati va en hen vativieh keil onen ka mikeih kat keil amu vini. Sakini, ran mul en hemi.^b 53 Vi kami vareï koa mikur **mengkatien keil onen Ahi** | **Mengkatien keil onen Mosis** koa angelo keil asani min avu onami keil. !Ka avaseini, kami mirlong kattedi!”^c

Siu keil akov vini Stivin

54 Navong hetetamen keil ten kaonsel onen Siu keil along selusien onen Stivin, tine tisa houlu ka mete vilhili kati.^d 55 Ka keihoen onen **Ninin Votut** mai vilelau en Stivin, ka seipat lele vina en out nesa. Navong lele vina nesa, les muohien ten hetetamenien onen Ahi ka les Iesu mul mulomal en usite matu onen.^e 56 Sakini, kei viteni vit, “?Milesi? !Namul nales teilang maseh ka Natin Meatin mul mulomal en usite matu onen Ahi!”^f

57 Navong hetetamen keil ten kaonsel alonge mukok, asising koe ralinge, aviso keih, ka keil vasi amuloh avuli kati. 58 Evus, avousi va hae ran taon ka koakeil aselus va kati en kaonsel umai keke avov rohtoh eni ka aling kot keil ome en hen meatin hau tai, isen Sol. Evus, keil ka meatin sav keil emun akove.^g 59 Ka navong amul akov Stivin, kei viso vit, “Asuv Iesu, kikur revi ninin onak hehat venuk.”^h 60 Evus, Stivin

^a 7:51 Eks 32:9; 33:3,5; Lev 26:41; Ser 9:26; 6:10; Aes 63:10 ^b 7:52 2Kron 36:16; Mat 23:31 ^c 7:53 Umen 7:38; Kal 3:19; Hib 2:2 ^d 7:54 Umen 5:33; Siob 16:9; Sam 35:16; 37:12; 112:10 ^e 7:55 Umen 4:8; 6:3,5; 9:17; 11:24; 13:9; Mat 22:44; 26:64; Mak 12:36; 14:62; 16:19; Luk 20:42; 22:69; Umen 2:34; Rom 8:34; Efes 1:20; Kol 3:1; Hib 1:3,13; 8:1; 10:12; 12:2; 1Pit 3:22 ^f 7:56 Mat 3:16; Luk 3:21; Sion 1:51; Umen 10:11; Rev 19:11 ^g 7:58 Umen 22:20 ^h 7:59 Sam 31:5; Luk 23:46

retengeiril vita netan ka viso keih vit, “!Ahi Asuv, konaleletei natisa kat meatin keil ekek ven **tisaen** koanek koa amul amumoni!” Stivin viteni mukok, ka mat.ⁱ

8 ¹⁻²Navong Stivin mat, meatin tei keil koa demkatien one keih en Ahi uva akur teiai onen ka arahini. Keil amurang keih ven matien onen. Ka meatin sav tai mul koa mundemi vit mal keke Siu keil amu vini Stivin mukonek, isen Sol.^j

Sol sak purun koakeil aling demkatien one en Iesu

En avong etin enek, hetetamen keil onen Siu keil uva amul asak purun koakeil ten sios en out **Serusalem**. Asakin meatin keil houlu alohosai uva en out sav keil en provins keilu ten out Sudea ka Sameria.^k Ka **eiloheh** keil onen Iesu arlohosaitei, keil aros en out Serusalem.

³Ka Sol, mules sak purun koakeil aling demkatien one en Iesu veni en vati vou lin vasi sios onen Iesu Kristo. Kei va neim en eim vasi keil, tai evus tamun, ka vuli kat meahos ka ahin keil koa aling demkatien one en Iesu. Navong vuli kat keil, son keil uva en eim takeih.^l

Pilip vitehiten more longlongien usil Iesu min me-Sameria keil

⁴Navong meatin keil koa aling demkatien one en Iesu alohosai ran out Serusalem, keil uva en out vasi. Ka en out vasi uva ien, avitehiten more longlongien usil Iesu min meatin keil.^m ⁵Tai en koakeil aling demkatien one en Iesu va en mari taon tai en provins ten out Sameria, isen meatin enek Pilip. Eva ka vitehiteni min keil keke Iesu vi Mesaea koa Ahi vat kati keke hesani hemai. ⁶Ka navong meatin keil ekonek along selusien onen ka ales marmari sakien keil koa mumoni, keil vasi akur revi tounah vasi koa viteni min keil. ⁷Keil ales ninin tisa keil alokovein meatin keil houlu koa amis kai navong uva. Ka meatin houlu koa hati usive mat vuo asakras avakaka, keil vasi umai atahos.ⁿ ⁸Sakini, meatin vasi keil ten out enek asi keil houlu.

⁹En taon enek, meatin tai ro ien koa sakin me-Sameria keil houlu amutimanin en sakien ten matsik koa mul mumoni, isen Saemon. En meten meatin keil, mul vati lat kei sasen vit kei vi mari meatin tai. ¹⁰Ka hetetamen keil vita rokol meatin kuren keil emun ten out enek, keil vasi along revi tounah vasi koa viteni veni amundemi avit, “Meatin enek vi eiloheh tai koa keihoen onen ahi tai koa avise en ‘Hetetamen’ mul ien.” ¹¹Keil amusili tuetin veni amutimanin houlu en matsik onen. ¹²Ka navong meatin keil along more longlongien koa Pilip mul viteni

ⁱ 7:60 Mat 27:46,50; Mak 15:34; Luk 23:46; 23:34 j 8:1-2 Umen 7:58; 22:20

^k 8:1-2 Umen 8:4; 11:19 ^l 8:3 Umen 9:1,13; 22:4; 26:9-11 ^m 8:4 Umen 8:1; 11:19

ⁿ 8:7 Mat 10:1; Mak 6:7; 16:17

usil hiasuvien onen Ahi ka mukave Iesu vi Mesaea koa kei sila, meatin keil houlu ekek akur anatin eni. Ka navong meahos ka ahin keil aling demkatien one en Iesu, amaen Pilip vi **baptaes** en keil. ¹³Saemon emun kur anatin en asa koa Pilip mul viteni ka maeni vi baptaes eni. Evus, Saemon musil kat Pilip ka mutimanin houlu en merikel keil ka marmari sakien keil koa mul mumoni.

¹⁴Longlongien usil asa koa mul kur out en out Sameria rokol **eiloheh** keil en out Serusalem. Keil alonge keke me-Sameria keil amul akur anatin en selusien onen Ahi. Sakini, keil asila Pita ka Sion luva ven keil. ¹⁵Navong luva lukistal en meatin keil ekek, luviv ven keil keke **Ninin Votut** hemai hesien keil, ¹⁶veni Ninin rosientei veah etai en keil. Pilip vi baptaes en keil en isen Iesu enges. ¹⁷Ka navong Pita ka Sion luling healu en keil, Ninin Votut mai ka sien keil.^o

¹⁸Saemon lesi keke navong eiloheh keilu lurokol meatin keil, Ahi san Ninin Votut mai sien keil. Sakini, peahi vasan **mani** min keilu ¹⁹ka vis keilu vit, “Milhesan keihoen koanek eli minau mun keke nisakin Ninin Votut hemai hesien koakeil vasi niling hek eni.”

²⁰Ka Pita selus keih mini vit, “!Kiha en Ahang hetal min mani onom! !Kosakras kovahul etai sanien onen Ahi vatal min mani! ²¹Korvinvintei kovapil vatal min komai en umen ekek veni moulien onom romaltei en meten Ahi.^p ²²Helamu, kihiles rendemien tatisa keil onom, ka kihis min Ahi Asuv keke hersantei mahien minuk ven rendemien tatisa koa kovit kovoumoni. Ka vahesa kei helele hetahos eris enuk. ²³Kosa, kihiles moulien onom veni nalesi keke kovi elu en keihoen koa Ahi sani min komai ka tisaen mul par katuk.”^q

²⁴Navong Saemon raengon selusien enek peah Pita keilu Sion vit, “Luhis min Ahi Asuv ven inau li keke tounah keil koa milvit usili herpuruntei inau.”^r

²⁵Evus, Pita ka Sion luvit lati min **me-Sameria|Sameria** keil tounah koa Asuv Iesu mumoni ka viteni navong luro veah ral mini. Evus, luva ris en out Serusalem. Ka en sise onealu, lusao en meteimal keil houlu en provins ten out Sameria ka luvitehiten more longlongien usil Iesu Kristo ekonek.

Hetetamen tai ten kantri ten out Itiopia mai ling demkatien onen en Iesu

²⁶En avong tai, **angelo** tai onen Ahi Asuv mai kistal ven Pilip ka viteni mini vit, “Kisak meseinuk ka kual kiha en sise koa va saot. Kusil sise enek koa ka en taon ten out Serusalem eva en taon ten out Gasa.” Sise enek ka vas out volvol. ²⁷Sakini, Pilip sak mesein kei ka eva.

^o 8:17 Umen 19:6 ^p 8:21 Sam 78:37 ^q 8:23 Dut 29:18; Rang 3:15; Aes 58:6
^r 8:24 Eks 8:4,24; 9:28

En avong enek, hetetamen tai ten kantri ten out Itiopia mul musil sise koanek. Kei vi hetetamen koa mul losil kat mani vasi keil onen asuv houlu ten out enek koa vi ahin, isen Kandis. Hetetamen ekek va en out Serusalem keke vaha netan min Ahi, ²⁸ka mul musil sise onen vaha ris en out onen. Ka navong mul va, muloh en kat tai koa hos mul lehei. Ka navong rondan mukok, mul vuli hati selusien keil ten Tus Votut onen Ahi koa provet **Aesea** mutisi. ²⁹Sakini, Ninin Votut selus min Pilip vit, “Kiha vesesal ven meatin koa mul muloh en kat keiva ke.”

³⁰Sakini, Pilip muloh va vesesal ven kat enek ka longe keke hetetamen koa mul ien mul vuli selusien koa provet **Aesea** mutisi. Sakini, visi vit, “?Kokilea aneite ten tounah koa komul kovuli?”

³¹Hetetamen enek vit kesi vit, “?Munak meatin hetovuol hehit kilea eni minau, nilea aneite teni hemukave?”^s

Sakini, vis Pilip vahut vahina vatondan vatal mini en kat onen.

³²Navong rondan ral mini, Pilip lesi keke hetetamen enek mul vuli selusien koa viteni vit,

“Kei suval sipsip tai koa amulamuni va avouasi vamat, roviten etai selusien.

Anatin, romumontei verien suval sipsip tai navong asoui lin hilin.

³³Navong aselus va kat usite onen en kot, armumontei vama eni.

Titiali keil kati onen tovuol veni ara koteh moulien onen tamurei en out netan.”

Aes 53:7-8

³⁴Hetetamen enek vis Pilip vit, “?Hiteni minau li, provet enek mul selus usil isei vareit? ?Mul selus usil kei sasen, vuo usil meatin sav tai?”

³⁵Sakini, Pilip vit kilea aneite ten selusien koanek mini ka viten more longlongien usil Iesu Kristo emun mini. Navong viteni mini, hetetamen enek kur anatin eni. ³⁶Ka navong lumul lumusil sise luva, lumai en out tai koa oai mul ien. Sakini, hetetamen enek viteni min Pilip vit, “!Kilesi, oai mul ekek! Ka munak komundemi kovit tahos, kihi **baptaes** enau li eni.”^t

³⁷Ka Pilip vit kesi mini vit, “Nakilea mahi baptaes enuk munak kokur anatin eni ral min moulien vasi keil onom.”

Ka hetetamen enek viteni vit, “Inau nakur anatin eni keke Iesu Kristo vi Natin Ahi.”

³⁸Sakini, hetetamen ekek viteni min meatin onen keke houmon kat onen hehati ka heseh. Evus, keilu Pilip luvita luva en oai, ka Pilip vi baptaes eni. ³⁹Ka navong keilu lumea lukaka luva ran oai, hatte tas, Ninin Votut onen Ahi kulat Pilip eva ran out enek, ka hetetamen enek rolestei mun. Ka avaseini, hetetamen enek mul masmas Ahi navong mul musil sise onen eva.”

^s 8:31 Sion 16:13 ^t 8:36 Umen 10:47 ^u 8:39 1Ki 18:12

⁴⁰Ka Pilip^v mutimanin navong lesi keke mul en taon tai koa avise en Asotas.^w Ka en sise onen va, kei vitehiten more longlongien en taon vasi keil va vio ... rokol taon ten out Sesaria.

Sol mai ling demkatien onen en Iesu

9 ¹En hati avong enek, Sol mul veah san selusien keil takeih vit hou vini meatin vasi keil koa aling demkatien one en Iesu. Ven koanik, va les **asuv houlu onen pris keil**^x ²ka visi vatis leta tai koa hehit kilea umen onen min avat keil ten **eim tahihiseien** keil en taon ten out Damaskas. Sakini, asuv houlu onen pris keil san leta tai mini koa maeni vit navong hehotin meatin vuo ahin tai koa ling demkatien onen en Iesu, kilea vahuli kati ka vakuri vaha en out **Serusalem**.

³Navong Sol mul mai vesesal ven taon ten out Damaskas, hatte tas, muohien tai koa vihil mariso ka en out nesa ka emai ritin rahiti. ⁴Sol mot vita netan. Ka navong mul en atan mukok, long rea tai koa viteni mini vit, “!Sol, Sol! ?Vensa komul kosak purun inau ral min meatin keil onak mukok?”

⁵Ka Sol visi vit, “?Asuv, keik sei?”^y

Ka rea enek viteni mini vit, “Inau Iesu, kei koa komul kosak puruni.

⁶Ka keitinek, kimea kiha en taon ekek ten out Damaskas. En out enek, ihiteni minuk asa koa kumoni.”

⁷Koakeil emun amual ral min Sol along rea enek, ka keil arles etai meatin. Sakini, ametau houlu ka aro raeng amules. ⁸Navong Sol mea ran atan ka lele va, kilea keke meten var. Sakini, time keil avuli kat hen ka amulamuni va en out Damaskas.^z ⁹Sol ro en taon enek avong etel ka sakras valele. Kei rokianitei ka romun etai tounah.

¹⁰En taon ten out Damaskas, meatin tai koa ling demkatien onen en Iesu mul ien, isen Ananaeas. Ka Asuv Iesu mai veni en leisanien tai ka vise vit, “!Ananaeas!”

Ka kei vit kesi vit, “O Asuv, inau ke.”

¹¹Ka Asuv viteni mini vit, “Kisak meseinuk ka kusil sise koa avise en ‘Sise koa Mal.’ En teim onen Sudas, kihis meatin tai ten out Tarsis, isen Sol. Kei mul vis keitinek.^a ¹²En leisanien tai, kei les meatin tai koa isen Ananaeas koa hemai heling hen eni keke hesakini helele eris.”

¹³Ananaeas vit kesi mini vit, “Asuv, meatin houlu amul arun usil meatin ekek veni mumon tounah houlu koa tisa va kat meatin keil onom en out Serusalem.^b ¹⁴Ka kei mai ekok ral min keihoen koa asuv

^v 8:40 Umen 21:8 ^w 8:40 Taon ten out Asotas vi 20 kilomita ran out koa Pilip les hetetamen ten out Itiopia eni. ^x 9:1 Umen 8:3; 9:13-14 ^y 9:5 1Kor 15:8
^z 9:8 Umen 13:11 ^a 9:11 Umen 21:39; Mak 8:23-25 ^b 9:13 Umen 8:3; 9:1

houlu onen pris keil sani mini keke hehuli kat meatin vasi keil koa aling demkatien one enuk.”^c

¹⁵Ka Asuv Iesu viteni mini vit, “Kiha kilesi, veni narie lati tuai keke houminau. Kei heselus usil isok min koakeil arvitei Siu, min asuv houlu keil, ka min me-Isrel keil emun.”^d ¹⁶Ka inau varei nitie lat vati mahien keil koa hekuri ven umen koa houmoni en isok en avong koa hemai veah.”^e

¹⁷Sakini Ananaeas va votin eim koa Sol ro ien ka va neim. Navong les Sol, va veni ka ling hen eni vit, “Tuak Sol, Asuv Iesu koa kistal minuk en sise navong komul kumai ekok, kei varei sila inau. Kei sila inau numai mahis venuk keke kilele eris ka **Ninin Votut** hemai hesienuk.” ¹⁸Hatte tas, tounah tai suval ingeven mesau mot ran meten, ka Sol lele eris. Evus, navong moul eris, maen Ananaeas vi **baptaes** eni. ¹⁹Ka navong kanian evus, aven mai keih eris.

Sol san more longlongien min meatin keil ten out Damaskas

Sol ro avong vahis tamun en taon ten out Damaskas ral min meatin keil koa aling demkatien one en Iesu. ²⁰Ka va varei en **eim tahihiseien** onen Siu keil ka vitehiteni min meatin keil ekonek keke Iesu vi Natin Ahi anatin.

²¹Koakeil vasi along selusien onen amutimanin, ka avis keil eris avit, “?Ei, rovitei kei koa mul mu vini koakeil aling demkatien one en Iesu en out Serusalem? Melonge keke emai ekok keke vahuli kat vati meatin keil enek, ka valah keil avaha Serusalem keke avalomal en meten **asuv houlu onen pris keil** en out keiva. ?Mukave varei?”^f

²²Ka Sol mai keih tamun en sakien koa vit kilea keke Iesu varei vi Mesaea koa Ahi rie lati vamai. Ka Siu keil koa aro en out Damaskas areingeingeni keke ihiten sa mun heha kat selusien onen Sol.”^g

²³Avong vahis muli va, ka tei en Siu keil alah ruai ka amumon lingkatien tai keke avouas Sol vamat.”^h ²⁴En avong vasi keil, visokon semau va rokol vongien, alei kokoe en metareh ten mari vieh koa karahit taon enek keke avahuli kati ka avouasi vamat. Ka Sol long usil lingkatien one.”ⁱ ²⁵Sakini, en vongien tai, tei en meatin keil koa aling demkatien one en Iesu ka en hihiseien keil onen Sol, aling suaini en mari ateli tai. Evus, keil apar kat viau tai en ateli enek ka aling kirisil eni va en ahho tai koa mul nesa en mari vieh ten taon enek. Evus, arutuni vita rokol atan netan. Ka en sakien enek, Sol lohosai ran taon ten out Damaskas.”^j

Sol sak visi vasao en eiloheh keil en out Serusalem

²⁶Sol va ris en out Serusalem ka sak visi vapil vatal min koakeil aling demkatien one en Iesu. Ka keil vasi ametauni ka arkurtei anatin eni navong

^c 9:14 Umen 9:1-2,21; 26:10; 9:21; 22:16; 1Kor 1:2; 2Tim 2:22 ^d 9:15 Rom 1:5; Umen 26:1; 27:24 ^e 9:16 2Kor 11:23-28 ^f 9:21 Umen 8:1; 9:1,14; 26:10 ^g 9:22 Umen 17:3; 18:5,28
^h 9:23 Umen 23:12 ⁱ 9:24 Umen 23:16 ^j 9:25 2Kor 11:33

viteni min keil vit vi tai en keil. ²⁷Evus, tai en keil emai katauni, isen Banabas. Kei mulamun Sol va ven **eiloheh** keil onen Iesu,^k ka vit kilea suk min keil keke Sol les Iesu en sise ka mukave Asuv selus mini. Viteni mun min keil vit Sol rometautei navong mul selus usil Iesu en out Damaskas.^l ²⁸Sakini, keil amaen Sol vapil vatal min keil. Ka kei va en out vasi en out Serusalem ka mul selus ral min keihoen en usite onen Asuv Iesu. ²⁹Kei selus retavoai ral min Siu keil koa aselus en selusien ten **Grik**. Navong alesi keke asakras avalin selusien keil onen, amul alekat sise tai keke avouasi vamat. ³⁰Ka navong koakeil aling demkatien one en Iesu alonglong eni, keil amulamun Sol eva en taon ten out Sesaria. En out enek, alingi en sip tai vaha en taon kati onen ten out Tarsis keke vating koe moulien onen.^m

³¹Katau en avong enek, koakeil ten Sios onen Iesu koa aro en provins keil ten out Sudea, Kaleli ka Sameria, keil avisu en avong ten tomat. Sakini, keil umai akeih tamun en demkatien one. Avouhou imok en Asuv Iesu, ka **Ninin Votut** kataun keil ka san keihoen min keil. Sakini, meatin keil houlu tamun umai akapil vituai ral min keil.

Ahi mumon meatin tai koa alen tisa mai mual eris ka en hen Pita

³²Eiloheh Pita mual va en out savsav keil keke vasao en koakeil aling demkatien one en Iesu. En avong tai, kei va sao en meatin keil onen Ahi koa aro en taon ten out Lita. ³³En out enek, les meatin tai koa hati usiven mat, isen Aeneas. Sua outel (8) kei rokakatei, mules matil en suvon omon. ³⁴Navong Pita lesi, viteni mini vit, “Aeneas, Iesu Kristo sak revi avem tuai. !Mea ka lum lat suvon omom!” Hatte tas, Aeneas mea mulomal. ³⁵Ka navong meatin vasi ten taon keilu ten out Lita ka Saron alesi mukave mai ris tahos, keil aviles moulien one ka umai aling demkatien one en Asuv Iesu.

Ahi sakin ahin tai mouli eris ran matien ka en hen Pita

³⁶En taon ten out Sopa, ahin tai mul ien koa ling demkatien onen en Iesu, isen Tapita. Ka meatin keil avise en Dorkas, eis sav onen en selusien ten Grik. Lises, ahin enek san kei keke voumon umen tetahos keil vakataun koakeil tounah one tovuol. ³⁷Ka navong Pita mul veah en taon ten out Lita, ahin ekek kur mesaien tai ka mat. Time keil onen umai ka akas motein teiai onen muto keke avatahini. Evus, alingi matil en out tatoien nesa en eim onen. ³⁸Ka navong meatin keil en out Sopa alonge keke Pita mul vesesal en taon ten out Lita, asila meatin elu luva veni ral min selusien ekek luvit, “!Kikalah eli, kimai ven komai!”

³⁹Navong luvit meseini min Pita, sak mesein kei ka eva ral min keilu. Navong telrokol teim onen Dorkas, time keil onen amulamun Pita vina

^k 9:27 Kal 1:18 ^l 9:27 1Kor 9:1; 15:8; Umen 9:4; 22:7; 26:14; 9:20 ^m 9:30 Umen 11:25

en out tatoien onen nesa. Ekonek, teiai onen Dorkas mul en avet tai ka vatina keil amul rahiti. Navong ales Pita, amurang ka arie mini kot ka eisin savsav keil koa Dorkas rili ven mesav keil navong moull semau.ⁿ

⁴⁰Ka Pita vis keil keke ilokoveini iha hae. Uva evus, retengeiril ka vis min Ahi. Evus, kei les teiai onen Dorkas ka viteni vit, “!Tapita, mea!” Hatte tas, meten mule. Ka navong les Pita, mea rondan en avet onen.^o

⁴¹Evus, Pita vuli kat hen ka rali lati mulomal. Mulomal evus, Pita vise ruain meatin keil onen Ahi ka vatina keil umai ris. Navong umai ris, rie lati min keil keke Dorkas moull eris. ⁴²Longlongien usili eva en out vasi en out Sopa. Sakini, meatin keil houlu umai aling demkatien one en Asuv Iesu. ⁴³Ka Pita ro ral min keil avong vahis emun en out Sopa en eim omon meatin tai koa mul sak revu hiliven buluk keke akilea avoumon tounah tetahos eni, isen Saemon.^p

**Ahi rie lati min Pita keke vati meatin vasi
keil akilea avahi meatin keil onen**

10 ¹En taon ten out Sesaria, meatin tai mul ien koa isen Konilias. Kei vi koan Rom tai ka vi avat ten vangi meatin tavaeen keil koa avise keil en ‘me-Itali keil.’^q ²Kei vi meatin tai koa vouhou revu min Ahi onen Siu keil ka mul va netan mini, kei ral min koakeil vasi aro en teim sen. Lisenges, kei san kataunien min koakeil tounah one tovuol ka mul vis min Ahi.

³En avong tai, en tri klok mendilah, Konilias mul vis en teim sen ka les leisanien tai. En leisanien enek, les **angelo** tai onen Ahi emai vesesal veni ka vise vit, “!Konilias!”^r

⁴Konilias lei mamah en angelo ka metau houlu vis houlu mok. Evus, vit kesi vit, “O-o. ?O Asuv eli, komul kovise inau?”

Angelo viteni mini vit, “Ahi long hisien keil onom ka les kataunien koa komul kosani min koakeil tounah one tovuol. Tounah vasi koa komul komumoni suval sanien votut tai min Ahi koa vite teni tahos. ⁵Kosa, kisila meatin tei keil iha en taon ten out Sopa ka iles meatin tai, isen Saemon Pita, keke ilamuni hemai en teim som.^s ⁶Kei ro ral min meatin tai koa mul mumon tounah keil en hiliven buluk. Meatin enek, isen Saemon, ka teim sen mul vesesal en atas.”^t ⁷Navong angelo lokoveini, Konilias vise ruain meatin toumien elu onen ral min meatin tavaeen tai koa mul katauni en teim sen koa kei emun mul va netan min Ahi. ⁸Ka navong run min keitel usil tounah vasi koa kistal mini, sila keitel telva en taon ten out Sopa.

ⁿ 9:39 Umen 10:23 ^o 9:40 Mak 5:40-41 ^p 9:43 Umen 10:6,32 ^q 10:1 Luk 7:2,5;
Umen 27:1,3 ^r 10:3 Umen 3:1 ^s 10:5 Mat 10:2; Mak 3:16; Luk 6:14; Sion 1:42;
Umen 10:18; 11:13 ^t 10:6 Umen 9:43; 10:32

⁹En avong sav teni, vesesal vahi tavai, meatin keitel enek telmai vesesal en out Sopa. Ka en hati avong enek, Pita vina en hoi eim nesa koa vi aet keke vahis. ¹⁰Navong mul vis, longe keke amai kati ka en vati vaanian, ka anien romastei veah. Ka navong mul vis mukok, les leisanien tai. ¹¹En leisanien enek, les teilang seha ka tounah koa suval mari kaliko tai koa arutuni en keleite ehat (4) teni mul mita netan.^u ¹²Ka luhu en kaliko enek, kei les vati tirendan savsav keil, tetal keil, ka aman keil. ¹³Navong lesi mukok, long rea tai koa viteni mini vit, “!Pita, mea! Kuas tei en keil ka kiani.”

¹⁴Ka Pita vit kesi vit, “!Asuv, nasakras moumoni vamukok! Veni, en moulien onak, narkan vis etai tounah koa romutotei vuo romaltei taanien en metom.”^v

¹⁵Rea enek vit risi mini vit, “!Tounah vasi koa Ahi mumoni muto tuai, keik konahisetei konahit romutotei en meten!”^w ¹⁶Tounah ekek kur out hatte etel. Evus, kaliko enek vina ris en out nesa.

¹⁷Navong Pita mul veah mundem usil aneite ten asa koa lesi, meatin keitel koa Konilias sila keitel, telvotin teim sen Saemon ka telmulomal vesesal en metareh ten vieh teni. ¹⁸Keitel telvati en metareh ka telviso telvit, “?Meatin tai ro ekok koa isen Saemon Pita?”^x

¹⁹En hati avong enek, navong Pita mul veah mundem usil asa koa lesi, Ninin Votut selus mini vit, “Meatin etel telmai ekok ka telmul tellekatuk.”^y ²⁰Kimea, kiha ven keil, ka konametautei keke kovousil keitel mitvaha, veni inau varei nasila keitel telmai venuk.”

²¹Sakini, Pita va ven keitel ka viteni vit, “Inau ke koa kamitel mitmul mitlekati. ?Mitmai ekok ven etai tounah?”

²²Telviteni mini telvit, “Avat onomaitel koa isen Konilias, kei sila komaitel metmai venuk. Kei vi more meatin tai koa mul va netan min Ahi, ka Siu keil vasi amul avouhou houlu mini. Noeis, angelo tai onen Ahi emai kistal mini ka viteni mini vit hesila meatin tei keil onen imai venuk keke isisil enuk kovaha en teim sen. Angelo ekek viteni mini vit tahos imok avat onomaitel helong asa koa kokilea kovahiteni mini.”^z

²³Navong Pita long selusien oneatel, vis keitel keke telheto hetal mini hetokol visokon.^a

Out mulan, Pita ral min tei en meatin keil ten out Sopa koa akur anatin, amusil keitel uva. ²⁴Amual uva, ka en avong sav teni, arokol taon ten out Sesaria. Ka Konilias mules teim veni mul rosin Pita. Kei ros teim ral min koakeil emun ten vatiamal onen ka tei en more time keil onen koa sisil en keil avamai. ²⁵Ka navong Pita rokol teim sen, Konilias visu

^u 10:11 Umen 11:5-12 ^v 10:14 Lev 11:1-47; Esek 4:14 ^w 10:15 Mak 7:15,19

^x 10:18 Mat 10:2; Mak 3:16; Luk 6:14; Sion 1:42; Umen 10:5,32; 11:13

^y 10:19 Umen 11:12; 13:2 ^z 10:22 Umen 10:1-2,5; Luk 7:5 ^a 10:23 Umen 10:45; 11:12

mini ka retengeiril vita netan en meten ka va netan mini.^b ²⁶ Ka Pita rali lati mea ka viteni mini vit, “Mea, lomal. Veni inau navi meatin enges.” ²⁷ Sakini, Konilias mea ka mulamuni va neim, ka navong lumul luva, lumul luselus vituai. Navong lurokol out tai en teim sen, Pita votini keke meatin houlu alah ruai tuai ka arosini. ²⁸ Navong les keil, viteni min keil vit, “Kami vasi mikilea revi keke mengkatien onen Siu keil viteni vit komai, Siu keil, mesakras mevato vituai vatal min koakeil arvitei Siu vuo mevasao en keil. Ka Ahi rie lati minau tuai keke nirvise etai mun meatin nihit romutotei vuo romaltei en meten.” ^c ²⁹ Sakini, navong kosisil enau, narmetautei keke mamai. ?Ka ek vati mailea, kami misisil enau vensa?”

³⁰ Sakini, Konilias viteni mini vit, “En avong etel koa muli va, en tri klok mendilah, suval etin avong koa romul ien ekek, inau namul navis en teim onak. En hati avong etin enek, nales meatin tai koa musin en eisin keil koa vilahil houlu, kei mai mulomal en metok.” ^d ³¹ Kei viteni minau vit, ‘Konilias, Ahi long hisien keil onom ka lei kilea kataunien koa komul kosani min koakeil tounah one tovuol. ³² Kosa, kisila meatin tei keil iha en taon ten out Sopa keke iles meatin tai, isen Saemon Pita, ka ilamuni hemai en teim som. Kei ro ral min meatin tai koa mul mumon tounah keil en hiliven buluk. Meatin enek, isen Saemon, ka teim sen mul vesesal en atas.” ^e ³³ Sakini, nakalah nasan selusien vat minuk keke nasihil enuk kumai, ka tahos imok keke kumai. Sakini, komai vasi memai vituai ekok en meten Ahi Asuv keke mehetaengon tounah vasi koa kei meng katuk keke kovahiteni min komai.”

³⁴ Evus, Pita san selusien enek min keil vit, “Kosa, namundem kilea suk keke, en meten Ahi, rolestei meatin tai vateisav en meatin sav.” ^f ³⁵ Ahi si kei ven meatin vasi keil koa uva netan mini ka amumon asa koa mal, avaseini munak avi meatin keil ten kantri sav tai.” ^g ³⁶ Kami mikilea selusien koa Ahi sani tuai min me-Isrel keil keke akilea avato en tomat vatal mini. Anatin, akilea avato en tomat vatal min Ahi vaka en asa koa Iesu Kristo mumoni en usite one, veni Iesu vi Asuv onen meatin vasi keil.” ^h ³⁷ Mikilea tuai keke more longlongien enek ka vasi out en provins ten out Sudea. Kistal rohtoh en provins ten out Kaleli, katau en avong koa Sion mul vitehiteni keke meatin keil ihiles ran tisaen keil one ka imaeni hehi **baptaes** en keil.” ⁱ ³⁸ Mikilea tuai usili mukave Ahi san **Ninin Votut** mai sien Iesu ten out Nasaret ka san keihoen mini. Ka Iesu mul mual ka mumon mormore umen keil ka sakin koakeil vasi amul en hehen

^b 10:25 Umen 14:13-15; Rev 19:10 ^c 10:28 Umen 10:15; 11:19 ^d 10:30 Umen 3:1; Luk 24:4; Umen 1:10 ^e 10:32 Mat 10:2; Mak 3:16; Luk 6:14; Sion 1:42; Umen 10:18; 11:13; 9:43; 10:6 ^f 10:34 Dut 10:17; 2Kron 19:7; Rom 2:11; Kal 2:6; Efes 6:9; Kol 3:25; 1Pit 1:17 ^g 10:35 Sion 9:31 ^h 10:36 Sam 107:20; 147:18; Aes 52:7; Neh 1:8-11; Rev 17:14; 19:16 ⁱ 10:37 Mat 4:12,17; Mak 1:14

keihoen onen Temat keke amaluv rani. Ka kilea voumoni vamukonek veni Ahi mul veni.^j ³⁹Ka komai, eiloheh keil, meles tounah keil koa kei mumoni en out **Serusalem** ka en out sav keil en provins ten out Sudea. Evus, keil amuti kati en aiveave ka emat.^k ⁴⁰Ka navong avong etel muli, Ahi sakini moul eris ran matien ka mai kistal^l ⁴¹min teis en komai koa Ahi rie lat komai keke mevalesi. Anatin eli, katau en avong koa moul eris ran matien, komai mekianian vituai ka memun hati uafen ral mini. ⁴²Ka vi Iesu varei koa meng kat komai keke mevahitehiten more longlongien usili min meatin keil ka mevahit kilea vi kei varei koa Ahi rie lati valei rahit usite onen meatin vasi keil, koakeil amoul veah ka koakeil umat.^m ⁴³**Provet** vasi keil aselus usili avit koakeil vasi aling demkatien one en isen, Ahi helele hetahos en keil.ⁿ

⁴⁴Navong Pita mul veah selus, Ninin Votut mai sien koakeil amul along selusien onen.^o ⁴⁵Siu keil koa akur anatin koa aka en out Sopa ral min Pita, keil amusil vareis navong alesi keke Ahi maen koakeil emun koa arvitei Siu avakur sanien ten Ninin Votut vasuval mumoni min Siu keil. ⁴⁶Keil akilea Ninin Votut mai sien keil anatin veni along keil aselus en selusien keil koa rovitei one kati ka amul avati lat isen Ahi. Navong Pita lesi mukok, viteni min koakeil amusili vit,^p ⁴⁷“Koakeil ekek avilelau tuai en Ninin Votut suval ir etin. ?Sakini, isei kilea vating koe ir rovahi **baptaes** en keil en oai?”^q ⁴⁸Sakini, Pita meng kati keke koakeil arvitei Siu enek imaeni hehi baptaes en keil en oai en isen Iesu Kristo.^r Navong Pita vi baptaes en keil evus, Konilias ka onen keil avisi vato vatal min keil avong vahis emun.

Pita vit kilea keke Ahi sehen sise min koakeil arvitei Siu keke avakur moulien ten lisenges

11 ¹En provins ten out Sudea, **eiloheh** keil ral min Siu sav keil emun koa aling demkatien one en Iesu akur longlongien tai koa avit koakeil emun arvitei Siu akur anatin en Iesu musul selusien onen Ahi. ²Ka navong Pita mai ris en out **Serusalem**, Siu keil koa aling demkatien one en Iesu asel kutut kati ³avit, “?Vensa varei kova koro en teim onen koakeil arvitei Siu ka kokanian vituai emun ral min keil? !Kokilea keke mengkatien keil orer romaentei keke rovapil vituai vatal min koakeil arvitei Siu vamukonek!”^s

⁴Sakini, Pita vit kilea min keil tounah keil koa kistal rohtoh mini va rokol keite teni vit, ⁵“Navong namul en taon ten out Sopa, namul navis.

j 10:38 Aes 61:1; Luk 4:18; Sion 3:2 k 10:39 Dut 21:22 l 10:40 Sion 14:19,22; Luk 24:30,42; Sion 21:12-13; Umen 1:4 m 10:42 Umen 17:31; Rom 14:9; 2Tim 4:1; 1Pit 4:5 n 10:43 Aes 33:24; 53:5-6; Ser 31:34; Dan 9:24 o 10:44 Umen 11:15; 15:8 P 10:46 Mak 16:17; Umen 2:4,11; 19:6 q 10:47 Umen 8:36 r 10:48 Umen 19:5; Sion 4:40 s 11:3 Umen 10:28; Kal 2:12

Ka navong namul navis, nales leisanien tai. En leisanien enek, teilang seha ka mari kaliko tai koa arutuni en keleite ehat (4) teni mul mita netan ran out nesa ka mai vesesal venau.^t ⁶Navong nalele va, luhu eni nales tirendan savsav keil, koakeil amah ka koakeil armahtei, ral min tetal ka aman keil emun. ⁷Evus, nalong rea tai selus minau vit, ‘!Pita, mea! Kuas tei en keil ka kiani.’

⁸“Ka navit kesi navit, ‘!Asuv, nasakras moumoni vamukok! Veni, en moulien onak, narkan vis etai tounah koa romutotei vuo romaltei taanien en metom.’

⁹“Evus, rea enek ka en out nesa hati tamun ka viteni minau vit, ‘!Tounah vasi koa Ahi mumoni muto tuai, keik konahisetei konahit romutotei!’ ¹⁰Tounah enek kur out hatte etel. Evus, kaliko enek vina ris en out nesa.

¹¹“En hati avong enek, meatin etel koa asila keitel ran out Sesaria telmai, telrokol eim koa naro ien. ¹²Ka Ninin Votut viteni minau keke nusil keil meheha, ka ninandemtei ninahit keil armutotei veni arvitei Siu. Ka navong nuva, tuak ahetai (6) ekek ten out Sopa amusil inau meva. Ka komeitel vasi metva neim en teim sen meatin enek, isen Konilias.^u ¹³Kei viteni min komai vit **angelo** tai mai kistal mini ka mulomal en meten navong ro veah en teim sen. Ka angelo enek viteni mini vit, ‘Kisila meatin tei keil iha en taon ten out Sopa keke isisil en meatin tai, isen Saemon Pita, keke hemai venuk.’ ¹⁴Meatin enek hehiteni min kami hetal min koakeil aro en teim som sise koa mihekur moulien ten lisenges heka ien.”^w

¹⁵“Ka navong namul veah naselus min keil, **Ninin Votut** mai sien keil suval koa, mulamu, mai sien rohtoh en ir.^x ¹⁶Navong nalesi, namundem kat avong koa Asuv Iesu viteni vit, ‘*Sion vi baptaes en meatin keil en oai, ka Ahi hehi baptaes en kami en Ninin Votut.*’ Umen 1:5 ¹⁷?Sakini, munak Ahi vit meatin keil enek akilea avakur vati sanien onen koa kei sani min ir navong roling demkatien orer en Iesu Kristo, inau navi isei keke nakilea mating koe Ahi?”

¹⁸Navong along selusien onen Pita, arviten etai mun tounah. Ka keil vasi amasmas Ahi avit, “Kosa, Ahi sehen sise keke koakeil emun arvitei Siu akilea avahiles ran tisaen keil one ka avakur moulien ten lisenges vaka ien.”^y

Meatin keil ten out Antiok umai akur anatin en more longlongien usil Iesu

¹⁹Navong hetetamen onen Siu keil ten out Serusalem akov vini Stivin ka uva asak purun koakeil ten Sios, houlu en koakeil aling demkatien one en

^t 11:5 Umen 10:9-20 ^u 11:12 Umen 10:23,45 ^v 11:13 Umen 10:3-5,22,30-32

^w 11:14 Umen 10:22; 16:31 ^x 11:15 Umen 10:44; 2:4 ^y 11:18 Umen 13:48; 14:27

Iesu aretasil uva en out savsav keil. Tei en keil alohosai uva soutin rokol atan ten out Fonia, tei en keil uva en aelan ten out Saepras, ka teimun en keil uva en mari taon ten out Antiok. Ka navong aro en out keil enek, asan more longlongien usil Iesu min Siu keil enges.^z ²⁰ Ka tei en koakeil enek avi ten out Saepras ka Saerin. Ka navong koakeil enek alohosai ran out Serusalem uva en mari taon ten out Antiok, keil uva avitehiten more longlongien usil Iesu min koakeil emun arvitei Siu.^a ²¹ Keihoen onen Asuv mul en keil, ka meatin houlu aviles moulien one ka akur anatin en more longlongien usil Asuv Iesu.^b

²² Navong avat keil ten Sios en out Serusalem akur longlongien keke koakeil arvitei Siu amul aling demkatien one en Iesu, asila Banabas va en out Antiok keke valei revu usite one. ²³ Navong rokol mari taon ten out Antiok, lesi keke tokolkatien onen Ahi mul en keil ka si kei houlu veni. Sakini, Banabas sel kat keil keke ilomal hekeih en demkatien one ka usil kat revu Asuv Iesu en moulien one.^c ²⁴ Banabas, kei vi more meatin tai koa demkatien onen keih ka vilelau en keihoen onen **Ninin Votut**. Meatin houlu ekonek along revu selusien onen, aviles ran tisaen one, ka aling demkatien one en Asuv Iesu.^d

²⁵ Evus, en avong tai, Banabas eva en taon ten out Tasis keke valekat vis Sol.^e ²⁶ Navong votini, Sol musili ka lumual vituai luva ris en out Antiok. Ka keilu lumum vituai sua tai ral min koakeil en sios ten out Antiok ka luvisein meatin keil houlu. En out enek varei, avise rohtoh en koakeil aling demkatien one en Iesu en **'Kristin.'**^f

²⁷ En avong enek, tei en **provet** keil ten sios ten out Serusalem umai en out Antiok.^g ²⁸ En tondanien tai, keihoen onen Ninin Votut mai vilelau en tai en keil koa isen Akabas. Sakini, mulomal luhu en meatin keil ka vit luvati keke mari amai tai heka vasi out netan. Koanik kur out en avong koa Klodias vi asuv houlu ten out Rom.^h ²⁹ Tetai en Kristin keil en out Antiok aling kati keke isan sanien sa koa akilea avoumoni vaha vakataun tue keil en demkatien koa aro en provins ten out Sudea. ³⁰ Navong aso ruain sanien enek evus, alingi en hen Banabas ka Sol keke luhesani min elda keil en sios ten out Serusalem.^j

Asuv houlu Herod sak purun Kristin keil ka Ahi mu vini

12 ¹ En avong enek, asuv houlu **Herod** vis meatin tavaeen keil onen uva avuli kat tei en Kristin keil ten sios ten out Serusalem. ² Evus,

^z 11:19 Umen 8:1-4 ^a 11:20 Sion 7:35 ^b 11:21 Umen 2:41; 4:4; 5:14; 6:7; 11:24;

21:20 ^c 11:23 Umen 13:43; 14:22 ^d 11:24 Umen 6:5; 2:41; 4:4; 5:14; 6:7; 11:21; 21:20

^e 11:25 Umen 9:30 ^f 11:26 Mulamu, mesav keil avise karen en koakeil aling demkatien

one en Iesu en 'Kristin,' koa aneite teni vi 'meatin keil onen Kristo.' Ka navong koakeil

aling demkatien one en Iesu along eis takarien koanek, asi keil enges keke avakur eis enek

vahi one. ^g 11:27 Umen 13:1; 15:32 ^h 11:28 Tus keil ten histri amul aviteni keke, en

sua 41-54 AD, ous romustei ka anien rovinvinte en out vasi keil koa kavmen ten out Rom

losil kati. ⁱ 11:28 Umen 21:10 ^j 11:30 Umen 12:25

meng kati keke avata koteh hiren Tiemes, koa vi tunali Sion. ³Ka navong Herod lesi keke Siu keil asi keil ven asa koa mumoni, vis meatin tavaeen keil onen keke iha ihuli kat Pita emun. Ka mumoni en avong mal ten 'Avong keil ten Veret koa Is Tovuol ien.'^k ⁴Navong avuli kat Pita, asoni va en eim takeih ka Herod meng kati keke vangi meatin tavaeen keil hehat (4) ilei kokoe eni. Herod ling kati keke helamuni en meten meatin keil, houmon kot mini, ka hou vini hekatau en **Anien ten Mul Laui|Anien ten Mul Laui**. ⁵Ka navong Pita ro veah en eim takeih, koakeil ten sios ten out Serusalem armusehitei en hisien keil one en usite onen.^l

⁶Ka en vongien kati koa mulamu en avong koa Herod vit voumon kot min Pita, tounah tai kur out. Pita mul matil en eim takeih ka apar kat hen keilu en sen ral min hen meatin tavaeen elu koa lumul lulei kokoe eni en usite vasi keilu onen. Ka out hae, meatin tavaeen sav keil emun amul alei kokoe en voiteh ten eim takeih.^m ⁷Hatte tas, **angelo** tai onen Asuv mai kistal, ka muohien ten hetetamenien ritin rahat out koa Pita ro ien. Angelo enek kis usiven Pita ka sisil eni mea vit, "Kikalalah kimea!" Navong viteni mukok, sen mea ran hen keilu. ⁸Evus, angelo viteni mini vit, "Kisin, kitoh katuk, ka kiheas sandel onom." Ka Pita mumoni. Evus, angelo vit risi mini vit, "Kisin en kot omom ka kusil inau lovaha." ⁹Sakini, Pita mea ka musil angelo luva ran eim takeih. Pita reingeingeni veah keke asa koa mumoni ral min kataunien onen angelo enek vi anatin. Kei mundemi vit tounah keil enek vi matil vovoienges. ¹⁰Keilu lumual luva lumuli vangi meatin tavaeen tai. Luva havivi mun, lumuli vangi meatin tavaeen tamun. Ka navong lurokol metareh ten vieh ten eim takeih koa vi aean, lulesi keke metareh seha sasen. Sakini, luva hae ka lumual en sise tai en out Serusalem luva. Hatte tas, Pita votini keke kei mul mual sasen, angelo lokoveini tuai.ⁿ

¹¹Evus, navong Pita mundem kilea keke asa koa kistal mini vi anatin, selus min kei sasen vit, "Vi anatin! Ahi Asuv sila angelo tai onen mita keke vakulat inau ran hen asuv houlu Herod ka ran tounah keil koa Siu keil e vati avoumoni minau."

¹²Navong Pita mundem kilea en tounah keil enek, kei va en teim sen Meri, mama onen Sion Mak. En out enek, meatin keil houlu koa akur anatin alah ruai ka amul avis.^o ¹³Navong Pita mai mutiti voiteh, ahin toumien tai va keke vahis revi isei mul hae, isen Roda. ¹⁴Ka navong Roda long kilea ren Pita, musil eni ka si houlu. Ka en vobong keke vaseh voiteh, ka muloh esuk eva ka vit meseini min koakeil aro neim vit, "Pita varei mul mulomal hae!"

¹⁵Keil avit, "Kovi vau!?" Ka Roda mules viteni keke long Pita anatin.^p

^k 12:3 Eks 12:1-14; Umen 4:3 ^l 12:5 Tiem 5:16 ^m 12:6 Umen 5:23 ⁿ 12:10 Umen 5:19
^o 12:12 Umen 12:25; 15:37 ^p 12:15 Umen 26:24; Mat 18:10

Ka keil aviteni mini avit, “Vahesa vi angelo onen enges koa kolonge.”

¹⁶Navong amul veah aselus usili, Pita mules mutiti voiteh va vio ... tai en keil seha. Ka navong keil alesi keke kei anatin, amusil eni vareis. ¹⁷Pita mai neim ka mumoni en hen keke ito raeng. Evus, vit kilea min keil mukave Asuv sakini maluv ran eim takeih. Viteni mun min keil vit, “Mihehiten tounah keil ekek min elda Tiemes ka koakeil vasi emun koa akur anatin.” Evus, Pita lokovein keil ka va en out sav tai.^q

¹⁸En visokon teni, meatin tavaeen keil koa amul alei kokoe en Pita amundemko houlu veni areingeingeni keke va kave.^r ¹⁹Navong Herod long usili, meng kat meatin tavaeen keil onen alei kati, ka keil emun arvotintei Pita. Evus, vis revu en koakeil alei kokoe en Pita asa kur out. Ka navong asakras avahit kilea mini, kei san matien min keil. Katau suk, asuv houlu Herod lokovein provins ten out Sudea ka eva keke vato en mari taon ten out Sesaria.

²⁰Navong Herod ro semau en taon ten out Sesaria, meatin keil ten taon keilu ten out Taer ka Saedon amumon tounah tai koa sakini vuroh kat keil. Sakini, meng kati vit meatin keil onen anasantei mun anien min keil. Sakini meatin keil ten out keilu ekek, asila vanggi meatin keil tai uva avales Herod. Ka mulamu en avong uva avales Herod, avis kataunien ran hetetamen tai koa desien onen mul ien, isen Blastas. Ka ral min kataunien onen hetetamen enek, Herod maeni ka aling kat avong tai keke meatin keil ten out Taer ka Saedon imai keke umon hatkatien tai ten tomat hetal mini.^s

²¹En avong kati teni, Herod musin en eisin keil koa tahos imok onen asuv houlu, ka mai rondan en vulin ten keihoen onen. Evus, san selusien tai min meatin keil. ²²Meatin keil enek e vati avasakini valonge vatahos. Sakini amul aviso va mini avit, “!Koanek roviteis meatin tai! !Kei vi ahi varei veni ren tahos vis tahos imok!”^t

²³Navong asuv houlu Herod longe keke amul avati lat isen mukok, kei si houlu mok veni ka rosantei houhouen vaha min Ahi. Sakini, hatte tas, angelo tai onen Ahi Asuv mai ka sakini mesai houlu. Rovitei tuetin, asilat keil akan tin neim va vio ... emat.^u

²⁴Ka selusien votut onen Ahi koa Herod mul vae kati, kei va mok ka vasi out ka meatin houlu tamun umai akur anatin eni.^v

²⁵Katau suk, Banabas ka Sol luva en out **Serusalem** keke lovoum vasi umen onealu keke luvasan kataunien min koakeil en sios ten out Serusalem koa tounah one tovuol.^w Navong lumumoni, luva ris Antiok, ka lukur Sion Mak musil keilu telva.

^q 12:17 Umen 13:16; 19:33; 21:40 ^r 12:18 Umen 5:22-24 ^s 12:20 1Ki 5:11; Esek 27:17

^t 12:22 Esek 28:2 ^u 12:23 Dan 5:20 ^v 12:24 Umen 6:7; 19:20 ^w 12:25 Umen 11:29-30; 12:12; 15:37

**Ninin Votut rie lat Banabas keilu Sol keke luheha
luhéhitehiten more longlongien en out savsav keil**

13 ¹En sios ten out Antiok, meatin tei keil umai avi **provet** ka tiser keil, ise keil avi Banabas, Simeon (tamalikelik tai), Lusias (ten out Saerin), Manaen (koa vi more time onen asuv houlu **Herod**), ka Sol.^x ²En avong tai, navong amul uva netan min Ahi ka uval ran anien, **Ninin Votut** mai selus min keil vit, “Miheling seh en Banabas ka Sol keke luhoumon umen tai koa narie lat keilu tuai keke luvoumoni.”^y ³Sakini, navong arokol keite ten avong koa alingi keke avahal ran anien ka avahis, aling he en Banabas ka Sol ka asila keilu luva.^z

Banabas ka Sol luvitehiten more longlongien en aelan ten out Saepras

⁴Navong asila Banabas ka Sol musil rendemien onen **Ninin Votut**, lulokovein taon ten out Antiok ka lumual luva en taon ten out Selusia. Ekonek, lukur sip tai ka luva en aelan ten out Saepras.^a ⁵Navong keilu luva ut en meteimal ten out Salamis, keilu luva en **eim tahihiseien** keil ka lusan selusien onen Ahi min Siu keil ien. Sion Mak emun musil keilu ka mul kataun keilu.^b

⁶Banabas ka Sol lumum mukonek en out vasi en aelan ten out Saepras va vio ... lurokol taon ten out Pampos. En out enek, luvisu min Siu tai, isen Bar-Iesu, vuo Eleimas en selusien ten Grik. Kei mul mumon matsik houlu koa sakin meatin keil amutimanin eni keke valuvos keil avahit kei vi provet tai onen Ahi. ⁷En avong vasi, Eleimas mul en usite onen avat ten kavmen koa mul losil kat out enek, isen Serkias Polas. Kei vi meatin koa marir, ka navong kur longlongien usil Banabas ka Sol, sisil en keilu luvamai luvahiten selusien onen Ahi mini vataengoni. ⁸Ka Eleimas selus karen isealu keke vasak visi voumon avat ten kavmen enek varkurtei anatin en Iesu.^c ⁹Navong mumoni mukonek, keihoen onen Ninin Votut mai vilelau en Sol (koa isen tamun en selusien ten Grik vi Pol). Sakini, lele mal en Eleimas ¹⁰ka selus keih mini vit, “!Keik kovi natin Temat vare! !Kovae kat tounah vasi keil koa mal! !Kovilelau en luvosien keil vasi ka lisenges komul kopurun mesav keil! Ka kosa, komul kosak visi kovahiles sise koa mal koa va min Asuv Iesu vamai vakalkali.^d ¹¹Ven sakien koanik, Asuv hesan mahien minuk. Metom keilu hevar ka kirlestei mun meneai ten avong vahis.” Hatte tas, meten Eleimas vi mahmah. Sakini, retavel karali keke vahotin etai meatin vahuli kat hen ka vatie

^x **13:1** Umen 11:27; 15:32 ^y **13:2** Umen 9:15; Kal 1:15-16 ^z **13:3** Umen 6:6; 14:23

^a **13:4** Umen 15:39 ^b **13:5** Umen 12:25; 13:13; 15:39 ^c **13:8** 2Tim 3:8 ^d **13:10** Pro 10:9; Hos 14:9

sise mini.^e ¹²Navong avat ten kavmen lesi mukok, musil vareis ka mai kur anatin en hihiseien onealu usil Asuv Iesu.

**Pol ka Banabas luvitehiten more longlongien
en taon ten out Pisitia Antiok**

¹³Pol ka koakeilu telmual vituai tellokovein taon ten out Pamos ka telva en sip tai koa ling keitel en taon ten out Perka en provins ten out Pampilia. En out enek, Sion Mak lokovein keilu ka va ris en out **Serusalem**.^f ¹⁴Evus, lumuli out Perka luva en taon ten out Pisitia Antiok. En Sabat, keilu luva en **eim tahihiseien** onen Siu keil ka lurondan eni. ¹⁵Navong meatin tai vuli selusien tai koa ka en **mengkatien onen Mosis**|**Mengkatien keil onen Mosis** ka tisien keil onen **provēt** keil evus, avat keil ten eim tahihiseien enek asila meatin tai va vis Pol ka Banabas vit, “Tuak keilu, munak milkur etai tounah keke milvahiteni vakataun meatin keil ekek, tahos milhemai milhehiteni.”^g

¹⁶Sakini Pol mea, mumoni en hen keke keil avato raeng, ka viteni min keil vit, “Kami koa mivi Siu, ka kami koa mirvitei Siu ka miva netan min Ahi, tahos mihelong inau.”^h ¹⁷Ahi onen Siu keil enges rie lat avu keil orer. Ka kei mumon meatin keil orer umai avi houlu navong aro en kantri ten out **Isip**, kantri koa rovitei one kati. Ka Ahi lah lat keil ran out enek ral min mari keihoen onen.ⁱ ¹⁸Ahi lekat revi keil en out volvol sua hanumau elu (40), avaseini keke sakien keil one tisa.^j ¹⁹Evus, Ahi mu lin meatin keil ten marmari kantri oulu (7) koa amul en mari atan ten out **Kenan**, ka san atan ose min avu orer keil keke vamai vahi ose kati.^k ²⁰Anatin, avong koa Ahi sakin avu orer keil uva rohtoh en out Isip va rokol avong koa umai keke avakur atan ose kati, sua handred ehat hanumau elu ka halualim emun (450) mai muli.^l

“Evus, Ahi rie lat retai en avat keil keke avalosil kat me-Isrel keil va rokol avong koa rie lat **Samuel** vahi provēt one. ²¹Ka navong provēt Samuel mul veah losil kat keil, avis Ahi vasan etai asuv houlu min keil. Ka Ahi rie lat Sol, natin Kis koa ka en vatiamal onen **Bensamin**. Ka kei losil kat me-Isrel keil sua hanumau elu (40).^m ²²Ka navong Ahi sesein Sol, rie lat **Deved** esuk mai vi asuv houlu one ka viten selusien enek usili vit, ‘*Deved, natin Tiese, nalesi keke kei vi meatin koa mum musil rendemien onak ka houm vasi tounah koa ek vati keke kei voumoni.*’ *1Saml 13:14; Sam 89:20*

²³“Ka en vatiamal onen asuv houlu Deved, Ahi sakin **Mesaea**|**Meatin ten mututien** tai mai kistal min me-Isrel keil keke voutut meatin keil

^e 13:11 Umen 9:8; 22:11 ^f 13:13 Umen 13:5; 15:38 ^g 13:15 Umen 15:21

^h 13:16 Umen 12:17; 19:33; 21:40; 13:26 ⁱ 13:17 Eks 6:1,6; 12:51 ^j 13:18 Eks 16:35;

Nam 14:34 ^k 13:19 Dut 7:1; Sos 14:1 ^l 13:20 Sats 2:16; 1Saml 3:20

^m 13:21 1Saml 8:5,19; 10:20-21,24; 11:15

suval koa vat kati voumoni. Mesaea enek vi Iesu.ⁿ 24 Ka navong Iesu romumon etai veah tounah, Sion mul tuai vitehiteni min me-Isrel keil keke imaeni hehi **baptaes** en keil en oai vatie lati keke amul aviles anatin ran tisaen keil one.^o 25 Ka navong umen onen Sion vesesal vavus, vis revi meatin keil vit, *‘Vahesa mimundemi mivit navi Mesaea koa Ahi vat kati keke hesani hemai. Ka inau narvitei Mesaea. Ka kei koa hemai hekatau en inau, inau narvinvintei mamai mahi slev onen keke makulat sandel onen.’* Luk 3:16^p

26 *‘!Tuak keil ten vatiamal onen Ebrahim, ral min kami vasi koa mirvitei Siu koa miva netan min Ahi, mihetaeng revi selusien keil onak! Ahi mul sani min ir selusien koanek keke houtut ir eni.’* 27 En out Serusalem, Siu keil ka avat keil one along rohtoh eni, ka keil alei rasi keke Iesu vi Kristo koa mai keke voutut moulien one. Anatin, arlong kileatei selusien keil onen provet keil usili koa amul avuli en Sabat vasi keil. Ka navong aviteni keke heha hemat, amul asakin selusien keil enek emai vi anatin.^r 28 Avaseini arvotin etai tounah vatisa koa Iesu mumoni keke avou vini, akeih kat Paelet vasan matien mini.^s 29 Ka navong amum vasin tounah koa Tus Votut vit luvati keke hekistal mini, Iesu mat ka akulat teiai onen ran aiveave. Evus, uva alingi en valengeihat tai.^t 30 *!Ka Ahi sakini moul eris ran matien!*^u 31 Ka avong houlu, Iesu mul kistal min koakeil aro ral mini navong aka ran out Kaleli ka uva en out Serusalem. Ka kosa, koakeil aro ral mini enek amul avit usil kei min Siu keil.^v

32 *‘Ka, kosa, komal Banabas melmai keke melvahit mesein more longlongien enek min kami. Asa koa Ahi vat kati min avu orer keil mulamu,’* 33 kosa, kei mumoni mai vi anatin min ir, titiali keil one. Ka rokilea vi anatin veni sakini Iesu moul eris ran matien. Koanik suval asa koa Ahi viteni usil Iesu en Sam koa elu (2) vit,

‘Keik kovi Natkuli,

ka kosa inau numai navi Tata onom.’

Sam 2:7^x

34 Ahi sakini Iesu moul eris ran matien ka romaentei teiai onen vamande. Koanik suval asa koa Ahi viteni vit,

‘Hatkatien votut koa namumoni ral min Deved, numoni emun hetal min kami.’

Aes 55:3

35 Ka Deved vit luvati en Sam tamun vit,

‘Ahi Asuy, konamaentei teiai onen meatin votut onom navole en avul tatetahinien.’

Sam 16:10

ⁿ 13:23 2Saml 7:12; Aes 11:1 ^o 13:24 Mat 3:1-2,5; Mak 1:4-5; Luk 3:3 ^p 13:25 Sion 1:20; Mat 3:11; Mak 1:7; Sion 1:27 ^q 13:26 Umen 13:16 ^r 13:27 Umen 3:17

^s 13:28 Mat 26:60; Mak 14:55,56,59; 15:14; Luk 23:4,14,15,22; Sion 18:38; 19:4,6; Mat 27:22-23; Mak 15:13-14; Luk 23:21,23; Sion 19:6,7,15 ^t 13:29 Mat 27:59-60; Mak 15:46; Luk 23:53; Sion 19:38,41-42 ^u 13:30 Umen 2:24,32; 3:15; 4:10; 5:30; 10:40; 17:31 ^v 13:31 Umen 1:3; Luk 24:48; Umen 1:8; 2:32; 3:15; 5:32; 10:39,41

^w 13:32 Umen 13:23 ^x 13:33 Hib 1:5; 5:5

³⁶Ka navong Deved enek mum vasi tounah keil koa Ahi ling kati keke voumoni navong moul semau, kei mat esuk. Ka navong mat, alingi matil en out tatetahinien ral min avu onen keil, ka teiai onen mande ekonek.^y

³⁷Ka kei koa Ahi sakini moul eris ran matien, teiai onen romandetei.

³⁸“Tuak eli keil, komal melvitehiten more longlongien enek min kami veni emal vati mivailea revu keke meatin enek vi sise koa kilea vasakin methos onen Ahi val en meatin keil.^z ³⁹Anatin, ka en asa koa Iesu mumoni, koakeil vasi aling demkatien one eni amaluv ran tisaen keil koa mengkatien onen Mosis sakras vakulat keil rani.^a ⁴⁰Sakini, mihelei kat revu kami keke mahien koa provet keil avit luvati tuai herkistaltei min kami. Veni, ka en keil, Ahi viteni vit,

⁴¹ *‘Mihetaengon inau! En avong kosa koa kami mimoul mimules, namul namumon mari umen tai.*

Avaseini munak meatin tai hemai ka hehit kilea umen koanek min kami, misakras mivakur anatin eni.

Ka veni mimul mimudem heisav eni, nisan mahien tai min kami koa hetisa revu mok.

!Ka navong mahien enek hemai, mihetimanin eni ka mihemat en metauen!’ ”

Hab 1:5

⁴²Navong Pol ka Banabas luselus evus ka luva hae ran eim tahihiseien, meatin keil avis keilu keke luhemai ris en Sabat koa hekatau keke luvaselus usil tounah keil enek avong tamun. ⁴³Navong lahruaien enek evus ka meatin keil amul arasil, houlu en keil amusil Pol keilu Banabas. Tei en keil avi Siu ka teisav emun keil amusil Ahi onen Siu keil. Ka keilu luselus min keil ka lusel kat keil keke il iling demkatien one eni keke Ahi mul rie lat more envatien onen min meatin keil.^b

⁴⁴En Sabat koa katau, vesesal meatin vasi en taon ten out Pisitia Antiok umai keke avalong selusien onealu usil Asuv Iesu. ⁴⁵Ka navong Siu keil ales mari vangi meatin keil ekek, avi elu kat keilu. Sakini, keil asel kutut kat Pol ka aselus karen tounah vasi koa kei mul selus usili.^c ⁴⁶Sakini, Pol keilu Banabas luselus keih min keil luvit, “Mal imok keke melmai ka melsa rohtoh en selusien onen Ahi min kami Siu keil. Ka veni kami mimul miseseini, mirie lati keke mirvinvintei mivakur moulien ten lisenges.

Sakini, kosa milhelokovein kami, ka miheha suk ven koakeil arvitei Siu.^d

⁴⁷Koanek suval asa koa Ahi Asuv meng kat komal melvoumoni vit,

‘Nisakinuk kimai kiji laet tai koa hetitin revu heha en kantri vasi keil, keke meatin vasi keil ilea suk keke sise ten mututien onen Ahi mai rokol meatin vasi keil ten out netan.’ ”

Aes 49:6

^y 13:36 1Ki 2:10; Umen 2:29; Sats 2:10 ^z 13:38 Umen 10:43; Hib 9:9 ^a 13:39 Rom 4:25; 6:7; 10:4 ^b 13:43 Umen 11:23; 14:22 ^c 13:45 Umen 14:2 ^d 13:46 Umen 3:26; Rom 1:16; Luk 7:30; Umen 18:6

⁴⁸Navong koakeil arvitei Siu alonge mukok, asi keil houlu ka avati lat selusien onen Ahi. Ka koakeil vasi Ahi rie lat keil keke avakur moulien ten lisenges, keil aling demkatien one en Iesu.^e

⁴⁹Sakini, more longlongien usil Asuv Iesu ka vasi out enek. ⁵⁰Ka Siu tei keil uva en out Pisitia Antiok keke avahiles rendemien onen meatin keil ekonek vamai vatisa kat Pol ka Banabas. Uva ales avat keil ten out Pisitia Antiok ral min hetetamen sav keil koa avi ahin keil koa amusil demkatien onen Siu keil. Sakini, Siu tei keil ekek asakin meatin keil ten out enek amea asak purun keilu ka alikat keilu luva ran atan one.^f ⁵¹Ka navong Pol ka Banabas luva, lumea ka lukov motein meas ten taon enek ran alealu vahi tatavolien tai vasel kat keil keke Ahi hesan mahien min keil. Evus, luva en taon ten out Aekoniam.^g ⁵²Ka koakeil ten out Pisitia Antiok koa aling demkatien one en Iesu, sien one houlu ka keihoen onen **Ninin Votut** mai vilelau en keil.

Alikat Pol ka Banabas luva ran out Aekoniam

14 ¹Navong Pol ka Banabas lurokol taon ten out Aekoniam, lumusil sakien matu one luva en **eim tahihiseien** onen Siu keil. Navong luvihisei evus, Siu keil houlu ral min koakeil emun arvitei Siu umai aling demkatien one en Iesu. ²Ka tei en Siu keil koa arkurtei anatin en hihiseien keil onealu, akeih kat koakeil en taon enek koa arvitei Siu keke indemi hetisa kat koakeil umai avi Kristin.^h ³Pol ka Banabas luro avong houlu en out enek ka lurmetautei keke luvaselus revi min meatin keil usil more envatien onen Iesu. Ka Asuv mul rie lati keke selusien onealu vi anatin ka en keihoen koa kei sani min keilu keke luvoumon merikel keil ka marmari sakien sav keil.ⁱ

⁴Ka meatin keil ten taon ten out Aekoniam ariti vas keil en vangite elu: vangite tai amul en usite onen Siu keil, ka vangite sav amul en usite onen **eiloheh** keilu. ⁵Ka Siu keil ka koakeil arvitei Siu, ral min avat one, amumon lingkatien tai keke avasak purun keilu ka avov vini keilu.^j ⁶Navong eiloheh keilu lukur longlongien usil lingkatien koanik, lulohosai luva en atan ten out Laekonia. Ekonek luva en taon keilu ten out Derbi ka Listra ka en out savsav keil koa amul vesesal.^k ⁷Ka lumules luvitehiten more longlongien usil Iesu min meatin vasi keil.

Meatin keil ten out Listra amundemi avit Pol ka Banabas luvi ahi elu

⁸En taon ten out Listra, meatin tai ro ien koa sakras vakaka veni alen keilu rotahostei navong avasi.^l ⁹Kei rondan mules ka mul raengon

^e 13:48 Umen 11:18 ^f 13:50 Umen 17:4,12 ^g 13:51 Mat 10:14; Mak 6:11; Luk 9:5; 10:11; Umen 18:6 ^h 14:2 Umen 13:45 ⁱ 14:3 Mak 16:20; Umen 19:11; Hib 2:4
^j 14:5 Umen 14:19; 2Tim 3:11 ^k 14:6 Mat 10:23 ^l 14:8 Sion 9:1; Umen 3:2

selusien onen Pol. Pol lesi ka lei kilea keke demkatien onen vinvin vamai vatahos. Sakini, lele mal eni^m 10 ka viso va mini vit, “!Kimea, kilomal!” Navong meatin enek longe mukok, vut vina nesa ka mual.

¹¹Navong vangi meatin keil enek ales marmari tounah keil koa Pol mumoni, keil avisohiso en selusien one ten out Laekonia avit, “!Koakeilu ekek luvi ahi elu koa lumita netan ka luviles keilu lukur avealu suval meatin elu!”ⁿ ¹²Sakini, keil avise Banabas en ‘ahi Sius’ ka Pol en ‘ahi Hermis’ veni Pol vi tai en keilu koa mul selus en usite onealu.^o ¹³Vesosal en taon enek, eim votut tai mul koa uva netan min ahi Sius eni. Navong pris teni kur longlongien enek, mulamun buluk elu koa arekein hungevai en keilu lumai vesosal ven metareh ten mari vieh ten taon enek. Pris ka meatin vasi keil e vati avouas buluk keilu enek luvahi sanien votut one min eiloheh keilu.

¹⁴Navong Pol keilu Banabas lulong kilea asa koa keil e vati avoumoni, lulonge tisa houlu. Lurali vas eisin omealu ka lumuloh luva luhu en vangi meatin keil enek ka luviso keih luvit, ¹⁵“!Meatin keil! ?Vensa varei mimul mimumon sakien keil ekek? !Komal melvi meatin enges suval kami! Melmai ekok keke melvasan more longlongien onen Ahi min kami. Kei vit mihehiles ran nana heisav keil ekek ka miheha netan mini enges. Kei sasen enges moul ka mumon out nesa, out netan, atas ka tounah sav vasi keil koa amul en keitel.^p ¹⁶Mulamu, kei maen meatin keil ten kantri vasi keil amusil rendemien keil one ka uva netan min ahi sav keil.^q ¹⁷Ka avaseini keke areingeingen kei, mul vothot en kei min keil ka en mormore sakien keil onen. Kei mul san ous min kami ka en out nesa vamita vakas anien keil koa amul en ah osami keke avamoul vatahos. Kei tahos vareis, ka mul san anien houlu min kami ka mumon kami misi kami.”^r ¹⁸Ka avaseini Pol keilu Banabas luviten selusien ekek, vesosal lusakras luvating koe meatin keil ekek keke anouastei buluk keilu nahi sanien votut one min keilu.

¹⁹Navong Pol keilu Banabas luro veah en taon ten out Listra, Siu tei keil aka en taon ten out Pisitia Antiok ka taon ten out Aekoniam ka akistal en out Listra. Keil umai avilehiles rendemien onen meatin keil ekonek va kat eiloheh keilu. Sakini, vangi meatin tai umai akov Pol. Evus, avousi va hae en taon one veni amundemi avit akov vini tuai.^s ²⁰Ka katau suk, Kristin keil uva en out koa ason Pol va ien ka akarahiti. Hatte tas, kei mea ka va ris en taon ten out Listra ral min keil. Out mulan, keilu Banabas luva en taon ten out Derbi.

^m 14:9 Mat 9:28 ⁿ 14:11 Umen 28:6 ^o 14:12 Ahi Sius vi hetetamen onen ahi savsav keil onen me-Gris keil, ka ahi Hermis vi eiloheh onen koa mul sila keke vaselus min meatin keil vuo ahi sav keil en usite onen. ^p 14:15 Umen 10:26; Tiem 5:17; Eks 20:11; Sam 146:6 ^q 14:16 Umen 17:30 ^r 14:17 Sam 147:8; Ser 5:24 ^s 14:19 Umen 17:13; 2Kor 11:25; 2Tim 3:11

Pol keilu Banabas luva ris en sios ten out Antiok

²¹En taon ten out Derbi, Pol keilu Banabas luvitehiten more longlongien min meatin keil ka keil houlu umai aling demkatien one en Iesu. Evus, luva ris en sise onealu luva en taon keilu ten out Listra ka Aekoniam. Evus, lumuli keilu luva en taon ten out Pisitia Antiok. ²²En out vasi, lusao en Kristin keil, lusel kat keil ka lumumon rendemien one keih tamun keke ilomal hekeih en demkatien one. Lumul luvisein keil luvit, “Heka en sise ten sakpurunien keil, ir rokilea rovaha en out koa Ahi vi Asuv Houlu ien.”^t ²³Ka en sios vasi keil koa lusao eni, keilu luling elda keil keke avalosil kat keil. Ka mulamu en avong koa luvalokovein keil luvaha, keilu luval ran anien ka luvis min Asuv Iesu keke helekat revit elda keil koa aling demkatien one mul ien.”^u

²⁴Evus, lumusil ris sise onealu, keilu luka vas atan ten out Pisitia ka luva en provins ten out Pampilia. ²⁵En out enek, lusan selusien onen Ahi en taon ten out Perka. Evus, lumumoni emun en taon ten out Atalia. ²⁶En out enek, luva en sip tai ka luva ris Antiok. Vi out enek koa meatin keil aling he en keilu keke Ahi heto hetal min keilu en umen ten ualien onealu. Ka kosa, lumum vasi eni.”^v

²⁷Navong lukistal en taon ten out Antiok, lulah ruain koakeil ten sios. Navong alah ruai evus, lurun usil tounah vasi keil koa Ahi mumoni ka en umen onealu. Keilu luvit kilea keke Ahi sehen sise ven meatin keil koa arvitei Siu keke akilea avamai avaling demkatien one en Iesu.”^w ²⁸Ka Pol ka Banabas luro avati vahis ral min Kristin savsav keil en out enek.

Kristin keil alei kilea keke umai amal en meten Ahi ka en Iesu Kristo enges ka rokatei en mengkatien onen Siu keil

15 ¹Navong Pol keilu Banabas luro veah en out Antiok, meatin tei keil aka en provins ten out Sudea keke avasao en Kristin keil. Ka navong umai, amul avisein Kristin keil en out Antiok avit, “Mengkatien onen **Mosis** viteni vit Ahi sakras voutut moulien onami munak mihervatei en **vekahoi**.”^x ²Navong Pol ka Banabas lulonge mukok, keilu luselus retavoai houlu ral min keil usili. Sakini, Kristin keil ten out Antiok arie lat Pol, Banabas, ral min teisav teimun en keil keke avaha en out **Serusalem** avaselus retavoai vatal min **eiloheh** keil ka elda keil usil usite koanek.”^y ³Navong sios ten out Antiok sila keil ka amul amual uva, asao en Kristin keil en out vasi keil en atan ten out Fonia sila min provins ten out Sameria. Ka navong ales keil, avit meseini min keil keke

^t **14:22** 1Tes 3:3; Umen 15:32; 18:23; 11:23; 13:43 ^u **14:23** Umen 13:3

^v **14:26** Umen 13:1-2; 15:40 ^w **14:27** Umen 15:4,12; 11:18; 13:47-48 ^x **15:1** Kal 5:2; Lev 12:3 ^y **15:2** Umen 11:30; Kal 2:1

mukave koakeil houlu koa arvitei Siu aviles ka umai aling demkatien one en Iesu. Longlongien koanik sakin Kristin vasi keil asi keil houlu.

⁴Navong arokol out Serusalem, eiloheh keil, elda keil, ka meatin sav keil ten sios akur revi keil. Evus, Pol ka Banabas lurun usil tounah vasi keil koa Ahi mumoni en koakeil arvitei Siu ka en keilu.^z ⁵Ka navong keilu lumul semau luselus, tei en Kristin keil koa avi **Farasi** keil emun amulomal ka aselus avit, “Munak koakeil arvitei Siu e vati avamai avapil vatal min ir, mal vahit keil emun avaha en vekahoi ka avalong kat **mengkatien keil onen Mosis.**”

⁶Evus, eiloheh keil ka elda keil arondan vituai keke avalei rahit usite koanek. ⁷Keil aselus retavoai houlu usili. Evus, Pita mulomal ka viteni min keil vit, “Tuak keil, kami vasi mikilea keke, mulamu, Ahi rie lat inau ran kami keke mahitehiten more longlongien usil Iesu min koakeil arvitei Siu keke avalong ka avakur anatin eni.^a ⁸Ka Ahi, koa kilea rendemien vasi keil onen meatin keil, rie lati keke kei maen koakeil ekek arvitei Siu keke avahi meatin keil onen navong san **Ninin Votut** min keil suval koa sani min ir. ⁹Asa koa Ahi mumoni min keil suval koa mumoni min ir etin. Suval ir, kei kas motein moulien one ran tisaen veni keil aling demkatien one en Iesu.^b ¹⁰?Ka kosa, vensa varei kami emi vati mivasak vis Ahi navong mivit mivaling mengkatien keil orer vameas kat eisilin koakeil arvitei Siu? Veni mengkatien keil ekek amebas ramat, ka ir ka avu keil orer telamu emun rosakras rovahousi.^c ¹¹!Ronoumontei namukonek! Ir koa roling demkatien orer en Iesu, rokur anatin keke rehekur moulien ten lisenges heka en more envatien onen enges. Ka keil emun, vatte tas.”^d

¹²Navong Pita viten selusien koanek evus, koakeil vasi umai en lahruaien enek aro raeng enges ka amaen Banabas ka Pol lurun usil merikel keil ka marmari saken keil koa Ahi mumoni ka en keilu min meatin keil koa arvitei Siu.^e ¹³Ka navong keilu luselus evus, mari elda one, isen Tiemes viteni min keil vit, “Tuak keil, mihetaengon inau. ¹⁴Saemon Pita vit kilea tuai mukave Ahi rie lat envatien onen mulamu min koakeil arvitei Siu ka leh tei en keil avamai avahi meatin keil onen keke avahati lat isen.^f ¹⁵Selusien enek onen Saemon Pita suval selusien onen Ahi koa viteni ka en **provēt** keil telamu vit,

¹⁶ *Hekatau en tounah keil enek, inau nimai ris*

ka nisak revī amal onen asuv houlu Deved helomal eris.

Anatin eli, avaseini amal onen mot,

inau nisakini helomal hekeih tamun.^g

^z 15:4 Umen 14:27; 15:12 ^a 15:7 Umen 2:4; 10:44; 11:15 ^b 15:9 Umen 10:34-35

^c 15:10 Umen 15:19; Kal 5:1 ^d 15:11 Kal 2:16; Efes 2:5-8 ^e 15:12 Umen 14:27; 15:4

^f 15:14 Umen 15:7-9; Luk 1:68 ^g 15:16 Vatiamal onen asuv houlu Deved mul vit usil Iesu, koa Ahi sakini moul eris ran matien. Ka Ahi sakin Iesu mai vi asuv houlu onen meatin vasi keil, Siu keil ka koakeil emun arvitei Siu.

17 Numoni hemukonek keke meatin sav keil ten out netan akilea imai neim eni ka ihotin inau.

Anatin, koakeil arvitei Siu koa narie lat keil avi onak, keil imai venau.

18 Koanik selusien onak, Ahi Asuv, koa navit meseini tuetin mai rokol kosa.’ ”

Amos 9:11-12^h

19 Evus, elda Tiemes selus eris vit, “Koanik vi rendemien onak.

Namundemi navit tahos ronoumontei nakeih ramat min koakeil arvitei Siu koa amul asan moulien one min Ahi. Vuo.ⁱ 20 Ka tahos keke rehesan leta enges heha ven keil, ka reheteng koe keil anaantei anien koa asani vi sanien votut min nana keil veni koanek romutotei en meten Ahi. Anaantei ara, vuo vuseri ten tirendan keil koa asar kat hire avamat ka arrehtei hire keke ara voue rani. Ka keil anamatiltei natal ahin vuo meahos sav keil koa artetalihetei vatal min keil.^j 21 Mal keke usil kat mengkatien keil ekek veni en taon vasi keil Siu keil amul ien, ka amul avitehiten mengkatien keil onen Mosis min keil. Veni, en avong mulamu rokol kosa, en Sabat vasi keil, meatin keil amul along kilea mengkatien keil ekek onen Mosis navong amul avuli en **eim tahihiseien** keil one.”^k

Avat keil ten Sios avit meseini keke koakeil arvitei Siu iapil en meatin keil onen Ahi

22 Evus, koakeil vasi ten sios ten out Serusalem amaen **eiloheh** keil ka elda keil keke avatie lat tei en meatin keil one keke avasila keil avaha en taon ten out Antiok vatal Pol ka Banabas. Sakini, arie lat avat elu onen meatin keil en sios enek keke luvaha, isealu Saelas ka Sudas (koa isen tateisav vi Barsabas). 23 Ka keil asan leta koanik min keil keke avakuri avaha. Leta koanik viteni mukok:

“Komai, eiloheh keil ral min elda keil, emai vati mivahiten ‘more’ min kami, tuomai keil koa mirvitei Siu keil koa miro en taon ten out Antiok, ka out savsav keil en provins ten out Siria ka provins ten out Silisia.

24 “Melonge keke meatin tei keil onomai uvat ka asan selusien tai koa sakin alomi maleilei ka rendemien onami mul langlango. Komai mersan etai selusien min keil avahat avahiteni min kami vamukonek.^l 25 Ka mal keke komai merondan vituai ka memai en rendemien tas. Merie lat meatin elu ka mesila keilu luvat min kami keke luvahit mesein rendemien onomai usil kami. Keilu lumul lumual vituai ral min Banabas ka Pol koa luvi more tuer keilu.

26 Koakeilu ekek, vesesal moulien onealu vavuol ven umen onen Iesu

^h 15:18 Aes 45:21 ⁱ 15:19 Umen 15:10 ^j 15:20 Sen 9:4; Lev 3:17; 17:10-14

^k 15:21 Umen 13:15 ^l 15:24 Umen 15:1

Kristo, Asuv orer. ²⁷Sakini, komai mesila Sudas ka Saelas luvat ven kami. Keilu luhehiteni hemal ven kami selusien vasi keil hesuval koa komai memutisi ekok. ²⁸**Ninin Votut** viteni tahos keke hersantei mun mengkatien keil min kami, sakini, komai mun memaeni keke mehersantei mun tounah tameas keil mivahousi. Ka mihousil enges mari mengkatien keil ekek koa vit,^m ²⁹minaantei anien koa asani vi sanien votut min nana keil; minaantei ara; minaantei vuseri ten tirendan keil koa asar kat hire avamat ka arrehtei hire keke ara voue rani; ka minatiltei natal min ahin vuo meahos sav tai koa mirtetalihetei vatali. Munak mihousil revu mengkatien keil ekek, hetahos imok ven kami.”

“Koanik vi keite ten selusien keil onomai. More mendilah min kami vasi.”

³⁰Sakini, sios ten out Serusalem sila Sudas, Saelas, Pol ka Banabas uva en out Antiok. Navong arokol out enek, keil alah ruain Kristin vasi keil umai out tas, ka asan leta koanik min keil. ³¹Navong meatin keil avuli, asi keil houlu vis houlu mok ven selusien keil ten selkatien teni. ³²Sudas ka Saelas luvi **provet** keilu ka luselus avong taveah ral min keil. Luvati lat rendemien one ka lusakin keil amulomal keih tamun en demkatien one.^o ³³Luro ral min Kristin keil en out Antiok avong taveah neli. Ka navong luvit luvaha ris Serusalem, Kristin keil ekonek asila keilu ral min tomat onen Ahi keke luheha ris ven koakeil asila keilu lumai. ³⁴Ka Saelas vit heto semau hetal min keil.

³⁵Ka Pol ka Banabas luro avong houlu emun en out Antiok. Ka navong luro veah ekonek, keilu ral min mesav keil emun amul avisein meatin keil koa akur anatin ka amul avitehiten selusien onen Asuv.

Pol ka Banabas luresasil ran keilu

³⁶Avong houlu mai muli, ka en avong tai, Pol viteni min Banabas vit, “Amai, leheha ris en taon keil koa lovitehiten selusien usil Asuv Iesu ien, ka lehesao en koakeil aling demkatien one en Iesu keke lehelesi amul amukave.” ³⁷Banabas maeni, ka vit hetahos vahit luvakur Sion Mak vaha vatal min keilu.^p ³⁸Ka Pol mundemi keke hermaltei luvakuri, veni mulamu, navong musil keilu telrokol out Pampilia, Sion Mak viles rendemien onen, lokovein umen onen ral min keilu mules, ka lohosai ran keilu va ris teim sen en out Serusalem.^q ³⁹Selkututien onealu mai keih ka sakin keilu luresasil ran keilu. Banabas kur Sion Mak luva en sip tai lumuloh luva en aelan ten out Saepras.^r ⁴⁰Ka Pol rie lat Saelas keke vaha vatal mini. Evus, Kristin keil avis ven keilu keke Ahi Asuv ten more

^m 15:28 Mat 23:4 ⁿ 15:29 Sen 9:4; Lev 3:17; 17:10-14 ^o 15:32 Umen 11:27; 13:1; 14:22; 18:23 ^p 15:37 Umen 12:12,25 ^q 15:38 Umen 13:13; Kol 4:10 ^r 15:39 Umen 4:36; 13:4

envatien helekat revi keilu.^s ⁴¹Pol keilu luva lukarahit en provins keilu ten out Siria ka Silisia keke luvasio en Kristin keil en sios keil. Lusakin keil umai akeih tamun en demkatien one.

Pol ka Saelas lukur Timoti mai mum vituai ral min keilu

16 ¹En ualien onealu, Pol keilu Saelas luva mun en taon keilu ten out Derbi ka Listra. En out enek, meatin hau tai mul koa ling demkatien onen en Iesu, isen Timoti. Mama onen vi Kristin tai koa vi Siu tai, ka tata onen vi koan **Gris**.^t ²Kristin sav keil ten out Listra ka Aekoniam aviteni keke Timoti vi meatin tahos tai.^u ³Sakini, Pol mumon rendemien keke vakur Timoti vaha vatal mini en ualien onen. Ka mulamu, sakini Timoti va en vekahoi, veni kilea keke telhehisu en Siu keil en out keil koa telheha ien koa akilea keke Tata onen Timoti rovitei Siu tai. Ka Pol en rovattei Siu keil avalei sesein Timoti veni.^v

⁴Navong Pol, Saelas ka Timoti telva, telmul telmual telva en taon keil houlu. Ka en taon vasi keil, avit mesein rendemien onen **eiloh** ka elda keil ten out **Serusalem** usil mengkatien vahis koa avis Kristin keil koa arvitei Siu keke avalong kati.^w ⁵Ka en sios vasi, Kristin keil umai akeih tamun en demkatien one, ka, avong vasi, meatin sav keil houlu emun umai akapil vituai ral min keil.^x

Pol kur leisanien tai koa vit kilea mini keke heha hehitehiten more longlongien usil Iesu Kristo en provins ten out Masedonia

⁶En ualien onen Pol keitel Saelas ka Timoti, **Ninin Votut** romaentei keitel telvaha en provins ten out Esia keke telvahitehiten selusien onen Ahi ien. Sakini, keitel telka vas atan ten out Frikea ka provins ten out Kalesia. ⁷Ka navong telrokol hakot ten provins ten out Misia ka provins ten out Bitinia, Ninin Votut onen Iesu romaentei keitel telvaha en out Bitinia. ⁸Sakini, keitel telmual telmul provins ten out Misia ka telva suk en taon ten out Troas.

⁹Navong telro en out Troas, en vongien enek, Pol matil vovoi ka les meatin tai ten out Masedonia. Meatin enek mulomal en meten ka mul peahi vit, “!Ami li en out Masedonia! !Kikataun komai li!” ¹⁰En visokon, navong Pol mule mea, mundem kilea keke Ahi en vat keitel telvaha en provins ten out Masedonia keke telvahitehiten more longlongien min meatin keil ien. Sakini, keitel telsak mesein keitel. Ka inau mun, Luk, nakapil vituai ral min keitel en ualien oneatel meva.

Ahin Pilipae mai ling demkatien onen en Iesu

¹¹En taon ten out Troas, komai miva en sip tai ka memu koteh atas memuloh meva en aelan ten out Samotres. Evus, en visokon teni, sip enek

^s 15:40 Umen 14:26 ^t 16:1 Umen 14:6; 2Tim 1:5 ^u 16:2 Plp 2:20,27 ^v 16:3 Kal 2:3-5
^w 16:4 Umen 15:23-29 ^x 16:5 Umen 2:42; 5:14; 6:7

va ut en taon ten out Neapolis. ¹²Evus, melokovein Neapolis, memual miva en taon ten out Pilipae koa vi mari taon tai en provins ten out Masedonia. Ka kavmen ten out Rom sila me-Rom keil houlu keke avato ien. Komai mero ekonek avong vahis.

¹³En Sabat, melokovein taon enek ka meva en out tai vesesal ven oaisal tai. Memundemi mevit out enek vi out tahisien onen Siu keil. Sakini, merondan ka meselus min vanggi ahin keil koa alah ruai tuai ekonek. ¹⁴Tai en keil koa mul long selusien onomai, isen Lidia. Kei ten out Taeatira ka ro en out enek keke vasalem en more kaliko koa vilhili. Ka avaseini rovitei Siu, kur anatin en Ahi ka lises va netan mini. Ka navong Lidia long asa koa Pol mul selus usili, Ahi sehen voiteh en moulien onen keke vakur anatin eni. ¹⁵Sakini, en avong enesek, Lidia ral min koakeil vasi aro en teim sen amaen Pol vahi **baptaes** en keil. Evus, vis komai vit, “Munak mimundemi keke inau navi meatin onen Ahi anatin, mihemai miheto en teim onak.” Sakini, memaeni mevato en teim onen.^y

Meatin keil ten out Pilipae ason Pol ka Saelas luva en eim takeih

¹⁶En avong sav tai, memual meva keke mevaha en out tahisien en out Pilipae, ka navong meva, mevisu en atouli tai en sise koa vi slev tai. Atouli ekek, ninin tisa tai mul ien koa sakini kei mul vit luvat asa hekur out en avong keil koa hel hemai. Atouli ekek, meatin keil houlu umai keke avalong asa hekistal en moulien one, ka masta keil onen atouli enek aleh mani houlu ran keil.^z ¹⁷Atouli enek musil Pol ka komai ka mul viso keih vit, “!Meatin keil ekek avi slev keil onen Ahi, koa marite mok mulin ahi sav keil! !Keil amul avit kilea sise koa Ahi houtut moulien onami heka ien!”^a ¹⁸Avong houlu kei mumon sakien koanik ka sakini Pol mai vuroh.^b

Sakini, avong tai, Pol viles ka selus min ninin tisa enek vit, “!En isen Iesu Kristo, nameng katuk keke kilokovein atouli ekek kiha!” Hatte tas, ninin tisa enek lokoveini.

¹⁹Navong masta keil onen atouli enek alei kilea keke asakras emun avaleh mani vaka eni, tine katiat. Sakini, uva avuli kat Pol ka Saelas ka akur keilu luva en out ten kot luhu en taon. ²⁰Aleh keilu lumulomal en meten meatin keil koa alei revu en usite onen meatin keil, ka aviteni min keil avit, “Koakeilu ekek lumul lumumon selien houlu en taon orer. Keilu luvi Siu^c ²¹ka lumul luvisein ir, meatin keil ten out **Rom**, keke rehousil sakien keil one. Ka mengkatien keil orer vit rosakras rovoumon asa koa amul aviteni.” ²²Navong meatin vasi keil alonge mukok, keil vasi aselus keih va kat Pol ka Saelas ka asak visi avouas keilu.^d

^y 16:15 Umen 16:33; 18:8 ^z 16:16 Umen 19:24 ^a 16:17 Mak 1:24,34; Luk 4:34,41

^b 16:18 Mak 16:17; Umen 19:13 ^c 16:20 Umen 17:6; 1Ki 18:17 ^d 16:22 Plp 1:30; 1Tes 2:2

Meatin keil taleirahitien ameng kat meatin tavaeen one keke itali lat eisin keil onealu ka utetah eisilealu en ai tai.^e ²³Navong amu purun keilu evus, ason keilu luva en eim takeih. Ka aviteni min meatin taleikokoeien teni keke hepar kat revi keilu. ²⁴Navong meatin enek long selusien koanek, kur keilu luva en namba sikis ka par kat alealu en ai tameas tai keke lusakras luvakaikai en alealu. Sakini, keilu lurotos mukonek.

²⁵En metavinavong, Pol ka Saelas lumul luvus ka lumusau en souen keil ten masmasien min Ahi. Ka mesav keil koa amul en eim takeih amul along keilu. ²⁶Ka navong lumul semau lumumon koanik, lumutimanin en alu takeih tai mulu, ka sakin eim takeih enek mekaikai houlu. Voiteh keil vasi seha ka sen keil koa apar kat meatin vasi keil en eim takeih amea ran keil ka umot uva netan.

²⁷Alu enek sakin meatin taleikokoeien mutimanin. Ka navong mea, lesi keke voiteh vasi keil seha tuai. Sakini, mundemi keke meatin vasi keil koa amul en eim takeih onen alohosai tuai. Sakini, leh lat mari naef tahuen onen ka vit vasal vini sasen eni.^f ²⁸Ka Pol viso keih va mini vit, “!Konouastei keik! Komai vasi mero veah ekok.”

²⁹Sakini, meatin taleikokoeien enek visi keke avakur laet tai vamai veni. Evus, muloh va en out koa Pol keilu Saelas luro ien, retengeiril netan en metealu ka mul maleilei en metauen. ³⁰Navong ling revi meatin sav keil en eim takeih evus, mulamun Pol keilu telva hae en eim takeih. Evus, vis keilu vit, “?Asum keilu, numon sa vasakin Ahi voutut moulien onak?”^h

³¹Keilu luvit kesi luvit, “Kiling demkatien onom en Asuv Iesu ka kei houtut moulien onom, keik hetal min koakeil vasi en teim onom.” ³²Evus, lusan selusien usil Asuv Iesu mini ka min koakeil vasi aro en teim onen. ³³Ka en vongien enesek, meatin taleikokoeien enek mulamun keilu luva ka kas motein manu keil koa mul en eisilealu. Evus, Pol vi **baptaes** en kei ka onen keil vatie lati keke umai aling demkatien one en Iesu anatin.ⁱ ³⁴Evus, meatin enek kur revi Pol keilu Saelas luvina en teim sen, ka san anien min keilu. Ka keil vasi asi keil houlu veni keil umai akur anatin en Ahi.

³⁵Out mulan, meatin taleirahitien keil asila polis tei keil one uva en eim takeih ral min selusien keil ekek, “Miheha mihemaen meatin keilu ekek luhemaluv luheha.”

³⁶Sakini, meatin taleikokoeien vit meseini min Pol vit, “Meatin taleirahitien keil amaen kamil milvaha milvamaluv. Sakini, milkilea milvamea ka mivaha en tomat onen Ahi.”

^e **16:22** 2Kor 11:25 ^f **16:27** Mengkatien onen me-Rom keil viteni keke munak meatin taleikokoeien maen meatin tai koa mul en hen va maluv, kei varei suk hekur mahien onen.
^g **16:27** Umen 12:18-19 ^h **16:30** Umen 2:37 ⁱ **16:33** Umen 16:15

³⁷Ka Pol vit kesi min polis keil vit, “Avaseini keil arvotin etai tounah koa komal melmumoni tisa, keil amutetah komal en meten meatin keil ka ason komal en eim takeih ekek. Ka komal melvi horetan keilu ten kantri ten out Rom. ?Ka kosa, keil e vati avasila suain komal melvaha? !Vuo, hermukteinek! Keil enges imai ka ihiten sore min komal, ka iling revi komal en sise onomal.”^j

³⁸Sakini, polis keil uva ris avit mesein selusien keil ekek min meatin taleirahitien. Ka navong alonge keke Pol ka Saelas luvi horetan keilu ten out Rom, ametau houlu keke avat keil one analongtei keke amu tetah heisav enges en keilu. ³⁹Sakini, meatin taleirahitien umai aviten sore one va ven Pol keilu Saelas. Evus, amulamun keilu lumea ran eim takeih ka avis keilu keke luhelokovein taon one.^k ⁴⁰Navong lulokovein eim takeih enek, keilu luva ris en teim onen Lidia. Ekonek, lulah ruain Kristin sav keil ka keilu lusel kat keil hatte tamun keke ilomal hekeih en demkatien one. Evus, lukur sise onealu luva.

**En out Tesalonaeka, meatin tei keil umai avi Kristin,
ka tei en Siu keil avathat rea va kat keil**

17 ¹Pol ka Saelas lumual luva, lusao en taon keilu ten out Ampipolis ka Apolonia, ka lumai lukistal en mari taon ten out Tesalonaeka. En out enek, **eim tahihiseien** onen Siu keil mul ien.^l ²Pol va en eim tahihiseien enek suval koa mumoni lisenges. En Sabat etel, kei vit kilea selusien keil koa mul en Tus Votut onen Ahi min meatin keil.^m ³Kei rie lati keke Tus Votut viteni vit mal keke Mesaea hemai, helonge hetisa, hemat, ka hemoul eris ran matien vahinat meatin keil. Kei viteni min keil vit, “Koanek vi Iesu, Mesaea onen Ahi koa namul navitehiteni min kami.”ⁿ ⁴Tei en keil koa along selusien onen akur anatin eni, ka akapil vituai ral min Pol ka Saelas. Ahin tei keil koa avi avat en out enek amusil keilu ral min **me-Gris|Gris** keil emun houlu koa uva netan min Ahi.^o

⁵Ka navong Siu keil alesi mukok, avi elu en keilu. Sakini, avise ruain vangi vatkeih keil en vali sise keil. Keil uva avathat rea va kat Pol keilu Saelas ka asakin meatin keil ten taon avuroh houlu. Uva keke avalekat vis Pol ka Saelas keke avakur keilu luvaha en out ten kot. Amundemi keke keilu luro en teim sen Tiesen, sakini uva akumvul voiteh ten teim sen.^p ⁶Ka navong asakras avahotin keilu ekonek, avuli kat Tiesen ral min Kristin tei keil emun ka aleh sosen keil uva amulomal en meten avat keil ten taon enek keke avoumon kot en keil. Evus, avisohiso va kat usite one avit, “!Meatin keil ekek amul avilehiles rendemien onen meatin vasi

j 16:37 Umen 22:25 k 16:39 Mat 8:34 l 17:1 1Tes 2:1-2 m 17:2 Luk 4:16;
Umen 9:20; 17:10,17 n 17:3 Luk 24:26; Umen 3:18; Luk 24:46; Umen 9:22; 18:5,28
o 17:4 Umen 13:50; 17:12 p 17:5 1Tes 2:14

keil ten out netan! Ka kosa, keil umai amumoni vatte tas en taon orer.^q
 7Ka Tiesen ekek mul kur revi keilu en teim sen. Keil vasi arali koteh
 mengkatien keil onen mari asuv houlu orer ten out **Rom|Sisa** veni aviteni
 keke asuv houlu tamun mul koa isen Iesu.”^r

⁸Navong avat keil ka meatin sav keil along selusien enek, avuroh houlu
 veni. ⁹Sakini, asakin Tiesen ral min teisav keil asan mari mani tai min
 keil avit, “Komai mehehuli kat mani onami ekek. Ka munak tuomi keilu
 luhoumon etai ris tounah koa hetisa, mani onami ekek hevuol vasi ran
 kami.” Evus, amaen keil uva.

Meatin keil ten out Beria umai aling demkatien one en Iesu

¹⁰Navong vongien emai, Kristin keil ten out Tesalonaeka asila
 Pol ka Saelas luva en taon ten out Beria. Ka navong lurokol taon
 enek, luva varei en **eim tahihiseien** onen Siu keil. ¹¹Ka en taon
 enek, Pol keilu luvotini keke Siu keil akur revi selusien onealu
 mulin Siu keil ten out Tesalonaeka. Sakini, en avong vasi, alei
 revi en Tus Votut onen Ahi keke avahotin anatinien ten asa koa
 Pol mul visein keil eni.^s ¹²Sakini, houlu en Siu keil ral min tei
 en **me-Gris|grik** keil ka ahin Gris keil koa avi hetetamen keil en
 out Beria aling demkatien one en Iesu.^t ¹³Ka navong Siu keil koa
 amul en out Tesalonaeka alonge keke Pol mul vitehiten selusien
 onen Ahi en out Beria emun, keil umai mun en out enek. Keil
 uva ven meatin keil ten out Beria ka avathat rea va kat Pol keilu
 Saelas.^u

¹⁴Hatte tas, Kristin keil en out Beria asila Pol va en taon tai
 koa vesesal imok en atas keke valekat sip tai ekonek, ka Saelas ka
 Timoti luros en out Beria. ¹⁵Kristin tei keil amulamun Pol uva en
 mari taon ten out Atens, ka aling revi ekonek. Evus, uva ris Beria
 ral min selusien tai keke Saelas ka Timoti luhekalah neli luheha
 luheles Pol en out Atens.

More longlongien usil Iesu Kristo va min meatin keil ten out Atens

¹⁶Navong Pol mul rosin Saelas keilu Timoti en out Atens, kei
 longe tisa houlu veni les nana keil houlu amul en out vasi en taon
 enek. ¹⁷Sakini, eva en **eim tahihiseien** onen Siu keil ka mul vit
 kilea selusien onen Ahi min Siu keil ral min koakeil arvitei Siu
 koa uva netan min Ahi. Ka en avong vasi keil emun, eva en out
 keil en taon koa meatin keil amul alah ruai eni, ka mul selus ral
 min vati meatin vasi keil koa visu eni.^v ¹⁸Tei en meatin keil koa

^q 17:6 Umen 16:20 ^r 17:7 Luk 23:2; Sion 19:12 ^s 17:11 Sion 5:39 ^t 17:12 Umen 13:50;
 17:4 ^u 17:13 Umen 14:19 ^v 17:17 Umen 18:19

umai aselus retavoai ral min Pol avi tiser keil ten vangi meatin keil elu, tai en keilu avise en Epikiurian,^w ka tateisav en keilu avise en Stoik.^x Keil avis meatin keil usil hihiseien onen Pol avit, “!Ei! ?Unu koanek mul viten sa?”

Meatin sav keil emun avit usil Pol avit, “Meatin enek mul selus usil ahi tateisav keil koa roreingeigeni veah.” Aviteni mukok veni Pol mul vitehiten usil ‘Iesu’ ka ‘Mearisien.’

¹⁹Sakini, asisil en Pol keke vamai en mari out tatondanien en taon koa avise en ‘Ariopakas.’ Keil aviteni mini avit, “Komai emai vati mevailea hihiseien hau onom koa komul kovisein meatin keil eni. ²⁰Hati selusien keil onom vi heite hau min komai, ka emai vati mevailea aneite teni.” ²¹Keil aviteni mukok veni meatin vasi keil ten out Atens ka koakeil avi heou emun koa aro en out enek e vati mok avatondan en avong vasi ka avalong usil rendemien hau vasi keil keke akilea avaselus rahat usili.

²²Sakini, Pol musil keil, ka mulomal en meten kaonsel ten taon enek. Evus, viteni min keil vit, “Inau nalesi keke kami, meatin keil ten out Atens, en sakien vasi keil onami, mivouhou revi min ahi keil onami. ²³Veni, navong namual nakarahit taon onami, nalei kilea keke kami miva netan min tounah houlu. Ka navotin ahor tai koa amutis selusien ekek mul ien koa vit, ‘Ahor onen ahi koa komai mereingeigeni.’ Sakini, kosa, nihit kilea min kami usil Ahi enek, kei koa mimul miva netan mini, avaseini mireingeigeni. ²⁴Ahi enek mumon out netan ka tounah vasi koa mul ien. Kei sasen enges vi Asuv ten out nesa ka out netan. Ka kei rorotei en eim vuo ahor keil koa meatin keil enges amumoni.^y ²⁵Ir rosakras rovakatauni en etai tounah, veni kei sasen enges vi vatte ten moulien ka kei mumon meatin keil ka tounah vasi keil one, kei sani min keil.^z ²⁶Ka en meatin tanges, Ahi enek mumon vati meatin savsav keil ka ling retai en keil en out vasi netan keke il en atan kati one. Anatin, kei mumon hakot ten atan koa amul ien. Kei vuli vasi avong keil one ka kilea revi moulien one hetetaveah hemukave.^a ²⁷Kei mumon keil keke avalekat vis kei vaha vio ... vahesa tei en keil ihotini, veni kei rorotei soutin ran etai en ir.^b ²⁸Suval asa koa meatin tai viteni koa vit, ‘Ka en keihoen onen enges, ir romoul, romual ka romumon tounah.’ Suval asa koa meatin tatisien tei keil onami amutisi koa avit, ‘Ir emun rovi titan keil.’

^w 17:18 Vangi meatin tai ekek amusil hihiseien onen meatin tai, isen Epikiurias (342-270 BC). Kei viteni vit ahi keil amundem heisav en meatin keil ten out netan. Sakini, tahos imok keke meatin keil umon tounah vasi koa hesakin keil isi keil enges. ^x 17:18 Vangi meatin tai ekek amusil hihiseien onen meatin tai, isen Zeno (332-260 BC). Kei viteni vit ahi keil atovuol. Sakini, tahos imok keke meatin keil ito en tomat hetal min tounah vasi en out netan ka ilekat revi sakien ka rendemien keil one. ^y 17:24 Sam 146:6; Aes 42:5; Mat 11:25; 1Ki 8:27; Umen 7:48 ^z 17:25 Sam 50:12; Aes 42:5 ^a 17:26 Dut 32:8 ^b 17:27 Aes 55:6; Sam 145:18; Ser 23:23

²⁹“Anatin, ka veni rovi titan Ahi keil ka romoul, rokilea keke Ahi moul. Ronandemtei keke kei vi nana tai koa romoultei, nana koa meatin mumoni en gol vuo silva vuo ahat musil meteisauen ka rendemien onen.^c

³⁰Mulamu, navong meatin keil areingeingen Ahi veah, kei rosantei mahien ven vati tisaen vasi keil koa amumoni. Ka kosa, kei mul meng kat meatin vasi keil en out vasi keil keke ihiles ran tisaen one.^d ³¹Keil ihiles moulien one veni kei ling kat avong ten mari kot tuai. Ka rie lati meatin tai tuai koa helei rahat usite onen meatin vasi keil en out netan musil asa koa mal. Ka rokilea keke Ahi rie lat meatin koanek veni sakini moul eris ran matien.”^e

³²Navong meatin keil along Pol selus usil meatin tai koa moul eris ran matien, tei en keil amumon tohtohien eni, ka teisav en keil aviteni avit, “Emai vati mevalonguk kovaselus eris usil usite koanik en avong sav tai.”

³³Selus evus, Pol lokovein keil en out tatondanien enek. ³⁴Ka meatin tei keil amusili ka umai aling demkatien one en Iesu. Tai en keil vi meatin tai ten kaonsel enek, isen vi Daionaisas. Ahin tai kur anatin en selusien onen Pol, isen vi Damaris, kei ral min tei en meatin sav keil emun.

En out Korin, meatin keil houlu akur anatin en more longlongien usil Iesu

18 ¹Navong Pol selus min koakeil ten kaonsel en out Atens evus, kei va suk en mari taon ten out Korin. ²En out enek, Pol votin Siu tai, isen Akuila koa vi koan Pontas. Kei mai rohtoh en out Korin ral min ahin onen koa isen Prisila. Keilu luka en out Itali ka lumai en out Korin en avong koa asuv houlu Klodias san mengkatien tai koa vit Siu vasi keil ilokovein mari taon ten out Rom ka iha ris en out keil kati one. Pol va sao en keilu.^f ³Pol votini keke Akuila mul mumon eim keil en tavolin. Ka veni koanek vi umen kati onen Pol koa sukul veni, Akuila keilu Prisila luvit tahos Pol heto hetal min keilu ka telhoum vituai.^g ⁴En Sabat vasi keil, Pol va en **eim tahihiseien**. Ekonek, kei selus retavoai ral min keil ka sak visi vahit kilea anatinien usil Iesu min Siu keil ka min koakeil emun arvitei Siu keke vasakin keil avaling demkatien one eni.

⁵Ka navong Saelas ka Timoti luka ran provins ten out Masedonia lumai en out Korin, Pol lokovein umen onen ten eim tavolin ka san avong onen keke vaha vahitehiten more longlongien enges. Kei mul va en eim tahihiseien onen Siu keil ka mul vit kilea min keil keke Iesu vi Mesaea koa Ahi vat kati vit hesani hemai houtut moulien onen meatin keil.^h

⁶Ka keil asesein selusien keil onen ka asel kutut kati. Sakini, Pol sahulin

^c 17:29 Sen 1:27; Aes 40:18-20; 44:10-17; Umen 19:26 ^d 17:30 Umen 14:16; 17:23

^e 17:31 Sam 9:8; 96:13; 98:9; Umen 10:42 ^f 18:2 Rom 16:3 ^g 18:3 Umen 20:34;

1Kor 4:12 ^h 18:5 Umen 17:14-15; 9:22; 17:3; 18:28

vulimeas ran eisin omon en mete vahi selkatien min keil keke Ahi hesan mahien min keil veni arkur revitei kei vuo more longlongien koa kuri. Pol viteni min keil vit, “!Vi kami Siu keil varei koa mimul mileh mahien emai en kami enges, ka usite onak tovuol ien! Kosa, niha nihitehiten more longlongien enek min koakeil enges arvitei Siu.”ⁱ

⁷Evus, Pol lokovein Siu keil, va en teim onen meatin tai koa rovitei Siu koa mul va netan min Ahi, isen Titias Sastas. Teim sen mul vesesal enges ven eim tahihiseien onen Siu keil. ⁸Avat ten eim tahihiseien enek, isen vi Krispas. Kei ral min onen keil aling demkatien one en Asuv Iesu. Ka me-Korin keil houlu koa along selusien keil onen Pol, keil emun aling demkatien one en Iesu ka amaen Pol vi **baptaes** en keil.^j

⁹En vongien tai, Asuv selus min Pol ka en matil vovoien tai vit, “Konato raengtei. Kiles kihitehiten selusien onak ka konametautei.”^k ¹⁰Veni inau, naro vesesal venum ka namul nakataunuk. Nirmaen etai tounah hekulak veni nalei kan meatin keil houlu en taon ekek keke avahi onak.” ¹¹Ka Pol rotos en taon ten out Korin sua tai ka hap teni (1½), ka mul visein revitei meatin keil ekonek usil selusien onen Ahi.

¹²Navong Pol ro semau en out Korin, kavmen ten out Rom ling kes avat ten provins ten out Akea koa taon ten out Korin mul ien. Avat hau enek koa kur vulin, isen Kalio. Navong Siu keil alesi mukok, keil houlu umai, avuli kat Pol, ka akuri va en kot keke Kalio helei rahat usite onen. ¹³Keil aviteni min avat Kalio avit, “!Meatin ekek mul sak visi voumon meatin keil orer avaha netan min Ahi en sakien tai koa kumvulvul en **mengkatien**|**Mengkatien keil onen Mosis** keil onomai!”

¹⁴Pol roselus tei mau, ka Kalio viteni min keil vit, “Kami Siu keil, munak kami miviteni keke meatin ekek mumon tounah tisa va kat mengkatien keil ten out Rom vuo mari tounah sav tamun, hemal enges keke inau nitaengon selusien onami.”^l ¹⁵Ka veni kami mimul mimusel en usite ten hati selusien keil onami, meatin keil onami, ka mengkatien keil onami, hetahos keke kami enges mihetalimal eni. Inau, ek rovattei malei rahat vati usite keil ekek.”^m ¹⁶Ka avat Kalio sila lat keil uva ran kot onen. ¹⁷Evus, vangi meatin keil koa amul ekonek avuli kat avat ten eim tahihiseien onen Siu keil, isen Sostenis, ka amu puruni en kot varei. Kalio lesi, ka en rovattei vailea eni.

Pol va ris en taon ten out Antiok

¹⁸Pol ro en out Korin avong taveah. Evus, kei ling rendemien onen keke vaha ris en provins ten out Siria. Sakini, sentulai min Kristin keil

ⁱ 18:6 Umen 13:45-46; Mat 10:14; Mak 6:11; Luk 9:5; 10:10-11; Umen 13:51;

20:26 ^j 18:8 1Kor 1:14; Umen 16:15,33 ^k 18:9 1Kor 2:3; Aes 41:10; 43:5; Ser 1:8

^l 18:14 Umen 23:29; 25:18-19 ^m 18:15 Sion 18:31

en out Korin, ka mual eva en taon ten out Kengkria koa pasis mul ien. Ka Prisila ka Akuila lumusili telva. Navong keitel telrokol out Senkaria, Pol soui lin hilin vi vatito vatie lati keke mum vasi hatkatien tai koa mumoni ral min Ahi. Evus, keitel telva en sip koa va en provins ten out Siria.ⁿ

¹⁹Navong telrokol taon ten out Efeses, Pol eva en **eim tahihiseien** ka selus ral min Siu keil ekonek. Evus, Pol vit tahos keke helokovein Prisila ka Akuila ekonek.^o ²⁰Siu keil ten out Efeses avis Pol vato vatal min keil vataveah tamun, ka kei romaentei. ²¹Ka navong mul lokovein keil, viteni vit, “Munak Ahi hemaeni, nimai ris ven kami.” Evus, lokovein out Efeses ka va en sip tai.

²²Navong sip enek rokol pasis ten out Sesaria, Pol va ut ka mual va en out Serusalem keke vasao en koakeil ten sios ekonek. Pol ro ral min keil avong tamureis, evus, mual va ven taon ten out Antiok. ²³Pol ro ral min Kristin keil ekonek avong vahis. Evus, lokovein out Antiok ka va keke vasao en vang'i Kristin keil houlu en taon ka meteimal keil koa amul en provins keilu ten out Kalesia ka Frikea. En out vasi, Pol kataun Kristin keil vasakin demkatien one en Iesu vamai vakeih tamun.

En taon ten out Efeses, Apolos mai vi more tiser tai

²⁴En taon ten out Efeses, Siu tai ten out Aleksandria emai, isen Apolos. Kei kilea vaselus vatahos ka kilea revi selusien keil ten Tus Votut onen Ahi. ²⁵Navong mai, long more longlongien usil Iesu tuai. Ka navong selus usili, selusien onen mal ka sakien onen marir. Ka kilea enges **baptaes** koa Sion mumoni koa rie lati keke meatin viles ran tisaen onen.^p ²⁶Ka navong Apolos va selus en **eim tahihiseien** onen Siu keil, alesi keke metauen tovuol ien. Navong Akuila ka Prisila lulonge, lukuri va en teim onealu, ka luvit kilea more longlongien mini keke vailea revi mok eni.^q

²⁷Avong vahis mai muli, ka Apolos ling rendemien onen keke vaha en taon ten out Korin en provins ten out Akea. Sakini, Kristin keil en out Efeses akatauni ka amutis leta tai va ven Kristin sav keil en provins ten out Akea vit keil ikur revi Apolos navong hetokol keil. Ka navong rokol keil, Apolos kataun koakeil umai avi Kristin ka en more envatien onen Ahi.^r ²⁸Navong Siu keil en out Korin umai keke avaselus retavoai vatal min Kristin keil en meten meatin keil, Apolos rie lati vi anatin ka en Tus Votut keke Iesu vi Mesaea koa Ahi vat kati vit hesani hemai.^s

Ninin Votut mai sien Kristin keil en taon ten out Efeses

19 ¹Navong Apolos ro semau en out Korin, Pol mual ka en hou keil ten provins ten out Kalesia ka mai kistal en taon ten out Efeses.

ⁿ 18:18 Nam 6:18; Umen 21:24 ^o 18:19 Umen 17:17; Rom 1:10; 1Kor 4:19

^p 18:25 Rom 12:11; Umen 19:3 ^q 18:26 Umen 19:8 ^r 18:27 2Kor 3:1 ^s 18:28 Umen 9:22; 17:3

En out enek, kei visu en meatin tei keil koa avit avi Kristin keil. ²Ka vis keil vit, “?Navong kami mimai mikur anatin, **Ninin Votut** mai sien kami vuo romaitei?”^t

Ka avit kesi avit, “Vuo. Komai mereingeingeni keke Ninin Votut vi asa.”

³Sakini, Pol vis keil vit, “Ka kami mikur vati **baptaes** koa mukave?”

Ka avit kesi avit, “Komai mekur vati baptaes koa Sion mul mumoni.”

⁴Ka Pol viteni min keil vit, “Sion vi baptaes en meatin keil vatie lati keke aviles ran tisaen keil one. Ka kei viteni min Siu keil keke iling demkatien one en kei koa hemai hekatau eni. Meatin enek vi Iesu.”^u

⁵Navong along selusien onen Pol, amaeni vahi baptaes en keil en isen Asuv Iesu. ⁶Evus, Pol ling hen en keil, ka Ninin Votut mai sien keil, ka aselus en selusien savsav keil koa rovitei one kati, ka avit luvat selusien koa Ninin Votut vothot eni min keil.^v ⁷Meatin keil ekek heite teindan elu (12).

⁸Evus, ten avati etel (3), Pol mul va en **eim tahihiseien** onen Siu keil en out Efeses ka rometautei keke vaselus retavoai vatal min keil usil sise koa hiasuvien onen Ahi hemai en moulien onen meatin keil.^w ⁹Ka tei en koakeil ten eim tahihiseien vatie keih ka e rovattei avakur anatin en selusien keil onen Pol. Sakini, en meten mesav vasi keil, meatin keil ekek amul ason selusien keil tatisa va kat Kristin keil koa amusil revi sise onen Asuv Iesu. Sakini, Pol lokovein keil, ka koakeil aling demkatien one en Iesu amusili. Va suk mul vihisei en mari out tatondanien onen meatin tai, isen Tiranas. Ekonek, en avong vasi, Pol mul selus retavoai ral min meatin keil.^x ¹⁰Ka veni Pol mul mumon sakien enek sua elu (2), meatin vasi keil koa aro en provins ten out Esia, koakeil avi Siu ka koakeil emun arvitei Siu, araengon more longlongien usil Asuv Iesu.

Meatin vasi keil en provins ten out Esia alei kilea keihoen koa mul en isen Iesu ka avouhou revi eni

¹¹En avong enek, Ahi mul mumon merikel savsav keil houlu ka en umen onen Pol.^y ¹²Veni, avaseini keke koakeil amesai armaitei vesesal veni, munak arokol hati kaliko tai koa Pol mum ral mini, mesaien one va ran keil vuo vile lat ninin tisa koa mul en keil.^z

¹³En avong enek, vangi Siu keil amul amual rahit out keil koa avit akilea avahile lat ninin tisa keil ran meatin keil. Ka navong alesike keke isen Asuv Iesu kur keihoen mulin ninin tisa keil, keil emun uva asak visi avahile lat ninin tisa keil avit, “!En isen Iesu koa Pol mul selus usili, nameng katuk keke kilokovein meatin ekek!”^a

^t 19:2 Umen 2:38; Sion 7:39; Umen 8:16 ^u 19:4 Mat 3:11; Mak 1:4,7-8 ^v 19:6 Umen 8:17; 10:44; 10:46 ^w 19:8 Umen 18:26 ^x 19:9 2Kor 6:17 ^y 19:11 Umen 14:3

^z 19:12 Umen 5:15-16 ^a 19:13 Mak 9:38; Luk 9:49

¹⁴Meatin oulu (7) amul amumon vati sakien enek. Avi natnali keil onen **asuv houlu onen pris keil** onen Siu keil koa isen Skeva. ¹⁵Ka, en avong tai, navong amul asak visi avoumoni vamukok, ninin tisa tai vit kesi min keil vit, “Iesu nakilea, ka Pol emun nakilea. ?Ka kami, mivi isei varej?”^b

¹⁶Evus, meatin koa ninin tisa mul ien vut kat keil ka mu purun keil. Kei rali vas eisin ome va ran keil ka mukal ave. Natin Skeva keil ekek amukul en ara, amuloh uva hae ran teim sen, ka akaka hon. ¹⁷Navong meatin vasi ten out Efeses along usili, keil vasi amutimanin houlu. Ka Siu keil ral min koakeil arvitei Siu avati lat isen Iesu vina nesa mok ka avouhou mini.^c

¹⁸En avong enek, meatin keil houlu tamun umai aling demkatien one en Iesu, ka en meten meatin keil avit lat tisaen suai keil one. ¹⁹Ka houlu en koakeil amumon eimas alah vituai en tus keil one koa selusien ten eimas mul ien, ka amunit lin keil en meten meatin keil. Ka navong avit availea revu mani keil teni, avotini keke mani teni rokol milian hanumau elu ka halualim emun (50,000,000).^d ²⁰Sakini, meatin keil alei kilea keihoen onen Ahi, ka meatin houlu tamun akur anatin en more longlongien usil Asuv Iesu.^e

Koakeil amumon nana keil en out Efeses avathat rea va kat Kristin keil

²¹Katau en tounah keil ekek, Pol longe suval Ninin Votut en vat kei voual vaha ris en provins keilu ten out Masedonia ka Akea en sise onen vaha **Serusalem**. Ka mundemi emun vit, “Navong niha en out Serusalem hevus, niha suk en out **Rom**.”^f ²²Sakini, mulamu, kei sila meatin takataunien elu onen luva en provins ten out Masedonia, isealu Timoti ka Urastas. Ka Pol ro havivi mun en taon ten out Efeses en provins ten out Esia.

²³Navong Pol ro semau en out Esia, tounah tai kistal koa mumoni keih min koakeil amusil revu sise onen Asuv Iesu.^g ²⁴En out Efeses, meatin tai mul koa mul mumon nana keil en silva koa akur suvalien ten eim koa uva netan eni min ahi tai koa avise en ahi **Artemis**. Meatin ekek, isen Demetrius, ka kei ral min meatin sav keil koa akur vati umen koanek akur mani houlu ka eni.^h ²⁵Sakini, Demetrius vise ruain koakeil vasi amul amumon tounah ven nana keil suval kei mumoni. Navong alah ruai, viteni min keil vit, “Meatin keil, kami mikilea keke ir roles tahosien orer ka en umen ekek. ²⁶Milesi ka milong asa koa Pol mul

^b 19:15 Mak 1:24,34; Luk 4:34,41 ^c 19:17 Umen 5:5,11 ^d 19:19 Selusien kati teni vit, “50,000 silva mani” koa meatin tai mum avong tai keke vakur silva mani tanges. ^e 19:20 Umen 6:7; 12:24 ^f 19:21 Umen 23:11; Rom 1:13 ^g 19:23 2Kor 1:8
^h 19:24 Umen 16:16

mumoni. En out Efeses ekek ka en out vasi en provins ten out Esia, kei mul viles rendemien onen meatin houlu vit ahi keil koa meatin keil enges amumoni, keil arvitei anatin. Sakini, meatin houlu arvatei mun netan min ahi Artemis.ⁱ ²⁷!Koanik tisa vareis ven ir! Selusien keil onen hepurun moulien ten umen orer. Veni ahi Artemis vi hetetamen imok, ka mal vinvin keke meatin vasi keil ten out Esia ka out vasi netan avahouhou mini ka avaha netan mini. Ka sakien onen meatin enek kilea vasakin meatin keil avandem tisa en ahi orer ka houmon isen ahi Artemis hemai hehi heisav enges. !Koanik tiaso vareis!”

²⁸Navong vangi meatin keil ekek along selusien keil ekek, tine tisa vis tisa. Ka avisohiso keih avit, “!Artemis vi ahi onen me-Efeses keil! !Rehehati lat isen!” ²⁹Verien ten vurohien one karahit out vasi en taon enek. Sakini, meatin vasi keil amuloh umai ka akapil vituai en vangi meatin keil ekek. Avuli kat meatin elu ten provins ten out Masedonia koa lumusil Pol lumai, isealu Geas ka Aristakas. Ka aleh keilu luva, aling keilu en mari out ten lahruaien en out Efeses.

³⁰Navong Pol kur longlongien usil asa koa kur out, en vati vaha en meten meatin keil enek keke vaselus min keil. Ka Kristin keil en out enek aring koe avit hervatei. ³¹Tei en avat keil ten provins emun, koa avi more time keil onen Pol asan selusien va mini avit hervatei vesesal ven out ten lahruaien enek.

³²En out ten lahruaien, meatin keil amul veah amumon mari verien tai. Tei en keil amul aviso en tounah. Ka teisav en keil amul aviso en tounah sav tai. Ka meatin keil houlu arkileatei vensa varei amul alah ruai mukok. ³³Evus, tei en Siu keil aringa avat tai one emai mulomal en meten meatin keil keke vahit kilea keke usite onen Siu keil tovuol en tounah enek, isen Aleksanda. Sakini, mumoni en hen keke avato raeng.^j ³⁴Ka navong keil alei kilea keke Aleksanda vi Siu tai, keil vasi avisohiso keih imok avit, “!Artemis vi ahi onen me-Efeses keil! !Rehehati lat isen!” Amules aviso mukonek va vio ... rokol haoa elu (2).

³⁵Evus, navong klak ten out Efeses mai ka sakin meatin keil aro raeng, viteni min keil vit, “!Meatin keil ten out Efeses! Meatin vasi keil akilea keke taon orer mul lei kokoe en eim koa rova netan min ahi Artemis ien. Ka ir rolei kokoe en nana votut onen koa mot ran out nesa ka mita ven ir. ³⁶Meatin tovuol kilea vahitenei keke koanik vi luvosien tai. Sakini, mihesakin rendemien onami heha netan, ka minoumontei mun sakien keil ekek koa munoun. ³⁷Kami mikur meatin keilu ekek lumai ekok, ka keilu lurvenan etai tounah ran eim votut onen ahi orer, vuo lursontei selusien tatisa keil vaha kati. ³⁸Sakini, munak Demetrius ral min meatin toumien sav keil onen e vati avason etai selusien vaha kat etai

ⁱ 19:26 Umen 17:29 ^j 19:33 Umen 12:17; 13:16; 21:40

meatin, keil akilea avoumoni en sakien koa hemal keke meatin ten kot kilea vatalimal eni. Kot enek vi out koa mal keke avahit revi usite one. ³⁹Ka munak kami emi vat tounah sav tamun, mihetosini hetokol avong tatondanien orer keke meatin keil ten kaonsel ten taon koanik akilea avatalimal eni housil mengkatien keil orer. ⁴⁰!Veni asa koa ir romul romumoni kosa romaltei! Ka avat keil ten taon orer akilea avaleh ir vasi rovaha en kot. Ka vahit avoumoni vamukonek, rosakras rovahiten etai tounah min keil usil vensa varei romumon mari verien ekek.” ⁴¹Navong selus evus, klak enek sila meatin keil uva ris en teim se.

Pol sao en Kristin keil en provins elu ten out Masedonia ka Akea

20 ¹Navong rea enek en out Efeses evus ka rendemien onen meatin keil va netan, Pol vise ruain Kristin keil ekonek ka vati lat rendemien one en selusien keil onen. Evus, kei sentulai en keil ka mual va ven provins ten out Masedonia. ²En out vasi en provins keilu ekek, Pol sao en Kristin keil ka san selusien keil ten selkatien min keil vakataun keil. Evus, muli out Masedonia ka va en provins ten out Akea. ³Ekonek, Pol karahit taon keil avati etel. Ka navong mul sak mesei keke valokovein out enek vaha ris en provins ten out Siria, Pol long kotehei keke tei en Siu keil amul amumon lingkatien tai keke avou vini en sise onen vaha. Sakini, viles rendemien onen ka va ris musil sise onen va en provins ten out Masedonia. ⁴Pol mul mual ral min meatin keil ekek: Sopata koa vi natin Piras ten out Beria; Aristakas ka Sekandas ten out Tesalonaeka; Geas ten out Derbi; Taetikas ka Tropimas koa luvi ten out Esia; ka Timoti emun koa vi koan Listra tai. ⁵Navong arokol out Pilipae, tei en meatin keil ekek uva en sip tai mulamu en Pol keke avatosini en taon ten out Troas.

⁶Ka komai Pol, meros en out Pilipae va rokol keite ten Avong Keil koa Akan Veret koa Is Tovuol ien. Evus, inau Luk nakapil vituai ral min keil en ualien one. Sakini, komai melokovein Pilipae ka meva en sip avong elim (5) ka merokol out Troas. Ekonek, komai meles koakeil uva mulamu, ka mero en out Troas wik tai.

⁷Ka navong memul mesak mesei keke mevalokovein out enek, melah ruai ral min Kristin keil ten out Troas en Sarere vongien keke mevakur vituai en anien votut onen Asuv. Pol kilea keke, en visokon, helokovein keil. Sakini, selus ral min meatin keil ekonek va vio ... mai vi metavinavong.^k ⁸Out koa melah ruai eni vi out tatoien tai koa vi etel eni mul nesa. Ka laet keil houlu amul avilhili ien. ⁹En avong enek, meatin hau tai mul rondan en windo, isen Iutikas. Ka navong Pol mul semau selus, meatin hau enek mul raengon selusien onen va vio ... meten

^k 20:7 Umen 2:42,46

mulong vareis, ka matil usae. Amutimanin, meatin hau enek mot ran windo nesa, vita netan, mutini en atan. Ka navong keil uva avalesi, kei mat tuai. ¹⁰Ka Pol vita netan, retengeiril, ka ling hen karahiti. Evus, viteni min keil vit, “!Minandemkotei! Kei romattei, mouh veah.”¹¹ Evus, Pol ral min meatin sav keil uva ris en out tatoien nesa, ka akanian vituai. Akanian evus, Pol selus eris min keil va vio ... out mulan. Ka en visokon koanek, Pol ka koakeil amual vituai ral mini alokovein keil uva. ¹²Ka meatin hau enek, keil amulamuni va ris teim sen, ka keil asi keil houlu veni mouh mules.

**Pol sel kat elda keil ten sios ten out Efeses keke
avalosil kat revi meatin keil one**

¹³Pol lokovein out Troas ka mual eva en taon ten out Asos koa rovitei soutin. Ka komai meva en pasis keke mevaha en sip tai mevukur Pol en out Asos. ¹⁴Ka navong merokol Asos, melesi keke Pol mul tuai rosin komai. Sakini, mekuri va en sip ka memuloh miva en out Mitilen. ¹⁵Mitilen evus, sip muloh ka, out mulan, rokol pasis ten out Kios. Evus, en visokon sav, mekistal en out Samos. En avong lati, meva ut en out Maelitas. ¹⁶Sip enek rovatei en taon ten out Efeses veni Pol ling rendemien onen tuai vit mehervatei ien veni en rovattei vouas avong vahi houlu en provins ten out Esia. Kei en vati mok vatokol out **Serusalem** vakalah neli keke kilea vales avong ten Pentekos ien.

¹⁷Navong mero semau en out Maelitas, Pol sila eiloheh onen va ven elda keil ten sios ten out Efeses vit keil imai ilei.^m ¹⁸Ka navong keil umai, merondan vituai ka Pol viteni min keil vit, “Kami mikilea sakien keil onak navong numai naro ral min kami en provins ten out Esia, en avong rohtoh teni rokol avong koa nalokovein kami nuva.”ⁿ ¹⁹En avong enek, namumon umen onen Asuv ral min rendemien koa mul netan ka, avong houlu, simetok motmot ven kami. Namumoni mukok, avaseini avong houlu navotini keih ven lingkatien keil koa Siu tei keil amumoni va kat inau.^o ²⁰Mikilea keke nasan vasi tounah keil keke vakataun moulien onami ka en tounah koa navitehiteni min kami ka navihisei eni. Navong namumoni en tondanien onami ka teim keil onami, narling suain etai tounah ran kami. ²¹Nasel kat kami vasi, Siu keil ka koakeil arvitei Siu, keke mihehiles ran tisaen keil onami ka mihemai vesesal ven Ahi. Ka nasel kat kami emun keke miheling demkatien onami en Asuv Iesu.

²²“Ka kosa, Ninin Votut mul mulamun inau maha en out Serusalem. Ka narkileatei asa hekula inau ekonek.^p ²³Veni, en out vasi keil koa namul nasao eni, **Ninin Votut** mul rie lati minau keke hervitei tuetin, niha en

^l 20:10 1Ki 17:21 ^m 20:17 Umen 18:21 ⁿ 20:18 Umen 18:19; 19:10 ^o 20:19 Umen 20:3
^p 20:22 Umen 19:21

eim takeih ka nikur mahien.^q ²⁴Ka avaseini hemukok, narmundemtei vahi houlu usil moulien onak. Ek vati moum vasin umen keil koa Asuv Iesu sani minau keke mahitehiten more longlongien usil more envatien onen Ahi. Ek vati mousil kat sise ten lohlohien koa Asuv ling inau namul ien vatokol keite teni.^r

²⁵“Navong naro semau ral min kami, nuva naka vasi out onami ka navitehiteni min kami sise koa Ahi kilea vamai vahi asuv houlu en moulien onami. Ka kosa, nakilea keke kami vasi misakras mivales inau ris. ²⁶Sakini, en avong ekek, ek vati mahit meseini min kami vasi keke munak tai en kami hevuol ka rolingtei veah demkatien onen en Iesu, usite onak tovuol ien.^s ²⁷Veni narling suain etai tounah ran kami. Vuo. Naviten tounah vasi koa Ahi en vati voumoni en moulien onen meatin keil. ²⁸Ven koanik, mihelei kat revu kami ka meatin keil onen Ahi koa Ninin Votut ling keil amul en hemi. Ka mihelei kat revu keil veni avi Sios onen Ahi koa kei vul lati en ran Natnali kati.^t ²⁹Nakilea keke hekatau en avong koa niha, meatin tei keil imai ka isak purun kami hesuval huli rendan keil koa umai akat vini sipsip keil ka armundem ramattei usil moulien one.^u ³⁰Vahesa meatin tei keil ikistal ran vanggi Kristin keil onami, koa imai ihiles anatinien onen Ahi ka iluvos Kristin sav keil avousil hihiseien keil one.^v ³¹Sakini, mihelei kat revu kami. Mihendem usil sua etel (3) koa naro ral min kami, ka mukave, meneai rokol vongien, nasel kat kami ral min simetok koa mue keke miherkurtei anatin en hihiseien sav keil.^w

³²“Ka kosa, naling kami en hen Ahi keke helosil kat revu kami. Selusien usil more envatien onen houmon demkatien onami hekeih. Ka, ka en selusien onen, Ahi vat kati keke hesan tokolkatien min kami ka min koakeil vasi kei sakini keil avahi meatin votut keil onen.^x ³³Navong naro ral min kami, narvis etai meatin vasan mani vuo eisin keil minau.^y ³⁴Kami mikilea revu keke namum ral min hek keilu keke mahotin tounah keil koa inau ka meatin keil onak emai vati mevakuri.^z ³⁵Ka en sakien keil onak koa namumoni en metomi, narie lati keke navong romum keih, ir rokilea rovakataun koakeil amemerau. Koanek suval etin selusien koa Asuv Iesu varei viteni navong vit, ‘Sien ten sanien koa kosani mul mulin sien ten asa koa kokuri.’^{”a}

³⁶Navong Pol selus evus, retengeiril ral min keil vasi ka vis ven keil.^b ³⁷Keil vasi amis ka aling he karahiti. Evus, keil amusi en vivin ka

^q 20:23 Umen 21:4,11; 9:16 ^r 20:24 Umen 21:13; 2Tim 4:7 ^s 20:26 Umen 18:6 ^t 20:28 1Pit 5:2; Sam 74:2 ^u 20:29 Mat 7:15; Sion 10:12 ^v 20:30 1Sion 2:19 ^w 20:31 Umen 19:10; 1Tes 2:11
^x 20:32 Dut 33:3-4; Umen 26:18^y 20:33 1Saml 12:3; 1Kor 9:11 ^z 20:34 Umen 18:3; 1Kor 4:12; 1Tes 2:9 ^a 20:35 Mat 10:8 ^b 20:36 Umen 21:5

asentulai.^c ³⁸Alonge tisa houlu veni Pol viteni min keil keke irlestei mun kei. Evus, alingi en sip, ka uva ris en teim se.^d

**Avit luvati min Pol keke heha en eim takeih
navong hetokol out Serusalem**

21 ¹Navong komai mesentulai min elda keil ten out Efeses evus, meva en sip enek ka meva en aelan ten out Kos. Evus, en avong sav teni, merokol aelan ten out Rods. Rods evus, sip enek ling komai en taon ten out Patara. ²Ka ekonek mevotin sip tamun koa amul asak meseini keke vaha en out Fonia, sakini miva ien. ³Memuloh en sip enek ka memuli aelan ten out Saepras en usite saot. Meva vio ... merokol taon ten out Taer en provins ten out Siria. Ekonek, sip rivin tounah keil koa mul ien.

⁴En out Taer, mevotin Kristin tei keil, ka mero ral min keil wik tai. Ka navong memul semau ral min keil, Ninin Votut vothot eni keke tounah tisa hekula Pol en out **Serusalem**. Sakini asak visi keke avahiles rendemien onen Pol, ka asakras.^e ⁵Ka navong sip sak mesei eris keke vaha, Kristin keil vasi en out Taer, amo keil, ahin one keil ka titae keil emun uva aiou keke avaling ris komai en sip. En veien enek, komai vasi meretengeiril netan ka mevis vituai.^f ⁶Evus, asentulai ven komai, aling komai en sip, ka uva ris en teim se.

⁷Sip lokovein out Taer ka va en out Patolemas. Ka ekonek, mesao en Kristin keil ka mero ral min keil rokol visokon. ⁸En visokon, sip koa memul ien va rokol mari taon ten out Sesaria. Ekonek, mesao en Kristin tai koa isen evanselis Pilip, ka mero en teim sen. Kei vi tai en meatin ten kataunien oulu (7) koa Kristin keil arie lat rohtoh eni en out Serusalem.^g ⁹Natnahn keil heite ehat (4) koa artetalihetei veah. Avong houlu Ninin Votut mul vothot en selusien keil keke avahit meseini min mesav keil.^h

¹⁰Komai mero en teim sen Pilip avong vahis. Ka navong mero ekonek, **provet** tai mai kistal ran provins ten out Sudea, isen Akabas.ⁱ ¹¹Navong les komai, mai vesesal ka kulat atoh onen Pol. Ral min atoh enek, Akabas par kat sasen en alen ka hen keil. Evus, vit luvati vit, “**Ninin Votut** mul viteni keke meatin koa atoh onen ekek, Siu keil ipar kati hemukonek navong hetokol out Serusalem. Hevus, isa lati heha en hen koakeil arvitei Siu.”^j

¹²Navong melonge mukok, komai ral min meatin sav keil emun mepeah Pol keke nahatei mun en out Serusalem.^k ¹³Ka Pol vit kesi vit, “?Vensa varei mimul mimuai mukok? Mimul misakin tinok emun mul

^c 20:37 Umen 21:5; Rom 16:16; 1Pit 5:14 ^d 20:38 Umen 20:25 ^e 21:4 Umen 20:23

^f 21:5 Umen 20:36 ^g 21:8 Umen 8:40; 6:5 ^h 21:9 Soel 2:28; Umen 2:17

ⁱ 21:10 Umen 11:28 ^j 21:11 Sion 21:18; Umen 20:23; 21:33 ^k 21:12 Mat 16:22

mis. Ka inau nasak mesei revi keke avapar kat inau ka avouas inau mun mamat en out Serusalem ven demkatien onak en Asuv Iesu.”^l

¹⁴Navong melesi keke mesakras mevahiles rendemien onen, melokoveini. Ka mevitenis mini mevit, “Mevisi keke Asuv houmoni minuk asa koa mal en rendemien onen.”^m

¹⁵Navong mero en out Sesaria evus, mesak mesein komai ka mekur sise onomai mevaha en out Serusalem. ¹⁶Tei en Kristin keil ten out Sesaria emun amual vituai ral min komai ka aling revi komai en teim sen meatin tai, isen Neson ten out Saepras. En avong koa Sios vi heite hau, Neson enek vi tai en koakeil aling rohtoh en demkatien one en Iesu.

Pol sao en Kristin keil en out Serusalem

¹⁷Navong komai merokol out Serusalem, Kristin keil akur revi komai ral min sien. ¹⁸En avong sav teni, Pol ral min komai miva mesao en elda Tiemes ral min elda sav vasi keil emun ten sios.ⁿ ¹⁹Navong Pol viten ‘more’ min keil evus, run ral min keil usil tounah vasi keil koa Ahi mul mumoni ven koakeil arvitei Siu ka en umen onen.^o

²⁰Navong elda keil ekek along tounah koa Pol vit usili, amasmas Ahi veni. Ka aviteni mini avit, “Tuak Pol. ?Kolesi? Houlu en Siu keil umai aling demkatien one en Asuv Iesu. Ka keil vasi rendemien one keih keke avousil kat **mengkatien keil onen Mosis**.^p ²¹Ka keil akur longlongien keke keik komul kovisein Siu vasi keil koa aro en atan onen koakeil arvitei Siu keke anousiltei mun mengkatien keil onen **Mosis**. Alonge keke komul koviteni min Siu keil keke ehon keil one anahatei mun en vekahoi ka anoumontei mun sakien matu keil orer.^q ²²Hervitei tuetin keil ilonge keke keik kumai tuai ekok. ?Sakini, rehoumon sa? ²³Ven koanek, mal keke kumon asa koa meviteni minuk. Meatin ehat (4) amul ekok koa amumon hatkatien tai ral min Ahi.^r ²⁴Kiapil vituai hetal min keil miheha en Eim Votut onen Ahi ka kusil revi sakien keil koa hemotein keik. Ka navong miva keke mivasan sanien votut onami, keik kihuli sipsip keil onami. Hevus, isoui lin vatumi hemai hehi vatito vatie lati keke mimum vasi hatkatien onami min Ahi. Hesakini, meatin vasi keil ilea revi keke longlongien koa amul akuri rovitei anatin. Ilei kilea keke komul veah kovouhou ka kolong kat mengkatien keil onen Mosis. ²⁵Ka en usite onen koakeil arvitei Siu koa umai avi Kristin, komai mesan leta tai tuai va min keil. En leta enek, mevis keil keke anaantei anien koa asani vi sanien votut min nana keil, ara, vuo vuseri ten tirendan keil koa asar kat

^l 21:13 Umen 20:24 ^m 21:14 Mat 26:39; Mak 14:36; Luk 22:42 ⁿ 21:18 Umen 15:2; 15:13; Kal 1:19 ^o 21:19 Umen 15:12 ^p 21:20 Umen 15:1,5 ^q 21:21 Umen 15:30; 16:3; 21:28; Kal 2:3 ^r 21:23 Nam 6:5,13-18,21; Umen 18:18

hire avamat ka arrehte i hire keke ara voue rani. Mevis keil emun keke anamatiltei natal ahin vuo meahos sav tai koa artetalihetei vatal mini.”^s

²⁶Pol mae en rendemien one. Sakini, en visokon teni, kei kas motein kei keke vato musil sakien onen Siu keil. Evus, Pol va en teahu ten Eim Votut onen Ahi ral min tunali keil ka vit meseini min pris keil avong keil koa umon sakien koa hemotein meatin tai vato en meten Ahi. Evus, kei ling avong kati koa keil imai ris ka isan retai en sanien votut one min Ahi.^t

Pol va en teahu ten Eim Votut, ka Siu keil avuli kati

²⁷Ka navong avong oulu (7) koa Pol keitel amul amotein keil vesesal vavus, Siu tei keil ten provins ten out Esia umai. Navong keil umai neim en teahu ten Eim Votut, alei kilea Pol. Sakini, keil avathat rea ven vangi meatin keil ekek keke iha ihuli kati. ²⁸Navong avuli kati amul avisohiso avit, “!Tuak eli keil, alma! !Alkataun komai! Meatin ekek varei mul visein meatin vasi keil en out vasi keke avandem tisa vaha kat ir ten out **Isrel**, vaha kat **mengkatien|Mengkatien keil onen Mosis** keil koa Mosis sani min ir, ka vaha kat Eim Votut orer. Ka kosa, kei kur meatin keil koa arvitei Siu umai en teahu ten Eim Votut ka sakin out votut orer mai vilehulu en meten Ahi.”^u ²⁹Aviteni mukok veni, navong ales Pol en taon, kei mul mual vituai ral min meatin tai ten out Efeses koa rovitei Siu, isen Tropimas. Sakini, amundemi keke Pol kuri luva neim en teahu ten Eim Votut.

³⁰Longlongien usil asa koa mul kur out ka vasi out Serusalem. Ka meatin keil houlu vis houlu amuloh umai en teahu ten Eim Votut, avuli kat Pol, ka alehei va hae en sise. Ka hatte tas, keil akoteh en voiteh vasi keil teni. ³¹Navong vangi meatin keil amul asak visi avou vini Pol, avat houlu onen meatin tavaeen keil longe keke mari rea tai mul kur out en out Serusalem. ³²Sakini, hatte tas, avat houlu enek lah ruain avat sav keil ral min meatin tavaeen keil one, ka akalah uva ven vangi meatin keil enek. Ka navong Siu keil ales meatin tavaeen keil enek, alokovein Pol ka armuastei mun.

³³Avat houlu onen meatin tavaeen keil mai vesesal ven Pol, vuli kati, ka meng kat meatin keil onen avapar kati vatal min sen elu. Evus, vis vangi meatin keil vit, “?Meatin sei ekek? ?Mumon sa tisa?”^v

³⁴Tei en meatin keil aviso en tounah tai. Ka teisav en keil aviso en tounah sav. Ka veni vangi meatin keil amumon verien houlu, avat houlu sakras valong revu asa vi vatte ten rea koanek. Sakini, meng kat meatin keil onen avakur Pol vaha avalingi en eim onen **meatin tavaeen** keil keke kilea

^s 21:25 Umen 15:19-20,28-29; Lev 17:10-14 ^t 21:26 1Kor 9:20; Nam 6:2-5,13-21

^u 21:28 Umen 6:13; 21:21; Esek 44:7 ^v 21:33 Umen 20:23; 21:11

vahis revi. ³⁵Ka navong meatin tavaeen keil amulamun Pol mai vesesal en eim one, rendemien onen Siu keil mai keih vareis keke avaleh lat Pol vamea ran hen meatin tavaeen keil ekek keke akilea avou vini. Sakini, meatin tavaeen keil ekek avous Pol vina nesa keke anouastei. ³⁶Navong uva, Siu keil amules amusil keil avisohiso keih avit, “!Rehouasi! !Rehou vini!”^w

Pol vit kilea usite onen en meten meatin keil

³⁷Navong **meatin tavaeen** keil umai vesesal ven eim one, Pol viteni min avat houlu one en selusien ten **Grik** vit, “?Nakilea mahiten tounah tai minuk?”

Avat houlu enek musil vit, “?Ei, keik kokilea kovaselus en selusien ten Grik? ³⁸Inau namundemi navit keik kovi vatkeih ten out Isip koa kistal rovitei tuetin. Meatin ekek lah ruai meatin keil taosen ehat (4000) en out volvol koa amul uvae suai ka asak visi avapurun umen onen kavmen ten out Rom.”^x

³⁹Pol vit kesi mini vit, “Vuo, rovitei inau. Inau navi Siu tai ten out Tarsis, taon koa vi hetetamen imok en provins ten out Silisia. Navisuk, kimaen inau li maselus vahi havivi min vangi meatin keil ekek.”^y

⁴⁰Avat houlu enek maeni. Sakini, Pol san hen vina nesa vahis meatin keil avato raeng.^z Evus, selus min keil en selusien ten Hibru.

22 ¹Pol viteni min vangi meatin keil vit, “!Tuak keil ka tata onak keil ten out Isrel, mihetaengon inau! Ka nisak visi mahit kilea usite onak en metomi.”^a

²Navong alonge keke kei mul selus min keil en selusien ten Hibru, keil aro raeng ka asa revi ralinge mini.

Evus, Pol viteni min keil vit, ³“Inau navi Siu tai koa naka taon ten out Tarsis en provins ten out Silisia. Ka namoul ekonek en taon ten out Serusalem. Ekok, Kameliel varei visein revi inau en **mengkatien**|**Mengkatien keil onen Mosis** keil onen avu keil orer. Namusil kat mengkatien keil ekek ka envatien onak en Ahi keih suval kami vasi koa miro ekok kosa.^b ⁴Inau nasak purun koakeil koa amusil kat Iesu va vio ... nasakin houlu en keil umatmat. Meahos keil ka ahin keil emun, navuli kat keil ka nason keil uva en eim takeih.^c ⁵Munak mivis **asuv houlu onen pris keil** ka hetetamen keil ten kaonsel orer, keil akilea avahiteni keke selusien keil onak avi anatin. Keil varei amutis leta keil keke makuri ka masani min tuer keil koa aro en out Damaskas. Sakini, nuva en out Damaskas keke mahuli kat Kristin keil en out enek ka maleh keil avamai ris en out **Serusalem** keke avakur mahien ekonek.”

^w 21:36 Luk 23:18; Sion 19:15; Umen 22:22 ^x 21:38 Umen 5:36-37 ^y 21:39 Umen 9:11; 22:3 ^z 21:40 Umen 12:17; 13:16; 19:33; 26:14 ^a 22:1 Umen 7:2 ^b 22:3 Umen 21:39; 5:34; Rom 10:2 ^c 22:4 Umen 8:3; 22:19; 26:9-11

Pol selus usil mukave Ahi viles moulien onen

⁶Pol mules selus min keil vit, “Navong namul namual nuva vesesal en out Damaskas, mal en taviai, muohien tai koa ritin keih vis keih ka ran out nesa ka karahit inau. ⁷Sakini, numot navita en atan ka nalong rea tai koa viteni minau vit, ‘!Sol, Sol! ?Vensa komul kopurun inau ral min meatin keil onak mukok?’

⁸“Ka inau navit kesi navit, ‘?Asuv, keik sei?’

“Ka kei viteni minau vit, ‘Inau Iesu ten out Nasaret koa komul kopuruni.’ ⁹Meatin keil koa uva ral minau ales muohien enek, ka keil arlongtei rea koa selus minau.

¹⁰“Sakini, navisi navit, ‘?Asuv, inau numon sa?’

“Ka Asuv viteni minau vit, ‘!Kimea ka kiha en out Damaskas! Ekonek, meatin tai hehit meseini minuk tounah vasi keil koa Ahi ling kati keke kovoumoni.’ ¹¹Navong rea enek selus evus, namutimanin keke metok keilu luvar ven muohien enek koa ritin kat inau. Sakini, koakeil koa umai ral minau avuli kat hek ka amulamun inau meva en out Damaskas.

¹²“En taon enek, meatin tai mai sao enau, isen Ananaeas. Kei vi Siu tai koa envatien onen en Ahi keih. Kei musil revi **mengkatien**|**Mengkatien keil onen Mosis** keil orer, ka Siu vasi keil en taon enek avouhou mini. ¹³Mai mulomal vesesal venau ka viteni minau vit, ‘!Tuak Sol, lele eris!’ En hati avong enesek, nalele ris ka nalesi. ¹⁴Evus, kei viteni minau vit, ‘Ahi onen avu orer keil rie latuk keke kovailea rendemien onen, kovales Meatin ten Maluen onen, ka kovataengon ren kati. ¹⁵Kei mumon koanik veni rie latuk tuai kovaha kovahit meseini min meatin vasi keil ten out netan asa koa kolesi ka kolonge. ¹⁶Sakini, konatountei mun. Kimea ka kipeah Iesu keke voumonuk kovamai kovato ran **tisaen** keil onom. Kiling demkatien onom eni, ka kimaen inau nihi **baptaes** enuk.’ Sakini, namea ka namaen Ananaeas vi baptaes enau.^d

¹⁷“Katau suk, numai ris en out Serusalem. Ka navong namul ekok, nuva en teahu ten Eim Votut keke mahis. Ka navong namul navis, nales leisanien tai. ¹⁸Ka en leisanien ekek, Asuv Iesu mai kistal minau ka viteni vit, ‘Kikalalah kilokovein out Serusalem veni meatin keil ekek e rovattei availea selusien keil onom usil inau.’^e

¹⁹“Ka navit kesi mini navit, ‘Asuv, keil akilea revi inau. Akilea keke inau varei nuva en **eim tahihiseien** keil keke mahuli kat koakeil koa akur anatin enuk, ka namu purun keil.^f ²⁰Keil akilea keke vi inau koa nakapil vituai ral min keil navong akov vini Stivin veni selus usiluk min

^d 22:16 Soel 2:32; Umen 2:21; Rom 10:13 ^e 22:18 Umen 9:20-30 ^f 22:19 Umen 8:3; 22:4-5; 26:9-11

meatin keil. Ka namae en matien onen ka nalei kat kot keil onen koakeil amul akov vini.^g

²¹ “Ka Asuv viteni minau vit, ‘!Vuo, kiha ran out enek! Veni inau namul nasilak kovaha soutin ven koakeil arvitei Siu.’ ”^h

²² Meatin keil along revi selusien keil onen Pol. Ka navong selus rohtoh usil koakeil arvitei Siu, vangi meatin keil ekek avisohiso keih eris avit, “!Rehouasi! !Reheta koteh moulien onen! !Romaltei keke vamoul!”ⁱ ²³ Ka navong amul amakul en vurohien mukok, akulat kot keil ome, amuas vulimeas eni ka akuri vina nesa.

²⁴ Navong avat houlu onen **meatin tavaeen** keil les sakien onen vangi Siu keil ekek, meng kat meatin keil onen keke avakur Pol vaha en eim one ka avatah puruni en viau takan keke avasakin Pol vahit kilea vensa Siu keil enek amul avuroh kati mukok.

²⁵ Ka navong meatin tavaeen keil apar kat Pol keke avatahi, kei viteni min avat one koa mul mulomal vesesal veni vit, “?Mukave? ?Mengkatien onen **me-Rom|Rom** keil maen kami mivouas koan Rom tai munak arlei rahittei veah usite onen en kot?”^j

²⁶ Navong avat enek longe mukok, musil eni, va les avat houlu onen ka visi vit, “?Komul komumon sa? ?!Kokilea keke meatin enek vi koan Rom tai!”

²⁷ Sakini, avat houlu enek va les Pol ka visi vit, “!Hit kilea minau! ?Vi anatin keke keik kovi koan Rom?”

Ka Pol vit kesi vit, “Koanek vi anatin.”

²⁸ Avat houlu viteni mini vit, “Inau numai navi koan Rom tai en sise koa navul lati en mari mani tai.”

Ka Pol viteni mini vit, “Ka inau, navi koan Rom tai navong avasi inau.”

²⁹ Navong avat houlu ka meatin keil onen alonge mukok, amutimanin en metauen, ka hatte tas, alokovein asa koa amul amumoni mini. Ametau veni mengkatien keil one romaentei keil avapar kat koan Rom tai ka avapuruni en sakien enek.^k

Kaonsel onen Siu keil mumon kot en Pol

³⁰ Avat houlu onen meatin tavaeen keil en vati vailea revi Siu keil aviten sa va kat usite onen Pol. Sakini, out mulan, meng kat meatin keil onen avakulat sen keil vaha ran Pol. Evus, vis asuv keil onen pris keil keke avalah ruai vatal min hetetamen sav keil ten kaonsel one en tondanien tai. Evus, avat houlu enek mulamun Pol va mulomal en mete.

23 ¹ Navong aling Pol en meten Siu keil ten kaonsel, lele mal en keil ka viteni min keil vit, “Tuak keil ten out Isrel, navong namundem

^g 22:20 Umen 7:58; 8:1 ^h 22:21 Umen 9:15; 13:2; Kal 2:7-9 ⁱ 22:22 Umen 21:36

^j 22:25 Umen 16:37; 23:27 ^k 22:29 Umen 16:38

usil umen keil ten moulien onak mai rokol kosa, ka sise vasi keil koa namusili, narmemoutei en meten Ahi.”^l ²Navong **asuv houlu onen pris keil** koa avise en Ananaeas longe mukok, meng kat koakeil amulomal vesesal ven Pol keke avovasi en ongon.^m

³Navong akovasi, Pol viteni vit, “!Ahi varei heovas keik koa koluvas kovit komuto revu en meten meatin keil! Komul korondan ekonek keke kovalei rahat usite onak vusil **mengkatien onen Ahi|Mengkatien keil onen Mosis**, ka keik varei komul korali koteh mengkatien keil ekek navong komeng kat keil avovas inau en ongon.”ⁿ

⁴Koakeil amulomal vesesal ven Pol aselus keih mini avit, “?Keik kormetautei keke kovaselus vatisa vaha kat asuv houlu onen pris keil onen Ahi ekek?”

⁵Ka Pol vit kesi min keil vit, “Tuak keil, nareingeingeni keke kei vi asuv houlu. Vahit mailea, nasakras moumoni veni Tus Votut onen Ahi viteni vit, *‘Konasontei selusien keil koa tisa naha kat avat tai onen meatin keil onom.’*”

Eks 22:28

⁶Navong Pol lei kilea keke tei en keil koa amul en kaonsel avi **Satusi** keil, ka teisav en keil avi **Farasi** keil, kei viso vit, “Tuak keil ten out Isrel, inau navi Farasi tai ka natin Farasi tai. Ka namul namulomal ekok en metomi veni nakur anatin keke meatin kilea vamoul eris ran matien.”^o

⁷Navong Pol viteni mukok, Farasi keil ka Satusi keil amusel en keil eris ka ariti vas keil uva en vangite elu. ⁸Amusel mukonek veni Satusi keil arkurtei anatin keke meatin tai kilea vamoul eris ran matien, ka amundemi keke **angelo** ka ninin keil tovuol. Ka Farasi keil akur anatin en keitel vasi enek.^p

⁹Selien enek mai marite, ka tei en tiser keil ten mengkatien onen Mosis koa akapil ral min Farasi keil amulomal ka aviteni keih avit, “Komai mervotin etai tounah vatisa vaha kat usite onen meatin enek. !Nahi vi anatin keke angelo vuo ninin tai selus mini!”^q ¹⁰Selien enek mai mariso mok ka tituen tai vesesal vakur out. Sakini, avat houlu onen **meatin tavaeen** keil metau keke anatali vahas Pol. Sakini, kei meng kat meatin tavaeen keil onen avahita avakulat Pol vaha ran he, ka avakur risi vaha en eim one.

¹¹En vongien enek, Pol les Asuv Iesu mai mulomal vesesal veni ka viteni mini vit, “Konametautei. En vati sakien koa kovit usil inau min meatin keil ekok ten out **Serusalem**, naling kati keke kiha mun kihit usil inau en mari taon ten out **Rom**.”^r

Siu tei keil amumon hatkatien takeih tai keke u vini Pol

¹²Out mulan, Siu tei keil alah ruai ka amumon hatkatien takeih tai avit irkantei mun anien ka irmuntei mun oai hetokol avong koa keil u

^l 23:1 Umen 24:16 ^m 23:2 Sion 18:22-23 ⁿ 23:3 Esek 13:10-15; Lev 19:15

^o 23:6 Umen 4:2; 26:5; Plp 3:5; Umen 24:15,21 ^p 23:8 Mat 22:23 ^q 23:9 Luk 23:4,14,22; Sion 18:38; 19:4,6; Umen 25:25 ^r 23:11 Umen 18:9; 19:21; 27:24; 28:16,23

vini Pol. ¹³Koakeil vasi koa amae en lingkatien koanik amulin hanumau elu (40). ¹⁴Evus, keil uva ven asuv keil onen pris keil ka elda keil one emun ka avit meseini min keil avit, “Komai memumon hatkatien takeih tai keke meherkan etai anien hetokol avong koa mehou vini Pol. Ka munak mehekum vuli, Ahi hesan mahien min komai.” ¹⁵Sakini, kami hetal min koakeil ten kaonsel mihesan selusien heha ven avat onen meatin tavaeen keil keke valamun Pol vamai ris ekok. Miheluvos mihehit emi vati mivalei rahat usite onen hati tamun. Ka komai, meheto suai ka mehetosini en sise keke mehousi, ka hemat navong hertokoltei mau kami.”

¹⁶Ka meteilau onen Pol kur longlongien usil lingkatien enek. Sakini, muloh va ven teim onen **meatin tavaeen** keil koa amaeni va les avov onen. Evus, vit mesein lingkatien koanik min Pol. ¹⁷Sakini, Pol vise meatin tavaeen tai emai ka viteni mini vit, “Kilamun meatin hau ekek heha heles avat houlu onom keke vahit mesein selusien tai mini.”

¹⁸Sakini, meatin enek mulamuni va les avat houlu ka viteni mini vit, “Pol koa mul en eim takeih vise inau numai veni, ka vis inau makur meatin hau ekek vamai venum veni kur selusien tai koa en vati vahit meseini minuk.”

¹⁹Sakini, avat houlu vuli kat hen meatin hau enek, ka kur seh eni. Evus, visi vit, “Tahos. ?Em vati kovahiten sa minau?”

²⁰Sakini, kei viteni min avat houlu vit, “Tei en Siu keil amumon lingkatien takeih tai keke visuvong, keil imai ihisuk keke kilamun Pol heha en kaonsel one hesuval koa e vati avahis risi ven tounah tai en usite onen. ²¹Ka konousiltei li asa koa ihiteni, veni vangi meatin keil one ito suai itosini. Anatin, meatin hanumau elu (40), vuo muli, amumon hatkatien takeih keke keil irkan etai anien ka irmun etai oai hetokol avong koa u vini Pol. Kosa etin, asak mesei tuai ka amul arosinuk kovamaen Pol vaha en he.”

²²Navong avat houlu long vasi selusien onen, viteni mini vit, “Konahitentei min etai meatin sav keke kumai koviten selusien koanik minau.” Evus, sila meatin hau enek eva.

Ahi sakin koakeil ten kavmen ten out Rom avating koe moulien onen Pol

²³Sakini, en mendilah koanek, avat houlu vise avat elu ten vangi meatin tavaeen keil lumai veni ka viteni min keilu vit, “Milhesak mesein meatin tavaeen keil onamil hehi handred elu (200) keke avaha Sesaria en naen klok en vongien ekek. Mihoual vituai hetal min meatin heite hanumau etel ka halualim emun (70) koa amul amuloh en hos keil, ka hetal min meatin

^s 23:14 Umen 25:3

tasesalien handred elu (200) emun. ²⁴Mihesan hos keil min Pol emun keke valoh eni, ka mihelamun revi heha mihelingi en hen avat ten kavmen ten out Sudea koa ro en taon ten out Sesaria koa isen Filiks.”

²⁵Evus, avat houlu enek mutis leta tai keke isani min avat Filiks koa viteni mukok:

²⁶“More avat ten kavmen Filiks,

“Inau, Klodias Lisias, naviten more mendilah minuk.

²⁷“Meatin koa nasani vat minuk keisom, Siu keil avuli kati ka vesesal avou vini. Ka navong navotini ka nalei kilea vi koan **Rom** tai, nakalah namita ka nakulati ran he keke mating koe moulilien onen.^t

²⁸“Evus, ek vati mailea asa tisa koa avit kei mumoni koa sakin keil amumoni mukonek mini. Sakini, nakuri va ven kaonsel one.^u ²⁹Ka navong namul naraengon selusien keil one, navotini keke keil aselus tisa va kati ven avit kei kumvulvul en hati **mengkatien|Mengkatien keil onen Mosis** keil one enges. Ka meatin enek romumon etai tounah vatisa koa vavinvin avou vini vuo avalingi en eim takeih veni.”

³⁰“Evus, nakur longlongien usil lingkati koa vangi meatin tai amumoni keke avou vini. Sakini, hatte tas, nasila emai venuk. Ka nameng kat koakeil amul aselus tisa va kati keke ihat venuk ka ihit lein usite one minuk. Namundemi tounah vasi mahiteni minuk keitinek. Namasmasuk.”^w

³¹Meatin tavaeen keil ekek along kat asa koa avat houlu one meng kat keil eni. Sakini, en vongien enek, keil uva ral min Pol ka arokol taon ten out Antipatris. ³²Out mulan, **meatin tavaeen** keil koa amual enges, uva ris Serusalem. Ka koakeil amuloh en hos keil amulamun Pol uva. ³³Navong keil arokol taon ten out Sesaria, uva ven avat ten kavmen, asan leta onen avat houlu one mini, ka alokovein Pol en hen.

³⁴Navong avat Filiks vuli leta koanek evus, vis Pol vahit kilea provins koa kave kei ka ien. Navong votini keke Pol ten out Silisia,^x ³⁵vitene mini vit, “Mal. Nimaenuk kihit lein usite onom en kot navong koakeil aselus tisa va katuk imai itokol out ekok.” Evus, avat Filiks meng kati keke ilei kokoe en Pol en mari eim koa asuv houlu **Herod** mumoni.^y

Pol vit usil usite onen en meten avat Filiks

24 ¹Avong elim (5) mai muli, ka Ananaeas, **asuv houlu onen pris keil**, va en out Sesaria ral min tei en elda keil ten out Serusalem.

^t 23:27 Umen 21:30-33; 22:27 ^u 23:28 Umen 22:30 ^v 23:29 Umen 18:14-15; 25:18-19; 23:6; 23:9; 26:31; 28:18 ^w 23:30 Umen 24:5-8; 25:5 ^x 23:34 Umen 22:3 ^y 23:35 Asuv houlu Herod enek vi Mari Herod koa mat katau en avong koa Iesu avasi. Kei vareit meng kati keke avoumon mari eim enek. En avong onen Pol, meatin tavaeen keil enges amul aro ien.

Loia one emun musil keil umai, isen Tetalas. En avong ten kot, keil amulomal en meten Filiks keke avahit lein usite one mini.^z ²Alah ruai evus, Filiks visi avalamun Pol vamai neim. Navong mai, Tetalas san selusien onen va kat Pol en meten Filiks vit, “Avat ten kavmen Filiks, veni kolosil kat komai ral min tahosien, komai mero en tomat lisenges. Ral min ileilien onom, koviles tounah houlu mai tahos imok keke vakataun meatin keil ten kantri koanik. ³En out vasi, komai mesi komai imok ven losilkatien onom, ka emai vati mevahiten hihuri minuk veni.

⁴“Kosa, emai rovattei mevapurun avong onom vahi houlu, ka, musil tahosien onom, mepeahik eli keke kisan ralingom ten avong hetamureis ka kimaen komai mevaselus usil usite koanek minuk. ⁵Komai mevotini keke meatin ekek vi vatkeih tai koa mul sakin marmari rea keil mul kikistal en vangi Siu keil en out vasi netan koa mul va ien. Kei vi avat ten vangi meatin keil tai koa amusil hihiseien onen meatin tai ten out Nasaret.^a ⁶Ka en out Serusalem, kei sak visi voumon sakien tai en Eim Votut onen Siu keil keke vasakini vamai vahilehilo en meten Ahi, sakini, komai mevuli kati. ⁷^b ⁸Ka munak kilei rahit revi usite onen meatin ekek, keik kilong kilea ran kei sasen keke tounah vasi keil koa komai memul mevit usili vi anatin.” ⁹Ka Siu vasi keil koa amul en kot amae en selusien onen Tetalas avit tounah vasi koa viteni vi anatin.

¹⁰Navong Tetalas selus en usite onen Siu keil evus, avat Filiks rie en hen keke Pol kilea vamai ka vahit kilea usite onen mini. Sakini, Pol mai ka viteni mini vit, “Avat Filiks, kosa, inau numai en metom keke mahit kilea usite onak en selkututien ekek ral min sien. Nasi inau houlu veni nakilea keke sua keil houlu, keik komul kolei rahit usite onen meatin keil houlu ten kantri koanik en sakien tai koa mal. ¹¹Munak kihis meatin keil ekek, keil akilea revi keke avong teindan elu (12) enges muli keke nuva en out **Serusalem** keke maha netan min Ahi ekonek.^c ¹²Ka navong Siu keil avotinau, narmultei masel vatal min etai meatin en teahu ten Eim Votut, vuo narmultei matit vatal min meatin keil en **eim tahihiseien** etai vuo out sav tai en out Serusalem. ¹³Siu keil ekek asakras avatie lat anatinien ten etai sakien tisa koa amul aviteni keke namumoni.

¹⁴“Ka tounah tai koa aviteni usil inau vi anatin, inau nuva netan min Ahi onen avu orer keil musil sakien keil koa Iesu visein komai eni, koa Siu keil ekek avit romaltei. Ka inau emun nakur anatin keke tounah vasi koa amutisi en **mengkatien onen Mosis**|**Mengkatien keil onen Mosis**

^z 24:1 Umen 25:2 ^a 24:5 Umen 17:6; 24:14 ^b 24:7 Tei en tus matu keil ten Umen aso ruain selusien ekek koa vit, “*Ka navong mesak mesei keke mevasan mahien mini musil mengkatien keil orer, Lisias, avat houlu onen meatin tavaeen keil, mai mumoni keih min ir ka kulati ran her. Evus, kei meng kat komai keke memai ekok mevahit lat sakien tisa onen meatin ekek en metom*”. ^c 24:11 Umen 21:17; 8:27

ral min tisien keil onen **provet** keil.^d ¹⁵Desien onak vatte tas en desien one koa vit Ahi hesakin meatin vasi keil imoul eris ran matien keke Ahi houmon kot en keil vasi, koakeil amal en meten ka koakeil armaltei.^e ¹⁶Sakini, en avong vasi, nasak visi moumon tounah vasi keil en sise tai hesakin inau nirmemoutei en meten Ahi ka en meten meatin sav keil.^f

¹⁷“Sua keil houlu, inau narrotei en out Serusalem. Evus, noeis, numai ris keke makur mani vakataun meatin keil onak ten out Isrel koa tounah one tovuol, ka masan sanien votut keil onak vaha min Ahi.^g ¹⁸Ka navong namul namumon tounah keil ekek, Siu keil enek avotin inau en teahu ten Eim Votut onen Ahi. Ka en hati avong enek koa avotin inau, namul namum vasi sakien keil koa hemotein inau en meten Ahi. Ka, navong avotin inau, narmultei vatal min etai vangi meatin keil, ka narmultei moumon etai rea. Namules mukok.^h

¹⁹“Ka en avong enek, Siu tei keil aka en provins ten out Esia, ka keil varei amumon rea enek. Vatahos imok vahit keil emun aval ekok kosa keke avahit kilea sakien sa koa tisa ales inau namumoni. ²⁰Vuo kimaen koakeil aro ekok keke avahiten etai tounah koa tisa koa avotin inau namumoni navong namulomal en mete ka alei rahit usite onak en kaonsel one. ²¹Vahesa akilea avahitenis keke namulomal en mete ka naviso en selusien enek navit, ‘Inau namul namulomal en metomi kosa veni nakur anatin keke meatin keil akilea avamoul eris ran matien.’ⁱ”

²²Navong Pol selus evus, Filiks, koa kilea revi sakien onen Kristin keil, meng kati keke kot enek heseh hetokol avong sav tai. Kei viteni vit, “Navong Lisias, avat houlu onen meatin tavaeen keil, hemai hetokol out ekok, inau nitalimal en selkututien onami suk.” ²³Evus, Filiks meng kat meatin tavaeen keil onen keke ilei kokoe ris en Pol, ka imaeni houal rahit eim takeih enek ka imaen time keil onen imai isao eni ka ikatauni.^j

Pol mul en eim takeih en hen avat Filiks sua elu

²⁴Avong vahis mai muli, Filiks mai ral min ahin onen koa isen Drusila keke luva en out koa Pol ro ien. Ason vi ahin Siu tai. Evus, Filiks san selusien keke avalamun Pol vamai keke luvalong selusien onen usil demkatien onen en Iesu Kristo. ²⁵En selusien onen, Pol vit usil mukave Ahi en vat meatin keil avoumon tounah koa mal, avalei kat revi sakien keil one, ka mukave Ahi helei rahit usite onen meatin vasi keil en Mari Kot onen en keite ten tounah vasi. Ka navong avat Filiks longe mukok, metau houlu. Sakini, viteni min Pol vit, “Koselus vinvin ten avong kosa. Kiha ris. Ka navong nihotin ahho, nihisok kimai ris venau.”^k ²⁶Ka, en

^d 24:14 Umen 24:5 ^e 24:15 Dan 12:2; Sion 5:28-29; Umen 23:6 ^f 24:16 Umen 23:1

^g 24:17 Umen 11:29-30; Rom 15:25-26; Kal 2:10 ^h 24:18 Umen 21:26-27

ⁱ 24:21 Umen 23:6; 24:15 ^j 24:23 Umen 27:3; 28:16,30 ^k 24:25 Sion 16:8

hati avong enek, Filiks mul mundemi keke Pol hesan **mani** mini. Sakini, ven koanek, lisenges Filiks vise keke vaselus vatal mini.

²⁷Sua elu mai muli, ka meatin tai kur vulin Filiks ka mai vi avat hau ten kavmen ten out Sudea, isen Porkas Festus. Ka en avong enek, Filiks romaentei Pol vaha vamaaluv ran eim takeih suval koa mengkatien ten out Rom viteni. Vuo, lokoveini mules veni en rovattei vasakin Siu keil avavuroh kati.^l

**Pol visi keke kavmen ten out Rom vamaen mari
asuv houlu one valei rahit usite onen**

25 ¹Festus emai en taon ten out Sesaria keke vakur rohtoh en umen ten avat ten kavmen ten provins ten out Sudea. Evus, avong etel (3) mai muli, kei lokovein taon ten out Sesaria ka va en out **Serusalem**. ²En out enek, avat keil onen pris keil ral min avat keil onen Siu keil umai keke avalesi. En meten Festus, Siu keil ekek aselus va kat Pol, ka avisi^m ³voumon keil avalonge vatahos, ka vamaen Pol vamai en eim takeih koa mul en out Serusalem. Keil avisi mukok veni keil amumon lingkatien tai tuai keke avou vini Pol en sise.ⁿ

⁴Ka Festus viteni min keil vit, “Pol mul en eim takeih en out Sesaria. Ka, hervitei tuetin, inau niha ris en out enek. ⁵Hemukonek, vahesa avat keil onami akilea avamai avapil vatal min komai ka mehoul vituai en out Sesaria. Munak meatin ekek mumon tounah tisa, keil akilea avahiteni ekonek.”^o

⁶Festus ro avong outel (8) vuo avong halualim (10) ral min keil en out Serusalem. Evus, va ris en out Sesaria. Ka, en avong lati teni, kei rondan en out ten kot onen, ka meng kat meatin tavaeen keil onen avakur Pol vamai neim.^p ⁷Navong Pol mai, Siu keil koa aka en out Serusalem akarahiti ka avit lat mari sakien tisa keil houlu koa avit Pol mumoni. Ka keil asakras avatie lat anatinien ten asa koa amul aviteni.^q ⁸Ka Pol vit kilea usite onen en mete vit, “Inau narmumon etai tounah vaha kat **mengkatien|Mengkatien keil onen Mosis** keil onen Siu keil, vuo vaha kat Eim Votut onen Ahi, vuo vaha kat mari asuv houlu ten out **Rom|Sisa**.”

⁹Ka Festus en vati vasakin Siu keil avasi keil ven umen onen. Sakini, vis Pol vit, “?Keik em vati kovaha en out Serusalem keke numon kot venuk ekonek?”^r

¹⁰Ka Pol vit kesi mini vit, “Vuo. Nirmaentei. Kosa, namulomal tuai en out ten kot ten kavmen ten out Rom. Ka out ekek varevi vi out koa mal

^l 24:27 Umen 25:9 ^m 25:2 Umen 24:1; 25:15 ⁿ 25:3 Umen 23:15 ^o 25:5 Umen 23:30
^p 25:6 Umen 25:17 ^q 25:7 Umen 24:5-6; 24:13 ^r 25:9 Umen 24:27

keke keik kovoumon kot venau eni. Keik kokilea tuai keke narmumon etai tounah vaha kat Siu keil. ¹¹Munak vi anatin keke inau nakumvul etai mengkatien vuo namumon etai tounah tisa keke mamat veni, inau narsak vistei malohosai rani. Ka munak selusien keil one usil inau vi luvosien enges, meatin tovuol kilea vasa lat inau maha en he. Sakini, inau navisuk Festus keke kimaen inau maha en out Rom keke mari asuv houlu varei helei rahat usite onak en kot onen.”

¹²Sakini, Festus selus ral min meatin takataunien onen. Evus, mai ris ka vit kesi min Pol vit, “Kovis inau keke kovaha kovales mari asuv houlu ten out Rom, sakini, nisanuk kiha kilesi.”

Avat Festus selus usil usite onen Pol min asuv houlu Akripa

¹³Avong vahis mai muli, asuv houlu Akripa mai en out Sesaria ral min tunahin koa isen Bernis keke luvasan selusien keke luvakur revi Festus en umen hau onen. ¹⁴Navong keilu luro ral mini avong vahis, Festus selus usil usite onen Pol min asuv houlu Akripa vit, “Navong Filiks vi avat ten kavmen ekok, kei ling meatin tai en eim takeih, ka ro veah ekonek.^s ¹⁵Ka navong inau nuva en out Serusalem, asuv keil onen pris keil ral min elda keil onen Siu keil umai venau. Ka navong umai venau, aselus tisa va kati ka avis inau keke masan matien mini.^t ¹⁶Ka naviteni min keil keke koanik rovitei sakien onen **me-Rom**|**Rom** keil keke avamaen meatin tai vaha vakur mahien navong rovatei veah en kot. Vuo, helamu, rolei rahat usite onen en kot keke heles vativieh keil onen ka helong revi asa tisa koa avit mumoni. Evus, romaeni hesan selusien vahit lein usite onen en mete.

¹⁷“Ka navong keil umai en out enek, narrountei. Vuo. Navong out mulan, navise ruain meatin keil umai ka merondan en kot. Evus, nameng kati keke meatin tavaeen keil onak avalamun Pol vamai valomal en metok.^u ¹⁸Ka navong vativieh keil onen amulomal keke avason selusien one vaha kati, selusien one rorokoltei tounah keil koa inau namundemi.^v ¹⁹Keil amusel ral mini usil hati tounah keil en usite ten demkatien one, sakien keil one, ka meatin tai isen Iesu. Keil avit kei mat ka vuol tuai. Ka Pol kur anatin eni keke Iesu moul veah mules.

²⁰“En avong enek, narkileatei varei hemukave nihotin anatinien ten selusien keil one. Sakini, navis Pol munak en vati vaha en out Serusalem keke keil umon kot eni ka ilei rahat usite ten tounah tisa koa avit mumoni.^w ²¹Ka Pol en rovattei, ka vis inau keke hetos en hek hetokol avong koa nakilea masani vaha en out **Rom**|**Sisa** keke mari asuv houlu varei houmon kot eni.”^x

^s 25:14 Umen 24:27 ^t 25:15 Umen 25:1-2 ^u 25:17 Umen 25:6 ^v 25:18 Umen 18:14-15; 23:29 ^w 25:20 Umen 25:9 ^x 25:21 Umen 25:11-12

²²Navong asuv houlu Akripa longe mukok, viteni min Festus vit, “Inau emun, ek vati malong selusien onen meatin enek.”^y

Sakini, Festus vit kesi vit, “Tahosis. Visuvong varei keik kilonge.”

²³Visuvong teni, avouhou revu min asuv houlu Akripa keilu Bernis en ale tai ka akur revu keilu lumai neim en out ten lahruaien. Avat keil ten taon enek ral min avat keil ten meatin tavaeen keil amulamun keilu uva aling keilu lurondan en out ten houhouen en meten meatin keil. Navong keil vasi arondan evus, avat Festus meng kat meatin tavaeen keil onen keke avalamun Pol vama neim.^z

²⁴Navong Pol mulomal en mete, Festus viso vit, “Asuv houlu Akripa ka kami vasi koa mimul en out enek ral min komai, nakur revu kami vasi en avong kosa. En metomi, meatin tai mul mulomal koa Siu vasi keil ten out Serusalem ka ten out ekok amul aselus tisa va kati minau. Keil amul apeah inau keih keke mata koteh moulien onen.^a ²⁵Ka inau narvotin etai tounah vatisa koa kei mumoni keke vaha vamat veni. Sakini, navong meatin ekek vis inau masani vaha en out Rom keke mari asuv houlu valei rahit usite onen en kot, namaeni. ²⁶Ka narkurtei veah etai tounah vama keke matisi usili vensa varei namul nasani vaha en out Rom. Sakini, nakuri emai en metom, asuv houlu Akripa, ka en metomi vasi keke, navong rovis revu ka rovotin usite onen, nakilea esuk matis etai tounah usili. ²⁷Veni namundemi keke romaltei munak nasan vatkeih tai vaha min keil ka narvit kileatei vensa namul nasani va.”

En kot, Pol vit kilea usite onen en meten asuv houlu Akripa

26 ¹Evus, asuv houlu Akripa viteni min Pol vit, “Namaenuk keke kovahit lein usite onom usil tounah keil tatisa koa avit komumoni.”

Sakini, ral min hen, Pol vis meatin keil avato raeng. Evus, selus vit, ²“Asuv houlu Akripa, nasi nau houlu ven ahho koanik koa asani minau keke mahit lein usite onak usil tounah tisa koa Siu keil amul aviteni avit namumoni. ³Tahos keke keik kovalonge, veni kokilea revu sakien vasi keil onen Siu keil tuai ral min selien keil onomai emun. Sakini, navisuk eli keke kilong inau avong hehi havivis.

⁴“Siu vasi keil akilea moulien onak, navong navi ehon tai mai rokol avong kosa, ka asa namumoni en out onak kati ka en out **Serusalem** emun. ⁵Munak kihis keil eni, keil sase enges akilea avahiteni keke, mulamu, inau namul en vangi Siu keil koa avise en **Farasi** koa along katiat en mengkatien keil onomai mulin vangi Siu sav vasi keil.^b ⁶Ka kosa, namulomal en kot ekek veni namul naling demkatien onak en

^y 25:22 Luk 23:8 ^z 25:23 Mat 10:18; Mak 13:9; Luk 21:12 ^a 25:24 Umen 25:2,7,15; 22:22 ^b 26:5 Plp 3:5-6

hatkatien koa Ahi mumoni ral min avu onomai en avong mulamu.^c 7Meatin vasi keil koa aka en mari vatiamal teindan elu (12) onomai, koa uva netan min Ahi meneai rokol vongien, keil vasi emun aling demkatien one eni keke hatkatien enek hemai hehi anatin. Sakini, asuv houlu, Siu keil ekek aselus tisa va kat inau ven demkatien onak en hatkatien koanik.”

⁸Evus, Pol viles ka les Siu keil ka viteni min keil vit, “?Vensa varei kami, Siu keil, mirkurtei anatin eni keke Ahi sakin meatin tai mouleris ran matien? ⁹Mulamu, inau mun namundemi mal keke moumon tounah houlu vasak purun koakeil koa aling demkatien one en Iesu ten out Nasaret.^d ¹⁰Ka en out Serusalem namumoni mukonek. Avat keil onen pris keil asan keihoen minau keke maha mahuli kat meatin keil onen Ahi ka mason keil avaha en eim takeih. Ka navong avat onen Siu keil e vati avou vini Kristin tei keil, inau mun namae en rendemien one. ¹¹Ka avong keil houlu, nuva en **eim tahihiseien** onen Siu keil keke malekat vis keil. Ka navong navotin tei en keil ien, namu purun keil keih keke vasakin keil avaselus vatisa kat isen Iesu ka umon hatkatien keke irmusiltei mun. Tinok tisa houlu kat keil, sakini, nuva en taon sav keil emun koa soutin keke malekat keil keke nakilea mapurun keil ien.”

**En kot, Pol selus usili mukave Iesu kistal
mini en sise va en out Damaskas**

¹²Pol selus eris min asuv houlu Akripa vit, “Musil rendemien koanek, en avong tai, avat keil onen pris keil asila inau nuva en out Damaskas ral min keihoen one keke nihuli kat Kristin vasi keil ekonek. ¹³Ka naviteni anatin minuk, asuv houlu, navong namul namusil sise nuva, mal en taviai, muohien tai kistal ka out nesa koa ritin keih mulin meteiai. Muohien enek mai karahit inau ral min meatin keil koa amual vituai ral minau. ¹⁴Sakini, komai vasi memot mevita en atan. Ka inau, nalong ren meatin tai koa selus minau en selusien ten Hibu vit, ‘!Sol, Sol! ?Vensa varei komul kosak purun inau? Komul kosan mahien minuk sasom enges navong komul kovae vatal minau. Keik kosuval buluk tai koa masta onen mul mutahi navong mumon vatin.’

¹⁵“Ka inau navit, ‘?Asuv, keik sei?’

“Ka kei vit kesi minau vit, ‘Vi inau Iesu, koa keik komul kopuruni. ¹⁶!Mea! Nakistal venuk kosa veni narie latuk tuai kovamai kovahi meatin toumien onak. Inau naling kati keke kiha kihit mesein asa koa kolesi usil inau kosa, ka asa koa nitie minuk en avong keil koa hemai.^e ¹⁷Inau nilei kokoe enuk keke meatin keil kati onom irpuruntei keik. Ka nilei kokoe enuk emun ran koakeil arvitei Siu. Veni namul nasilak kovaha ven keil

^c 26:6 Umen 23:6; 24:15,21; 28:20 ^d 26:9 Umen 8:3; 22:4-5 ^e 26:16 Esek 2:1

varei.^f ¹⁸Namul nasilak ven koakeil arvitei Siu keke kovakataun keil avalei kilea en meneai ten anatinien keke ihiles ran mankoli koa amul ien. Anatin, kikataun keil imea ran hen **Temat|Setan** ka keihoen onen, ka imai en hen Ahi ka keihoen onen. Hemukonek, navong keil iling demkatien one enau, koa navi Kristo, Ahi houmon methos en keil ka hermudem kattei mun **tisaen** keil one. Hevus, Ahi hekur revi keil imai ikur vulie keil hetal min meatin sav keil koa Ahi ling seh en keil avahi onen veni amul aling demkatien one enau.’”^g

En kot, Pol selus usil umen onen

¹⁹Pol viteni mun vit, “Sakini, asuv houlu Akripa, namusil revi leisanien ten out nesa koa nalesi. ²⁰Sakini, en out Damaskas, navitehiteni min Siu vasi keil keke mal ihiles ran tisaen keil one ka umon tounah keil koa hetie lati keke asan moulien one tuai min Ahi. Evus, navitehiten vati selusien enek emun min Siu keil en out Serusalem, ka en out vasi en provins ten out Sudea. Evus, navitehiteni emun min koakeil koa arvitei Siu.^h ²¹Ven sakien enek varei, Siu keil avuli kat inau en Eim Votut ka asak visi avou vini inau.ⁱ

²²“Ka Ahi kataun inau en umen enek navong kistal rohtoh enau mai rokol avong kosa. Sakini, nakilea mamulomal en metomi ekok ka mavitehiten more longlongien usil Iesu Kristo min kami vasi, min kami koa mivi hetetamen keil, ka min kami meatin kuren keil. Ka tounah koa namul navit usili suval etin asa koa **Mosis** ka **provet** keil telamu avit luvati avit hekur out.^j ²³Keil aviteni keke Mesaea koa Ahi vat kati vit hesani hemai, hekur mahien, ka hemat. Hevus, hemoul eris ran matien helamu en meatin sav keil ka hetie lat sise ten meneai min meatin vasi keil, min Siu keil ka min koakeil emun arvitei Siu.”^k

²⁴Navong Pol mul semau selus kilea usite onen en kot mukok, avat Festus viteai vit, “!Pol, kovi vau vareis! Ileilien onom mariso ramat ka mules purun vatum.”

²⁵Ka Pol vit kesi vit, “Asuv Festus, inau narvitei vau. Vi selusien keil ten anatinien ka ileilien koa namul nasani min kami kosa. ²⁶Asuv houlu ekek kilea anatinien ten tounah vasi keil ekek tuai, ka nakilea mahitenis vama mini. Kei kilea revi veni tounah keil enek rokurtei out en sise tai koa mul suai.^l

²⁷“?Ka mukave enuk, asuv houlu Akripa, kokur anatin en asa koa provet keil amutisi? Nakilea kokur anatin eni.”

^f **26:17** 1Kron 16:35; Ser 1:7 ^g **26:18** Aes 35:5; 42:7; 61:1; 42:16; Efes 2:2; Kol 1:13; Dut 33:3-4; Umen 20:32 ^h **26:20** Umen 9:19; Mat 3:8 ⁱ **26:21** Umen 21:30-31
^j **26:22** Luk 24:44 ^k **26:23** Luk 24:46-47; Aes 42:6; 49:6 ^l **26:26** Sion 18:20

²⁸Ka Akripa vit kesi mini vit, “?Pol, komundemi kovit kokilea kovakalah kovahiles inau mamai mahi **Kristin** tai vamukonek? Vuo, kosakras.”

²⁹Ka Pol viteni mini vit, “Inau namul navis min Ahi venuk, ka ven kami vasi koa mimul milong selusien keil onak kosa, keke kami mihemai mihehi Kristin hesuval inau ... ka en kami, sen keil ekek en hek keilu hetovuol en hemi. Ka rovitei etai tounah minau munak kimai kihi Kristin hekalah vuo en avong tai koa hemai veah.”

³⁰Navong Pol selus evus, asuv houlu Akripa, avat ten kavmen Festus, Bernis, ral min koakeil vasi koa amul arondan ral min keitel en kot, amea ka uva. ³¹Ka navong amul uva, keil aviteni min keil eris avit, “Meatin enek romumon etai tounah keke vaha vamat veni vuo vato en eim takeih veni.”^m

³²Ka Akripa viteni min Festus vit, “Vahit meatin enek varvistei keik keke kovasila vaha ven mari asuv houlu ten out **Rom|Sisa**, tahos imok keke kovalokoveini vamahev vaha.”ⁿ

Aling Pol va en sip tai vaha en out Rom

27 ¹Navong avat Festus les ahho keke valing Pol va en sip keke vaha en mari taon ten out Rom en provins ten out Itali, ling meatin sav keil emun koa amul en eim takeih uva. Ka inau Luk emun namusil keil meva. Ka Festus ling komai vasi en hen meatin tai koa isen Sulas. Kei vi avat tai onen vangi meatin tavaeen keil koa avise keil en ‘vangi meatin keil onen mari asuv houlu ten out Rom.’^o ²Sip enek ka en taon ten out Atramitiam, ka amul asak meseini keke vaha en pasis keil ten provins ten out Esia. Evus, komai mevina en sip enek ral min koan Masedonia tai koa ro en out Tesalonaeka, isen vi Aristakas.^p

³Memuloh en sip enek, ka, en avong lati, merokol pasis ten taon ten out Saedon. Ka avat Sulas mumoni tahos min Pol. Sakini, maen Pol va les time keil onen en out Saedon keke akilea avasan etai kataunien mini.^q

⁴Navong melokovein out Saedon, eang mul muhuh keih. Sakini, meva mekarahit aelan ten out Saepras, meva en usite en out koa atas tahos neli eni. ⁵Evus, memu koteh atas vesesal ven provins keilu ten out Silisia ka Pampilia, ka meson angka en taon ten out Mira koa mul en provins ten out Lisia. ⁶En out enek, mivut miva ut ka avat Sulas votin sip tamun koa vi onen meatin keil ten out Aleksandria koa amul asak mesei vaha en provins ten out Itali. Sakini, kei vis vatihos teni keke vamaen komai vasi mevaha ien.

⁷Navong memuloh en sip, avotini keke eang keih vareis, sakini muloh memerau enges avong vahis. Avong vahis mai muli, ka merokol out tai

^m 26:31 Umen 23:29 ⁿ 26:32 Umen 25:11 ^o 27:1 Umen 25:12 ^p 27:2 Umen 19:29; 20:4 ^q 27:3 Umen 28:2; 24:23

vesesal ven taon ten out Nitas. Navong vatihos lesi keke sip sakras valoh vama veni eang keih veah, viles sip ka meva memusil aelan ten out Krit, en usite koa atas tahos neli. Evus, sip muloh eva vesesal ven veisil ten out Salmone. ⁸Vatihos votini keih keke vasakin sip valoh, ka memuloh memerau meva vio ... merokol out tai koa avise en ‘More Pasis’ koa mul vesesal en taon ten out Lasia.

⁹En out enek, melesi keke mepurun avong houlu tuai en sise ka, ven koanik, komai memul tuai en avong keil ten an tisa (avong koa Siu keil uval ran anien ven ‘Avong koa Avul Lat Tisaen en Ara’^{r s} muli tuai). Sakini, navong avat onen meatin tavaeen keil ka koakeil ten sip amul amundem usili, Pol san rendemien onen min keil vit, ¹⁰“More avat keil, en lesien onak, nalesi keke sise orer hekeih rama. Sip ekek hemahoi vasi, tounah vasi keil koa amul ien ivuol, ka tei en ir imatmat.”^t ¹¹Ka Sulias, koa vi avat onen meatin tavaeen keil, kei raengon rendemien onen vatihos ten sip ral min meatin koa sip vi onen. Kei mundem heisav en selusien onen Pol. ¹²Keilu luviteni min Sulias luvit pasis koa amul ien rotahostei en avong keil ten an tisa. Sakini, vesesal meatin vasi keil koa amul en sip e vati avasak visi avaha avaloh ven more pasis tai koa mul en out Finiks en usite sav ten aelan enek ten out Krit keke avato ien en avong keil ten an tisa. Pasis enek seha en usite vasi keilu, tai en saotwes, ka tamun en notwes.

Eang takeih tai rui lat sip koa Pol mul ien va en mesaiuai

¹³Navong more eang tai ka en out saot mai ven komai, meatin keil ten sip amundemi keke tahos keke meheha mehoumoni hesuval koa keil aling kati. Sakini, keil aleh lat angka ka memuloh vesesal enges en out ut miva. ¹⁴Rovitei tuetin, avisu en eang takeih tai koa tiaso koa ka en out ut ka rui lat sip va mok en mesaiuai. ¹⁵Veni eang enek mul muas sip houlu ka mesakras mevahiles mevousil ris sise onomai, memaenis keke eang muh komai miva en mesai varei.

¹⁶Komai mero suai ten avong havivis navong miva meka en usite saot ten titi aelan ten out Kaoda. En out enek, memum keih keke mevaling revi bot ten sip enek. ¹⁷Navong boskru keil ten sip aling revi bot mai nesa evus, keil ason viau keil eva en atas vaha en hehen sip ka arati kat sip eni veni atas nou pahasi. Veni keil ametau keke sip naherae en amae ten kantri ten out Libia, aleh sel va netan ka arutun angka vita netan keke sip valoh vamerau neli.

^r 27:9 Lev 16:29 ^s 27:9 Avong koa Avul Lat Tisaen en Ara vi avong votut tai koa Siu keil amumoni en keite ten avati Septemba. Ka avong rohtoh ten Septemba va rokol keite ten avati Febuari vi avong ten an tisa koa rotahostei keke sip keil avaloh ien.
^t 27:10 Umen 27:22

¹⁸En avong sav teni, melesi keke eang enek mules muhuh keih ka atas mul veah mu purun sip koa memul ien. Sakini, ason hati tounah koa amul en valengei sip va en atas keke vasakin sip vamelala imok. ¹⁹Ka en avong lati teni emun, keil ason tounah keil ten sip koa ameas eva en atas. ²⁰Memuloh mukonek avong houlu koa mesakras mevales meteiai vuo hitu keil keke mevalei kilea sise onomai eni veni mahmah mul koe teilang ka eang keih vis keih. Sakini, desien onomai mot ka memundemi keke mehematmat en atas enek.

²¹Evus, navong Pol lesi keke meatin keil arkianientei ten avong houlu, mea mulomal en mete ka viteni min keil vit, “Meatin keil, vahit mivalong revi selusien onak ka rovarlokoveinte out Krit, rovatos vatahosis ka sip ka tounah vasi koa mul ien varvuoltei en atas vasuval koanik.

²²Avaseini mukok, minametautei mun. Meatin hetovuol hevuol. Sip enges hevuol.” ²³Nakilea en koanek veni, en vongien, **angelo** tai onen Ahi onak koa nuva netan mini, kei mai kistal minau ka viteni minau vit, ²⁴‘Pol, konametautei. Ahi ling kati keke keik kiha kilomal en meten mari asuv houlu ten out **Rom|Sisa**. Ka anatin eli, Ahi maeni keke heting koe meatin vasi keil emun koa amul en sip koanik ral minuk keke irmattei.” ²⁵!Sakini, meatin keil, minametautei! Naling desien onak en Ahi keke tounah vasi hekur out hesuval etin asa koa angelo viteni minau. ²⁶Ka vi anatin keke sip enek heha heherae en aelan etai.”^w

²⁷Navong komai memuloh en eang enek wik elu (2) en Atas Medeterenia, en metavinavong, tei en boskru keil ten sip amundemi keke vesesal mevaha ut en out tai. ²⁸Sakini, keil ason viau en atas keke avahotin huinev ten atas vi asa, ka avotini keke rokol mita hanumau tai ka teindan oulu emun (37 m). Ka navong amuloh havivi tamun, ason viau eris ka avotini keke huinev teni rokol mita hanumau tai ka oulu emun (27 m). ²⁹Keil ametau keke sip naherae en etai mari ahat. Sakini, ason angka ehat (4) en voten sip ka meatin vasi keil avis min ahi keil one keke out valan vakalah.

³⁰Ka boskru tei keil amumon lingkatien tai keke avalokovein sip ka avalohosai. Sakini, aluvos avit e vati avaling angka keil en vatin sip emun, ka uva arutun vot ten sip vita en atas. ³¹Navong Pol lesi mukok, va les avat onen meatin tavaeen keil ral min meatin keil onen ka vit leini vit, “Munak boskru keil ekek ilohosai ran sip, kami misakras mivamoul.”^x ³²Sakini, meatin tavaeen keil ara koteh viau ran vot ka alokoveini raheah eva.

³³Vesesal out valan, Pol sel kat meatin keil vasi keke avaanian vit, “Wik elu (2) tuai kami mimundemko houlu ka mirkianientei. ³⁴Sakini, kosa, tahos keke miheanian keke vasakin avemi vakeih ka mikilea

^u 27:22 Umen 27:10,31 ^v 27:24 Umen 23:11 ^w 27:26 Umen 28:1 ^x 27:31 Umen 27:22

mivamoul. Ka minandemkotei, veni nakilea keke hetovuol en ir hevuol kosa.”^y

³⁵Navong Pol selus evus, kur hati veret tai ka san masmasien min Ahi veni en mete. Evus, vul vasi ka kani.^z ³⁶Navong alesi mukok, vati lat rendemien one ka keil emun akan hati anien tai. ³⁷Meatin vasi keil ten sip enek rokol handred elu hanumau etel ka teindan ahetai emun (276). ³⁸Navong keil vasi akanian vinvin, arivin bak vasi keil ten pulaoa koa amul en valengei sip eva en atas keke vasakin sip vamelala imok.

Sip koa Pol mul ien verae en amae

³⁹Navong out mulan revi, meatin keil ten sip alei ras out koa memul ien, ka ales titi pasis tai koa veien mul ien. Sakini, amundemi keke umon sip heha hesalini en veien enek. ⁴⁰Sakini, ara koteh angka keil avamarindu avaha en atas, ka ara koteh viau koa vuli kat stia ten sip. Evus, keil aleh tei en sel keil koa amul en vatin sip vina nesa keke eang kilea vatuin sip vaha ut. Sakini, sip koa memul ien muloh va vesesal imok ven veien enek. ⁴¹Ka navong sip mul muloh va, verae en amae ka sakras emun valoh. Anatin, vatin sip verae, ka tahe keil takeih amul amu pahas voten mai vi soksokeite.^a

⁴²Meatin tavaeen keil amumon lingkatien tai keke avou vini vatkeih vasi keil koa amul en he keke asakras avoue avaha ut ka avalohosai ran keil. ⁴³Ka avat one romaentei veni en vati voutut moulien onen Pol. Sakini, avat meng kat meatin vasi keil koa akilea avoue keke avahut avahita en atas ka avoue avaha ut.^b ⁴⁴Ka koakeil areingeingeni avoue, meng kat keil keke avalekat hati pilang keil ten sip ka itaheah eni iha ut. Ka en sise ekek, komai vasi merokol out ut ka memoul.

Pol kataun me-Malta keil ka keil akataun koakeil ten sip

28 ¹Navong komai vasi merokol out ut, melong kilea esuk keke aelan koanik, avise en ‘Malta.’ ²Meatin keil ten out enek amumoni tahos en komai ka akur revi komai. Keil amumon mari ahang tai ka memutae eni veni ous mul veah mus ka melong anni houlu.^c ³Pol emun mul lah ruain av keke vasoni vaha en ahang. Ka navong mul soni va en ahang, tetal tatisa tai mea ran vangi av enek, kat hen ka mules murur eni. ⁴Navong meatin keil ten out enek alesi keke tetal tai mul murur en hen Pol, keil aviteni min keil eris avit, “Vahesa meatin enek mu vini meatin keil, veni, avaseini romattei en atas, ahi orer koa rovisen en ‘ahi ten kot’ romaentei kei vamoul.” ⁵Ka Pol kuvin tetal enek va en ahang, ka tounah tovuol vakula.^d ⁶Meatin keil amul arosin hen vatetep

^y 27:34 1Saml 14:45; 2Saml 14:11; Mat 10:30; Luk 12:7 ^z 27:35 Mat 15:36; Mak 8:6; Luk 22:19; 1Kor 11:23-24 ^a 27:41 Umen 27:22 ^b 27:43 Umen 27:22,24 ^c 28:2 2Kor 11:27

vuò kei vamot enges vamat. Ka navong amul avong taveah neli ka arles etai tounah vakula, aviles rendemien one ka avit, “!Ei, vahesa meatin ekek vi ahi tai!”^e

⁷Rovitei soutin ran out koa merokol ut eni, mari asuv ten aelan mul koa isen Pablias. Kei kur revì komai en atan keil osen ka lei kat revì komai avong etel (3). ⁸En avong enek, tata onen Pablias mesai. Aven mutin ka musoh, sakini, mules matil en avet onen. Pol long usili ka va sao eni, ling hen en aven ka vis veni. Mumoni evus, ka tata onen Pablias mai ris tahos. ⁹Navong meatin keil ten aelan akur longlongien usili, meatin sav vasi keil ten aelan koa amesai umai ven Pol, ka Ahi sak revì keil vasi. ¹⁰Sakini, keil asan sanien keil houlu min komai. Ka keil aso ruain tounah sav keil houlu vakataun komai en sise onomai ten avong koa mehelokovein keil meheha.

Ahi mumon sise sav keke Pol kilea vaha en out Rom

¹¹Avati etel (3) mero en aelan ten out Malta. Evus, mevotin sip tai onen meatin keil ten out Aleksandria koa ro suai en aelan enek ran an keil tatisa. Sip enek amusah veinan ahi elu eni koa avit luvi maeh keilu, isealu Kasto ka Polakis. Ka amaen komai meva ien. ¹²Sakini, memuloh meva ka merokol taon tai ten kantri ten out Sisili koa avise en Serakus. Mero ekonek avong etel (3). ¹³Evus, memuloh meva merokol taon ten out Rekiàm en provins ten out Itali, ka mero ekonek avong tai. Out mulan, eang tai muhuh ka saot emai ka ruin komai memuloh lah. Sakini, en avong elu enges, meva merokol taon ten out Puteoli. ¹⁴En out enek, mevotin tei en meatin keil koa avi Kristin tuai, ka avis komai mevato vatal min keil. Sakini, navong mero ral min keil wik tai evus, mekur ris sise onomai memual meva en mari taon ten out **Rom**. ¹⁵Navong Kristin keil ten out Rom akur longlongien usil amaien onomai, keil amual umai avisu en komai en sise. Tei en keil amul arosin komai en mari eim tasalem en tounah ien ten out Apias. Ka tei keil arosin komai en taon koa eim tamatilien etel (3) mul ien. Ka navong Pol les keil, si houlu ka masmas Ahi ven keil.

Pol vit lein usite onen min Siu keil ten out Rom

¹⁶Navong komai merokol mari taon ten out **Rom**, kavmen ten out Rom amaen Pol heha heto sasen en eim tai hetal min meatin tavaeen tai koa helei kokoe eni hetokol avong ten kot onen.^f

^d 28:5 Mak 16:18 ^e 28:6 Umen 14:11 ^f 28:16 Umen 24:23; 28:30

¹⁷Avong etel muli, Pol vise ruain avat keil onen Siu keil umai en tondanien tai. Navong alah ruai evus, Pol viteni min keil vit, “Tuak keil ten out Isrel, inau numai ekok suval vatkeih tai veni meatin keil ten out **Serusalem** avuli kat inau ka aling inau en hen meatin keil ten out **Rom**. Amumoni mukonek minau, avaseini keke narmumon etai tounah vatisa vaha kat meatin keil orer, vuo vaha kat more sakien keil koa avu keil orer avisein ir eni.^g ¹⁸Navong me-Rom keil ekonek umon kot en usite onak en selkututien enek, keil avit imaen inau nimaluv niha veni keil arvotin etai tounah koa namumoni keke avasan matien minau.^h

¹⁹“Ka navong avat keil onen Siu keil asesein rendemien one, nalesi keke sise onak verai. Sakini, navisi keke imaen inau mamai ekok keke malomal en meten mari asuv houlu ten out **Rom|Sisa** en kot onen. Ka narmundemtei keke nisan etai rendemien tatisa vaha kat meatin kati keil onak.ⁱ ²⁰Sakini, navise ruain kami mimai ekok keke nakilea males kami ka mahit kilea min kami tounah vasi keil koa akur out enau. Ka ek vat kami mivailea keke sen keil ekek mul par kat inau veni nakur anatin en kei koa Ahi vat kati min me-Isrel keil keke hesani hemai houtut ir vasi.”^j

²¹Avat onen Siu keil avit kesi mini avit, “Komai merkur etai leta vaka en provins ten out Sudea koa vaselus usiluk min komai. Vuo tuer tovuol koa vamai ekok vatal longlongien tai vuo selusien tatisa etai vaha katuk. ²²Ka komai emai vati mevalong tei ris emau rendemien keil onom veni mekilea keke, en out vasi, meatin keil houlu amul aselus tisa va kat vangi Kristin keil koa keik kovi tai en keil.”^k

²³Sakini, avat onen Siu keil aling kat avong tai koa Pol kilea vaselus vatal min keil. En avong enek, Siu keil houlu umai en out koa Pol ro ien. Ka en visokon enek va rokol vongien, Pol vit kilea sise koa Ahi kilea vamai vahi asuv houlu onen meatin keil eni. Pol sak visi vatie lati keke Iesu vi Mesaea onen Ahi ka en **mengkatien|Mengkatien keil onen Mosis** onen **Mosis** ka tisien keil onen **provet** keil. ²⁴Tei en keil akur anatin en selusien keil onen. Ka tei keil, asesei avakur anatin eni. ²⁵Sakini, keil asel kutut ral min keil eris. Ka navong keil avit avaha, Pol son selusien ekek va min keil vit, “Asa koa **Ninin Votut** viteni min avu onami keil ka en provet **Aesea** anatin imok koa viteni vit,

²⁶*‘Kiha kihit leini min meatin keil ekek kihit,*

“Kami miherlonge heha vio ... ka miherlong kileatei.

Kami mihelele heha vio ... ka miherlei kileatei.”

²⁷*Veni meatin keil enek,*
tine keih.

Ralinge mul ka e rovattei avalong tounah eni.

^g 28:17 Umen 24:12-13; 25:8 ^h 28:18 Umen 23:29; 25:25; 26:31-32 ⁱ 28:19 Umen 25:11
^j 28:20 Luk 2:34; Umen 24:15; 26:6-7 ^k 28:22 Umen 24:14

Mete mul ka apol kati.

Ka munak armumontei vamukonek, keil akilea avalei kilea tounah en mete,

ka akilea avalong kilea tounah en ralinge.

Anatin, munak armumontei vamukonek, ilea revi en aneite ten selusien onak en tine ka ihiles moulien one,

ka inau nimai nisak revi moulien keil one.’ ”

Aes 6:9-10^l

²⁸En keite ten selusien onen Pol, kei viteni min keil vit, “Sakini, kosa ek vat kami mivailea eni keke Ahi mul san more longlongien onen usil sise ten mututien va min koakeil arvitei Siu. !Veni keil ilonge ka ikur anatin eni!” ^{29^m}

³⁰Sua elu, Pol ro en eim tai koa kei vuli en avati vasi ral min mani onen. Ekonek, kei kur revi meatin vasi keil koa umai keke avasao eni.ⁿ

³¹En out enek, Pol vitehiteni min meatin keil usil sise koa Ahi kilea vamai vahi asuv houlu onen meatin keil eni, ka visein revi meatin keil usil Asuv Iesu Kristo. Meatin tovuol vasak visi vating koe tounah koa Pol mumoni, sakini rometautei ka mumoni ral min sien.

^l 28:27 Sam 67:2; 98:3; Aes 40:5; Luk 3:6; Umen 13:46; 18:6 ^m 28:29 Tei en tus matu keil ten Umen aling selusien koanik mul ien koa vit, “*Ka navong Pol viten selusien enek, Siu keil alokoveini. Ka amusel en keil eris.*” ⁿ 28:30 Umen 28:16

Selusien koa helamu ten

Rom

?Isei mutis selusien koanik?

Pol, koa vi eiloheh tai onen Iesu Kristo, mutis leta koanik^a en sua 57 AD (sua keil koa katau en avong Iesu avasi), navong kei mul en ualien etel onen keke vasan more longlongien usil Iesu Kristo min meatin keil koa arlongtei veah.^b Vahesa Pol mul en taon ten out Korin navong mutis leta ekek^c veni, en selusien ekor onen, mul selus usil meatin tei keil en out Korin vuo out keil koa amul vesesal eni.^d En avong enek, Pol mum tuai en provins ten out Kalesia, Esia, Masedonia ka Akea. Sakini, ling rendemien onen keke vaha en provins ten out Itali koa mari taon ten out Rom mul ien. Ka hevus, hekur more longlongien heha en kantri ten out Spen.^e

Ka mulamu en ualien ehat (4) ekek, Pol en vati vaha vasan mari sanien ten kataunien onen Kristin keil en provins keil koa kei mum ien vaha min Kristin keil koa avi Siu en out Serusalem.^f Ka navong Pol mul veah en out Serusalem, avuli kati ka alingi en eim takeih. Sua elu muli, ka koakeil ten kavmen varei asan Pol va en out Rom keke mari asuv houlu ten out Rom kilea valei usil usite onen.^g Ka Pol lesi keke Ahi san ahho mini vahisein revi Kristin keil ekonek.

?Isei vuli selusien koanik mulamu?

Pol mutis selusien koanek va min Kristin keil koa amul en mari taon ten out Rom. Rom vi mari taon tai koa hetetamen imok mulin taon sav keil en out netan en avong koanik. Rom vi vulin ten kavmen ten out vasi keil koa aselus usili en Tus Votut, Isip rokol Serusalem, out vasi koa Pol va ien va rokol Spen emun. Asuv houlu sav keil koa alosil kat out keil ekek amul en hen mari asuv houlu one koa avise en 'Sisa.' Kei mul en out Rom ral min mari hetetamen sav keil koa amumon mengkatien keil ven meatin sav keil.

En avong koa Iesu mat en aiveave, Siu keil houlu aka en out vasi keke avales Anien ten Mul Laui en out Serusalem.^h En avong enek, Siu keil ten out Rom emun umai ka tei en keil akur demkatien umai avi Kristin. Navong uva ris teim se keil, vahesa keil akur longlongien usil tounah koa alesii ka alonge, ka meatin

^a 1:0 Rom 1:1 ^b 1:0 Umen 18:23–21:16 ^c 1:0 Umen 20:1-3 ^d 1:0 Rom 16:1,23
^e 1:0 Rom 15:23-24 ^f 1:0 Rom 15:25-28 ^g 1:0 Umen 25:11-12; 27:1 ^h 1:0 Umen 2:10

houlu umai aling demkatien one en Iesu. Tei en keil avi Siu, ka houlu en keil arvitei Siu.

En avong koa Pol mutis selusien enek, kei rovatei veah en out Rom. Ka en ualien keil onen, kei visu en me-Rom keil houlu suval Prisila ka Akuila. Ka navong mutis leta koanek, keilu luva ris tuai ka luro en out Rom. Ka lumul luvisein revi Kristin keil ekonek.ⁱ

?Pol mutis selusien koanik vensa?

Pol en vati vahit meseini min Kristin keil en out Rom keke hemai hervitei tuetin – Pol en vati mok vaha vahitehiten more longlongien usil Iesu Kristo min koakeil aro en mari taon ten out Rom.^j En vati vaha vasao en keil emau, ka hevus, isila lati heha houn en kantri ten out Spen.^k

Pol en vati vahit kilea vatte ten more longlongien koa mul vihiseini

* Ahi vothot en kei min meatin keil ten out netan, ka aseseini.^l

* Meatin vasi keil, Siu keil ka koakeil emun arvitei Siu, amum tisa ka arlong kattei Ahi.^m

* Koakeil vasi amumon tisaen ikur mahien koa vi matien ten lisenges.ⁿ

* Ka navong rotisaso veah, Iesu Kristo mae lat moulien onen vinat ir vasakin ir romal en meten Ahi.^o

* Sakini, navong meatin tai vit leini keke Iesu vi Asuv, ka kur anatin en tinen keke Ahi sakini mea ran matien, Ahi houtut moulien onen.^p

* Hevus, hemaen Ahi hehiles tinen neim kei houmon rendemien onen hemai hehi heite hau. Hesakini, ilea rendemien onen Ahi ka hemukave houmon asa koa mal en meten.^q

Pol en vati vahit kilea lingkatien onen Ahi en usite ten Siu ka koakeil

arvitei Siu – Pol kilea keke tei en Kristin keil en out Rom avi Siu ka tei mun arvitei Siu. Sakini en vati vatie lati keke vangi meatin keilu vasi lurmumonteia asa koa mal ka lutasaso en meten Ahi.^r Mal keke keilu vasi luvaling demkatien onealu en Iesu Kristo keke Ahi houtut moulien onealu.^s Anatin keke Ahi vothot en kei min Siu keil mulamu.^t Ka navong keil asesein anatinien ten more longlongien usil Iesu, sakinan one sehen voiteh keke koakeil arvitei Siu umai avi titiali keil onen Ahi emun.^u Ka navong Ahi houtut koakeil arvitei Siu heha vio ... hetokol asa koa ling kati tuai, Ahi houtut me-Isrel keil vasi suval koa vat kati.^v

Mari rendemien tai ten selusien koanik mul en Rom 5:1

Ka veni romai romal en meten Ahi ka en sise ten demkatien, ir roro en tomat ral min Ahi ven asa koa Iesu Kristo, Asuv orer, mumoni.

ⁱ 1:0 Rom 16:1-16 ^j 1:0 Rom 1:10-15 ^k 1:0 Rom 15:22-25 ^l 1:0 Rom 1:18-23

^m 1:0 Rom 3:23 ⁿ 1:0 Rom 6:23 ^o 1:0 Rom 5:8-9 ^p 1:0 Rom 10:9-10 ^q 1:0 Rom 12:2

^r 1:0 Rom 2:9 ^s 1:0 Rom 3:21-22 ^t 1:0 Rom 9:4-5 ^u 1:0 Rom 9:6,23-24

^v 1:0 Rom 11:25-26

?Asa mul en selusien koanik?

?Asa varei mal keke rehekur anatin eni? (1:1–11:36)

1. Meatin vasi amum tisa en meten Ahi. (1:1–3:20)
2. Ahi mul lele tahos eris en koakeil aling demkatien one en Iesu Kristo. (3:21–5:21)
3. Meatin keil onen Ahi amaluv ran keihoen ten tisaen. (6:1–8:39)
4. Ahi ling kati keke voutut Siu keil ka koakeil emun arvitei Siu. (9:1–11:36)

?Asa varei mal keke rehoumoni? (12:1–16:27)

5. Sakien keil koa mal rovatie lati min Kristin sav keil. (12:1–21)
6. Sakien keil koa mal rovatie lati min koakeil arvitei Kristin. (13:1–14)
7. Sakien keil koa mal rovatie lati min Kristin keil koa demkatien one rokeihte. (14:1–15:13)

Selusien ekor onen Pol. (15:14–16:27)

Hitkileaen onen Pol usil tus koanek

1 ¹Inau Pol, navi meatin tai toumien onen Iesu Kristo koa Ahi vise nau mahi **eiloheh** tai onen. Ka kei rie lat nau mahitehiten more longlongien onen.^w ²More longlongien enek, Ahi vat kati tuetin tuai ka en selusien keil koa **provet** keil onen amutisi en Tus Votut.^x ³More longlongien enek mul vit usil Natnali, koa avasi mai vi meatin ka en ara onen asuv houlu **Deved**.^y ⁴Ka Ahi rie lati mun keke vi Natnali kati ral min keihoen navong Ninin Votut sakini moul eris ran matien. Kei vi Iesu Kristo, Asuv orer.^z ⁵Ven asa koa Iesu mumoni, Ahi rie lat more envatien onen ka sakini komai mevahi **eiloheh** keil onen. Navi eiloheh tai keke maha en out vasi keke malamun koakeil arvitei Siu keke avalong kat Ahi navong aling demkatien one en Kristo. Hemukonek, hehati lat isen.^a ⁶More longlongien koanek rokol kami mun koa mero en out Rom, koa Ahi vise kami tuai keke mivahi meatin keil onen Iesu Kristo. ⁷Ka sakini, namul namutis leta ekek vat min kami vasi en out **Rom** koa Ahi vise lat kami mivi meatin votut keil onen veni envatien onen mul en kami. Navis Ahi Tamer ka Asuv Iesu Kristo keke luhesan more envatien ka tomat onealu min kami vasi.^b

Hisien ten masmasien

⁸Helamu, ven asa koa Iesu Kristo mumoni min ir, navit mamasma Ahi onak ven kami vasi, veni meatin keil amul avit usil demkatien onami en out vasi en out netan.^c ⁹Inau namum min Ahi ral min moulien vasi onak

w **1:1** Umen 9:15; 13:2; Kal 1:15 x **1:2** Rom 16:25-26; Taet 1:2 y **1:3** Mat 22:42; 2Tim 2:8; Rom 9:5 z **1:4** Umen 13:33 a **1:5** Umen 26:16-18; Rom 15:18; Kal 2:7,9 b **1:7** 1Kor 1:2; 2Kor 1:1; Nam 6:25-26; 1Kor 1:3; 2Kor 1:2 c **1:8** 1Tes 1:8

keke navitehiten more longlongien usil Natnali min meatin vasi keil. Ka kei lesi vi anatin keke namundem kat kami lisenges en hisien keil onak.^d ¹⁰Ka navisi mok keke, munak hemal en rendemien onen, Ahi houmon sise minau keke mahat masao en kami suval koa ek vati keke moumoni tuetin.^e ¹¹Veni ek vati li mok males kami keke masan tokolkatien keil min kami koa ka en Ninin Votut vasakin demkatien onami vakeih tamun. ¹²Anatin, tahos nihate keke ir vasi rokilea rovahati lat rendemien orer. Veni inau nalesi mukave kami mimoul musil demkatien koa mul en kami, ka kami mihelesi mukave inau namoul musil demkatien koa mul enau.

¹³Tuak ka ahinkuli keil, ek vati li mok mahiteni min kami mivailea keke avong houlu tuai nasak visi masao en kami. Ka en avong vasis, tounah keil mul ring koe inau. Ka ek vati mok mahat moum vatal min kami keke nakilea males heite ten umen onak hekikistal en moulien onami hesuval koa namul nalesi kistal en moulien onen meatin sav keil koa arvitei Siu koa namum ral min keil.^f ¹⁴Nalonge suval vi umen kati onak keke niha nihitehiten more longlongien min koakeil vasi arvitei Siu, koa tei en keil avi **me-Gris|Gris** keil koa akur ileilien ka teisav en keil aka en out sav keil emun koa arsulul revitei. ¹⁵Sakini, ek vati mok mahat mahitehiten more longlongien emun min kami koa mero en mari taon ten out **Rom**.

¹⁶More longlongien enek, narmemoutei keke mahitehiteni min me-Rom keil veni keihoen onen Ahi mul ien keke kilea voutut moulien onen koakeil vasi akur demkatien: helamu, min Siu keil, ka kosa, min koakeil emun arvitei Siu.^g ¹⁷More longlongien enek mul vothot en sise koa Ahi mul sakin meatin keil akilea avamal en meten. Ka koakeil akur demkatien alei kilea keke demkatien enek enges vi sise ten maluen, vatte rokol keite teni. Koanek suval koa Tus Votut viteni vit, *“Kei koa musil Ahi ral min demkatien, kei mal en meten.”* *Hab 2:4^h*

Tisaen onen meatin keil

¹⁸Mal keke meatin keil usil Ahi hetal min demkatien, veni kei koa mul en out nesa mul vothot en vurohien onen va kat meatin vasi keil koa armusiltei, koakeil tisaen one mul ring koe anatinien usili.ⁱ ¹⁹Anatin, Ahi hesan mahien min keil veni akilea tuai eni ka sakien keil onen, veni kei vothot en kei min keil tuai.^j ²⁰Veni, en avong mulamu koa Ahi mumon tounah vasi en out netan rokol kosa, Ahi mul vothot en kei. Avaseini keke rosakras rovalesi en meter kati, rolei kilea keke keihoen onen sakras vavus ka sakien keil onen mormoreite ka en tounah keil koa kei mumoni. Veni koanek anatin, meatin

^d **1:9** Plp 1:8; 1Tes 2:5,10; Efes 1:16 ^e **1:10** Umen 19:21; Rom 15:23,32 ^f **1:13** Sion 15:16
^g **1:16** Sam 119:46; Mat 10:18; 1Kor 1:18,24; Umen 13:46 ^h **1:17** Rom 3:21-22; Kal 3:11; Hib 10:38 ⁱ **1:18** Efes 5:6; Kol 3:6; 2Tes 2:12 ^j **1:19** Umen 14:15-17; 17:24-28

keil asakras avahit areingeingeni keke Ahi mul.^k ²¹ Ka avaseini akilea keke Ahi mul, arvouhoutei mini ka arsantei masmasien mini ven tounah koa kei mumoni ven keil. Rendemien one mai koteh, ka suval amul aretavel en mankoli.^l ²² Keil amundemi avit avi meteisau, ka avi varu enges.^m ²³ Ka akekes en Ahi ten lisenges koa hetetamen imok ral min nana keil koa amumon keil enges avakur niniven tounah keil koa akilea avamat vasuval meatin, vuo aman, vuo buluk, vuo tirendan, vuo tetal.ⁿ

²⁴ Veni uva netan min nana keil, Ahi maen keil amusil saktisaen keil koa e vati mok avoumoni koa romaltei en meten. Anatin, kei maen keil amumon sakien tisa keil houlu en ave ral min keil eris koa mal avamemou eni.^o ²⁵ Anatinien usil Ahi, keil akekes eni en luvosien. !Veni keil uva netan min vati tounah keil koa Ahi amumoni, ka arvatei netan min kei koa mumoni, koa mal avamasmas isen lisenges! Anatin.^p

²⁶ Veni keil asesein Ahi mukok, kei maen meatin keil amusil kat envatien keil ten ave koa mal avamemou eni. Ahin keil alokovein sakien koa mal avoumoni vatal min meahos mules, uva suk amatil ral min ahin keil eris. ²⁷ Ka en vati sise enek, meahos keil emun alokovein sakien koa mal avoumoni vatal min ahin mules, ka rendemien one mul en meahos savsav keil ka envatien teni mul muas keil lisenges. Anatin, meahos keil amum tisa houlu ral min keil eris ka armemoutei veni. Sakini, keil amul alah mahien ten sakkalkalien one mai en keil eris.^q

²⁸ Ka veni meatin keil e rovattei availea en Ahi, kei maen rendemien one vilelau en tounah koa tiaso ka maen keil amumon saktisaen keil koa romaltei avoumoni. ²⁹ Anatin, keil avilelau en sakien savsav keil koa tiaso: amum tisa, avi metenan, ka sakien one romaltei. Keil avilelau en hieluuien, amutit, ka amuas meatin keil. Keil aliluvos, alekat sise avapurun meatin sav keil eni, ka avitehit usil mesav keil. ³⁰ Keil asel kutut, tine kat Ahi, ka arendem houlu usil sise keil koa akilea avoumon tisaen hau keil vaka ien. Keil akekar, avut keil, ka asesein ren tata ka mama one keil. ³¹ Keil avi varu, arvuli kattei hatkatien keil one, ka arrie lattei tahosien vuo enmahisien en mesav keil. ³² Keil akilea keke mengkatien onen Ahi viteni vit meatin keil koa amul amumon vati sakien tisa keil ekek, mal keke avakur mahien teni koa vi matien. Ka avaseini akilea eni, avikiti avoumon tisaen keil enek ka amul avati lat meatin sav keil emun koa amul amumoni.

Ahi mul lei rahat usite onen meatin keil usil sakien koa mal revi

2 ¹? Sakini, veni mikilea keke Ahi hesan mahien min koakeil vasi amumon tisaen keil koa amukonek, vensa varei mimul melei rahat

^k 1:20 Siob 12:7-9; Sam 19:1 ^l 1:21 Efes 4:17-18 ^m 1:22 Ser 10:14; 1Kor 1:20

ⁿ 1:23 Dut 4:15-19; Sam 106:20 ^o 1:24 Umen 14:16 ^p 1:25 Ser 13:25; 16:19; Rom 9:5

^q 1:27 Lev 18:22; 20:13; 1Kor 6:9

usite onen mesav keil? Veni, navong miviteni mal avakur mahien ven sakien tisa keil one, mimul milah mahien en kami eris. Veni kami mun koa mimul milei rahat usite one, mimul mimumon vati sakien tisa keil enek.^r ²Kami mikilea keke mal Ahi housil anatinien onen ka hesan mahien min koakeil amumon sakien tisa keil enek. ³Kami, en hati avong koa mimul milei rahat usite onen meatin sav keil, kami eris mimul mimumon vati sakien tisa keil one. ?Mukave? ?Mimundemi mivit mikilea mivalohosai ran hen Ahi ka mahien koa hesani heha kat tisaen keil? !Misakras! ⁴Vuo vahesa mimul mimundem maen Ahi ven kei vilelau en tahosien, rovurohetei vakalah, ka rendemien onen taveah. Ka Ahi mul rie lat tahosien min meatin keil keke kilea valamun kami mivahiles ran tisaen keil onami.^s ⁵Ka veni tinomi ka vatumi keih, mirvilestei ran tisaen keil onami. Sakini, kami mimul miso ruain mahien koa hemai en kami hemariso mok en Avong ten Mari Kot, navong Ahi helei rahat usite onen meatin keil ien. Veni en avong enek, Ahi hehothot en vurohien onen heha kat tisaen keil ka helei rahat usite vasi onen meatin keil eni housil asa koa mal en meten.^t ⁶Veni Ahi hesan retai en heite ten sakien vasi keil min meatin vasi housil asa koa keil amumoni. ⁷Min koakeil amules amum tahos veni e vati mok Ahi vasan hetetamenien, houhouen ka avato lisenges, Ahi hesan moulien koa sakras vavus min keil en out nesa. ⁸Ka min koakeil amundem usil keil enges ka asesein anatinien onen Ahi keke akilea avousil asa koa tiaso, Ahi tin heat keil ka hetie lat vurohien onen min keil. ⁹Anatin, meatin vasi keil koa amumon tounah koa tisa, keil ikur mahien ka ilonge hetisa veni, min Siu keil helamu, ka katau, min koakeil emun arvitei Siu.^u ¹⁰Ka Ahi hesan hetetamenien, houhouen, ka tomat min koakeil vasi amumon tounah koa tahos, min Siu keil helamu, ka katau, min koakeil emun arvitei Siu. ¹¹Veni navong Ahi mul lei rahat moulien onen meatin keil, kei rolestei meatin tai vateisav en meatin sav. Kei mul mumoni min keil mal en asa koa amumoni.^v

¹²Anatin keke koakeil arvitei Siu, koa arkurtei **mengkatien keil onen Mosis**, irlei rahittei usite one housili. Ka avaseini, keil imat ven **tisaen** one. Ka min Siu keil koa akur mengkatien keil onen tuai, Ahi helei rahat moulien one housili. Ka Ahi hesan mahien min keil koa vi matien ven tisaen keil one.^w ¹³Veni rovitei koakeil amul along mengkatien keil enges koa amal en meten Ahi. Ka vi koakeil amumon asa koa mengkatien keil enek mul viteni koa amal en meten. ¹⁴Ka houlu en koakeil arvitei Siu koa arkurtei mengkatien keil onen Mosis, tine mul leh keil keke avoumon

^r 2:1 Mat 7:2; Luk 6:37; Sion 8:7 ^s 2:4 2Pit 3:15 ^t 2:5 Sam 62:12; Pro 24:12; Mat 16:27; Sion 5:29; 2Kor 5:10 ^u 2:9 2Tes 1:8; Rom 1:16 ^v 2:11 Dut 10:17; 2Kron 19:7; Umen 10:34; Kal 2:6; Efes 6:9; Kol 3:25; 1Pit 1:17 ^w 2:12 Mat 7:21; Tiem 1:22,25; 1Sion 3:7

sakien keil koa mengkatien keil enek mul viteni. Navong amumoni mukonek, amul arie lati keke mengkatien keil enek mul tuai en tine, avaseini arvulitei mengkatien keil enek.^x ¹⁵Anatin, sakien one rie lati keke Ahi mutis mengkatien keil onen mul en tine tuai, ka rendemien one mul vit meseini min keil asa koa vi anatin ka mal. Ka rendemien one mul sel kat kei eris vit, “Sakien koanek tisa,” vuo “Sakien koanek tahos.”^y ¹⁶Ka en Avong ten Mari Kot, Ahi hemaen Iesu Kristo hemai helei rahit usite onen meatin vasi keil hetal min rendemien suai keil one. Koanek musil hihiseien koa nasani min meatin keil navong navitehiten more longlongien min keil.

Siu keil koa akur mengkatien keil onen Ahi armusil revitei

¹⁷?Ka mukave en kami koa mivise kami eris en Siu ka mimundemi Ahi houtut kami veni mikur mengkatien|Mengkatien keil onen Mosis keil onen? ?Mukave en kami koa mivasi kami veni kami enges mikilea en Ahi? ¹⁸?Mukave en kami koa mivit mikilea asa koa Ahi en vat kami mivoumoni ka milei kilea en asa koa tahos veni avisein kami tuai en mengkatien keil onen?^z ¹⁹?Mukave en kami koa mivit mikilea mivalamun koakeil avi metovar, ka mivi meneai mivasil luvat sise min koakeil amul en mankoli?^a ²⁰?Mukave en kami mivit mikilea mivatalimal en koakeil miles keil avi varu ka mikilea mivahisein koakeil arkileatei tounah onen Ahi suval avi titiali keil, veni mikur mengkatien keil koa vi vatte ten ileleien ka anatinien onen Ahi? ²¹Tahos imok keke kami koa mivit mikilea mivahisein mesav keil, mihehisein kami eris emau. ?Mukave, navong misel kat meatin sav keil mivit, “Minahenantei,” vensa kami mimul mivena?^b ²²?Ka navong miviteni mivit, “Minakurtei ahin vuo meatin onen hanu sav,” vensa kami eris mimul mikur ason hanu sav? ?Ka vensa varei kami koa miles nana keil atisaso, miva mivenan tounah ran eim votut keil one? ²³?Vensa varei mimul mivasi kami mivit mikur mengkatien onen Ahi, ka miviles esuk, mirali koteh mengkatien keil ekek ka mirie lati keke mirvouhoutai min keil koa sani? ²⁴Asa koa Tus Votut viteni vi anatin koa vit, “*Koakeil arvitei Siu amul aselus tisa va kat Ahi ven kami.*”

Aes 52:5^c

²⁵Munak kami miva en **vekahoi**, koanek tahos munak milong kat mengkatien sav vasi keil. Ka munak mirali koteh mengkatien tai, vekahoi onami mai vi heisav enges.^d ²⁶Ka munak koakeil arvitei Siu amusil kat asa koa mul en mengkatien keil, avaseini arvatei en vekahoi, keil amal en meten Ahi vasuval uva en vekahoi tuai.^e ²⁷Hesakini, koakeil along kat mengkatien

^x 2:14 Umen 10:35 ^y 2:15 2Tim 2:8 ^z 2:18 Plp 1:10 ^a 2:19 Mat 15:14; Luk 18:9; 2Tim 3:15 ^b 2:21 Sam 50:16-21; Mat 23:3-4 ^c 2:24 Esek 36:20 ^d 2:25 Ser 4:4; 9:25
^e 2:26 Kal 5:6

keil, avaseini arvatei en vekahoi, keil isan selusien heha kat kami. Veni avaseini kami mikur mengkatien keil ka metai ten vekahoi, mimul mirali koteh mengkatien sav keil. ²⁸Veni vekahoi roviteis tounah koa amumoni en hiliven meatin enges. Ka meatin rovitei Siu tai ven asas koa kei mumoni hae.^f ²⁹Ka vi meatin koa musil Ahi en tin neim koa vi Siu anatin. Ka meatin va en vekahoi anatin navong maen Ninin Votut viles tin neim, rovitei avong amumon tounah tai en hiliven. Ka avaseini munak meatin keil ten out netan irsantei masmasien mini, meatin enek mul kur masmasien ven Ahi vare.^g

3 ¹?Mukonek, asa tahos en ir Siu keil? ?Asa tahos en sakien ten vekahoi? ²Anatin eli keke tounah houlu tahos. Veni, mulamu, Ahi san selusien onen min Siu keil ka ling desien onen en keil keke avalosil kat rev.^h ³Ka anatin keke tei en ir Siu keil armusil revitei. Ka avaseini keke armusiltei selusien onen, Ahi houmon tounah vasi koa viteni. ?Mukave, anatin keke akilea avoumon tounah koa Ahi viteni vamai vahi heisav enges?ⁱ ⁴!Vuo, asakras! Veni, avaseini meatin vasi keil aliluvos, Ahi rie lati keke vi anatin imok. Koanik suval koa Tus Votut viteni vit,

“O Ahi, navong kolei rahit usite onak, selusien vasi keil onom vi anatin. Rendemien onom mal navong kosan mahien minau.” *Sam 51:4^j*

⁵Ka vahesa meatin tai hehiteni hehit, “Navong ir, Siu keil, romum romaltei, romul rolei kilea imok keke Ahi mul mum mal lisenges. Hemukonek, Ahi mum romaltei navong vuroh kat ir ka san mahien min ir.” (Koanik vi rendemien onen tei en meatin keil.) ⁶!Vuo romukteinek! Ahi mul mum mal en avong vasi. Veni munak Ahi mum romaltei navong vuroh kat ir, hervinvintei mun valei rahit usite onen meatin keil ten out netan.

⁷Ka vahesa amul aviteni mun avit, “Luvosien onak mul rie lati keke Ahi anatin imok, ka sakin meatin keil amul avati lat isen vina nesa. Sakini, Ahi mul mum romaltei navong lei rahit inau ka san mahien minau suval navi meatin tisa tai.”

⁸Ka vahesa amul aviteni mun avit, “Rehoumon tounah hetisa keke hesakin tounah koa hetahos hemai hekistal.” Veni meatin tei keil amul aliluvos avit komai memul meviten selusien enek, ka rovitei anatin. !Mal imok keke Ahi hesan mahien min keil en avong koa helei rahit usite onen meatin keil enek!^k

Meatin tovuol varei koa kilea vama en meten Ahi vaka en sise ten mengkatien keil

⁹?Ka mukave? ?Ahi houmoni hetahos imok min ir, Siu keil, helin koakeil arvitei Siu? !Vuo! Veni narie lati tuai emal keke meatin vasi

^f 2:28 Sion 7:24; 8:15,39 ^g 2:29 Dut 30:6; Kol 2:11; 1Kor 4:5; 2Kor 10:18 ^h 3:2 Dut 4:7-8; Sam 103:7; 147:19-20; Rom 9:4 ⁱ 3:3 Rom 9:6; 11:29; 2Tim 2:13 ^j 3:4 Sam 116:11
^k 3:8 Rom 6:1

keil ikur mahien ven **tisaen** keil one, avaseini avi Siu vuo arvitei Siu.^l

¹⁰Koanik suval koa Tus Votut viteni koa vit,

“Meatin tovuol vama.

Anatin, tovuol eli vare.

¹¹Meatin tovuol vailelei.

Meatin tovuol vare koa vit vailea en Ahi.

¹²Keil vasi aviles rani.

Keil vasi umai avi meatin heisav enges en meten.

Meatin tovuol vatie lat tahosien min mesav keil.

Anatin, tovuol eli vare.”

Sam 14:1-3^m

¹³“Selusien keil one tiaso vareis suval viven meatin koa vo mul en tehitan,

ka onge vilelau en luvosien lisenges.”

Sam 5:9

“Anatin, selusien keil one suval poisen onen tetal tisa keil.”

Sam 140:1

¹⁴“Selusien keil one vilelau en sesendaen tisa keil.”

Sam 10:1

¹⁵“Meatin keil enek akalah avapurun meatin sav ka avou vini keil.

¹⁶En out vasi uva ien amu rasilin tounah vasi ka asakin mesav keil alonge tisa houlu.

¹⁷Keil arkileatei sise ten tomat.”

Aes 59:7-8ⁿ

¹⁸“Ka armundemtei keke mal avahouhou min Ahi.”

Sam 36:1

¹⁹Selusien keil ekek ten **mengkati en onen Ahi**|**Mengkati en keil**

onen Mosis rie lati min ir tuai keke meatin tovuol vama en meten. Ka rokilea keke mengkati en onen Ahi mul selus mal min Siu keil veni kei san mengkati en onen min keil. Sakini meatin tovuol vare koa kilea valomal en meten Ahi ka vahit, “Inau namal emok.” !Vuo! Mal keke meatin vasi keil ikur mahien ven tisaen one. ²⁰Veni meatin tovuol kilea voum vasin tounah koa mengkati en viteni keke vama vama en meten Ahi. Vi umen kati ten mengkati en onen keke vasakin meatin keil avalei kilea tisaen keil one.^o

Roma romal en meten Ahi ka en sise ten demkati en

²¹Ka kosa, Ahi vothot en sise tuai keke rovamai rovama en meten.

Sise enek, **mengkati en onen Mosis**|**Mengkati en keil onen Mosis** ka **prov** keil emun avit usili, ka rokatei en longkati en ten mengkati en.

²²Ahi les koakeil vasi aling demkati en one en Iesu Kristo keke amal en meten. Anatin, en rovattei vailea munak meatin tai vi Siu vuo rovitei Siu, ka sakin koakeil vasi aling demkati en one en Kristo amal en meten.^p

²³Veni meatin vasi keil amumon **tisaen**, asakras avatokol hetetamenien koa Ahi ling kati keke meatin keil avato ien.^q ²⁴Ka ven more envatien

^l 3:9 Rom 1:18–2:24; 3:23 ^m 3:12 Sam 53:1-3; Ekl 7:20 ⁿ 3:17 Pro 1:16

^o 3:20 Sam 143:2; Kal 2:16; Rom 7:7 ^p 3:22 Rom 1:17; Kal 2:16 ^q 3:23 Rom 3:9

onen Ahi, kei sakin keil amal en meten ka en Iesu Kristo koa vul lat keil keke avamaluv ran mahien ten tisaen keil one.^r ²⁵Musil rendemien onen Ahi, Iesu mat suval sanien votut tai ka ran mue vakas motein ir ran **tisaen** orer. Ka Ahi mul les koakeil aling demkatien one en Iesu Kristo suval amal en meten. Kei mumoni mukonek vatie lat maluen onen. Ka rie lati mun keke mul vuli kat vurohien onen, veni, mulamu en matien onen Iesu, kei rosantei mahien min meatin keil ven tisaen vasi keil koa amumoni tuai.^s ²⁶Anatin, kei vuli kat vurohien onen enek mulamu keke, kosa, kilea vatie lat maluen onen en sise koa mul mumon koakeil vasi aling demkatien one en Iesu Kristo amal en meten.

²⁷?Ka asa suk rokilea rovoumoni keke rovahasi ir eni? !Tounah tovuol! ?Rovahasi ir veni romusil kat mengkatien keil? !Vuo! Rosakras rovahasi ir veni romul romusil sise ten demkatien.^t ²⁸Veni rolesi keke romai romal en meten Ahi ka en demkatien orer enges, ka rovitei veni romul romumon tounah vasi koa mengkatien keil onen Mosis viteni.^u ²⁹?Mukave? ?Ahi vi Ahi onen sei? ?Onen Siu keil enges? !Vuo! Kei vi Ahi onen Siu ka koakeil emun arvitei Siu.^v ³⁰Ka veni Ahi, kei tas, kei mumoni keke koakeil uva en **vekahoi** imal en meten heka en sise ten demkatien, ka mumoni keke koakeil arvatei en vekahoi emun imal en meten heka en vati sise enek ten demkatien.^w ³¹?Ka mukave? ?Rokilea rovaso lat mengkatien koanek vaha veni romul romusil sise ten demkatien? !Vuo, romukteinek! Ir koa rokur demkatien rosakin mengkatien enek mul mumusil sakien kati teni.^x

Ebrahim rie lat sise ten demkatien min ir

4 ¹?Mukave en **Ebrahim**, vati avu onomai Siu keil? ?Kei mai mal en meten Ahi ka en sise sa? ²Veni munak Ebrahim mai mal en meten Ahi ven tounah koa kei mumoni, kei kilea vahasi kei en meten meatin sav keil. Ka en meten Ahi, kei sakras vahasi kei ven asa koa mumoni. ³?Ka Tus Votut viten sa? Kei viteni vit, *“Ebrahim ling demkatien onen en hatkatien onen Ahi. Ka ven koanek, Ahi viteni keke Ebrahim mal en meten.”*
Sen 15:6^y ⁴Koakeil amum akur ui umen one, ka mal keke avakuri. Arlestei vasuval vi sanien tai.^z ⁵Ka Ahi kilea vasak revi meatin tisa keil. Sakini, navong meatin tai ling demkatien onen en Ahi, avaseini romusiltei sise ten mengkatien keil, Ahi viteni keke meatin enek mal en meten. ⁶Koanik suval asa **Deved** viteni navong selus usil sien onen koakeil Ahi les keil amal en meten, avaseini armumon etai tounah keke avakuri.

^r 3:24 Efes 2:8; Rom 5:1 ^s 3:25 Efes 1:7 ^t 3:27 1Kor 1:31 ^u 3:28 Kal 2:16

^v 3:29 Rom 10:12 ^w 3:30 Dut 6:4; Kal 3:20; Rom 4:11-12 ^x 3:31 Mat 5:17; Rom 4:3; 8:4
^y 4:3 Kal 3:6; Tiem 2:23 ^z 4:4 Rom 11:6

7 “Sien hel en koakeil Ahi roleletei mun vatisa en keil ven tisaen one,
en koakeil methos onen mul en keil!

8 Sien hel en koakeil Iahova herlestei mun armaltei ven tisaen keil one.”

Sam 32:1-2

9?Ka mukave? ?Sien enek koa Deved selus usili vi onen koakeil enges uva en **vekahoi** suval Siu keil? !Vuo! Sien enek onen koakeil emun arvatei en vekahoi. Veni Tus Votut viteni vit, “*Ven demkatien onen, Ahi viteni keke Ebrahim mal en meten.*” Sen 15:6^a 10?Ka Ahi viteni keke Ebrahim mal en meten en avong kave vareit? ?Mulamu en avong koa Ebrahim va en vekahoi, vuo katau eni? !Mulamu! Veni kei rovatei veah en vekahoi, ka Ahi viteni keke kei mal tuai. 11 Anatin, Ahi san sakien ten vekahoi min Ebrahim suval vi metai tai vatie lati keke mai mal en meten tuai musil sise ten demkatien navong rovatei veah en vekahoi. Ka en sakien koanek, Ebrahim mai vi avu onen koakeil umai amal en meten Ahi musil sise ten demkatien, avaseini arvatei en vekahoi.^b 12 Ka en usite sav, Ebrahim mai vi avu onen koakeil emun uva en vekahoi koa amusil Ahi ral min vati demkatien koa Ebrahim, avu orer telamu, kuri navong rovatei veah en vekahoi.

Hatkatien onen Ahi emai en avu Ebrahim ka en sise ten demkatien

13 Navong Ahi vat kati min **Ebrahim** ka onen keil keke ikur tounah ten out netan koa kei vat kati min keil, rovitei veni Ebrahim long kat **mengkatien**|**Mengkatien keil onen Mosis** keil onen. !Vuo! Ahi vat kati mukok veni viteni keke kei mal en meten tuai ka en sise ten demkatien.^c

14 Munak vi anatin keke Ahi hesan tounah koa kei vat kati min koakeil enges along kat mengkatien keil onen, meatin tovuol kilea vakuri. Ka hesakin demkatien hervitei tounah, ka hatkatien onen Ahi hehi heisav enges.^d 15 Veni mengkatien keil akur vurohien onen Ahi mita netan en koakeil armusil kattei. Ka navong mengkatien keil atovuol, meatin keil asakras avatali kotehei.^e

16 Sakini, hatkatien koa Ahi mumoni ka en sise ten demkatien. Hemukonek, Ahi hesani min vatiamal keil vasi onen Ebrahim housil more envatien onen. Ka hersanteis min koakeil amusil kat mengkatien onen. Ka hesani min koakeil emun aling demkatien one en hatkatien onen Ahi suval koa Ebrahim mumoni. Veni Ebrahim vi avu orer vasi koa romusil sise ten demkatien.^f 17 Koanek suval koa Tus Votut viteni navong vit, “*Numonuk kihi mari avu onen vangit meatin houlu koa ika en kantri keil houlu.*” Sen 17:5^g Ebrahim ling demkatien onen en Ahi, kei koa kilea voumon tounah koa mat mai vamoul eris, ka koa ren sakin

^a 4:9 Rom 4:3; Kal 3:6; Tiem 2:23 ^b 4:11 Sen 17:10-11 ^c 4:13 Sen 18:18; 22:17-18; Kal 3:29 ^d 4:14 Kal 3:18 ^e 4:15 Rom 3:20; 5:13; 7:8 ^f 4:16 Kal 3:7 ^g 4:17 Aes 48:13

tounah koa romultei veah mulamu hekistal. ¹⁸Avaseini sise tovuol emun keke Ebrahim vakur titiali kati onen vaka en, kei ling demkatien onen en hatkatien koa Ahi sani mini vit, “*Hehi mari avu onen vangi meatin houlu koa ika en kantri keil houlu.*” *Sen 17:5* Anatin, kei ling demkatien onen en Ahi koa viteni mini vit, “*Vatiamal keil onom ihi houlu vis ihi houlu mok isuval hitu keil ekek.*” *Sen 15:5* ¹⁹Ebrahim romottei en demkatien onen, avaseini sua onen vesesal vatokol handred tai (100) ka kei matu vis matu. Anatin, demkatien onen keih veah, avaseini **Serah** vi lumalum ka sakras vakur titiali. En usite ten titiali tai, suval koa avealu matu tuai.^h ²⁰⁻²¹Kei rolokoveintei demkatien onen, ka masmas Ahi veni kilea keke asa koa Ahi vat kati mini hekistal hesuval koa kei viteni. Sakini, demkatien onen Ebrahim sakin rendemien onen mai keih imok. ²²Sakini, “*Ven demkatien onen, Ahi viteni keke Ebrahim mal en meten.*” *Sen 15:6* ²³Ka selusien koa vit, “*Ahi viteni keke Ebrahim mal en meten,*” armutistei ven Ebrahim kei sasen enges.ⁱ ²⁴Amutisi ven ir emun. Veni Ahi, koa rali lat Iesu, Asuv orer, ran matien, kei hehiteni keke ir emun rehemal en meten, navong roling demkatien orer eni.^j ²⁵Ka musil rendemien onen, asan matien min Iesu ven tisaen keil orer, ka kei mumoni mouleris ran matien vasakin ir romai rovamal en meten.

**Koakeil amusil sise ten demkatien amal en meten
Ahi ka iles tahosien koa kei vat kati**

5 ¹Ka veni romai romal en meten Ahi ka en sise ten demkatien, ir roro en tomat ral min Ahi ven asa koa Iesu Kristo, Asuv orer, mumoni.^k ²Anatin, ven asa koa Iesu mumoni ka veni roling demkatien orer eni, rokilea rovaless more envatien onen Ahi koa romul ien kosa. Sakini, rovasi ir veni rokilea keke rehetovituai en muohien ten hetetamenien onen Ahi.^l ³Rovasi ir emun en sakvisien keil koa romul rokuri en hen mesav keil ven demkatien orer, veni rokilea keke sakvisien keil enek mul sakin rendemien orer tetaveah.^m ⁴Ka rendemien tetaveah mul sakin ir rovinvin rovalomal vakeih navong tounah keil koa tisa mul mai. Ka navong romai rovinvin, koanik mul sakin ir rokilea keke tounah koa roling desien orer eni vi anatin. ⁵Ka desien koanik sakras vasakin rendemien orer vamot, veni rokilea keke envatien onen Ahi en ir marite. Rokilea eni ka en **Ninin Votut** koa kei sani tuai min ir suval sanien tai.ⁿ

⁶Rokilea keke envatien onen Ahi anatin veni navong rosakras rovoumon etai tounah vakataun ir emun, en avong etin enek, Ahi vit mal keke Kristo vamat vahinat ir, meatin keil koa romul soutin rani. ⁷Vesesal

^h 4:19 Sen 17:17 ⁱ 4:23 Rom 15:4 ^j 4:24 1Pit 1:21; Aes 53:4-5; 1Kor 15:17

^k 5:1 Rom 3:24,28 ^l 5:2 Efes 2:18; 3:12 ^m 5:3 Tiem 1:2-3; 1Pit 1:5-7 ⁿ 5:5 Sam 22:5; 25:20; Hib 6:18-19

meatin tovuol koa vamaen moulien onen vamat voutut meatin sav koa moulien onen mal revi. Ka vahera tai hemat vakataun meatin tetahos tai. ⁸Ka Ahi rie lat envatien onen min ir en sakien koanik: navong rotisaso veah, Kristo mae lat moulien onen vinat ir. ⁹Ka ran Iesu kas motein ir ran tisaen keil orer ka sakin ir romal en meten Ahi. Ka veni koanek anatin, sakini rokilea revi keke Iesu houtut ir ran vurohien onen Ahi va kat tisaen. ^p ¹⁰Veni navong rovi vativieh semau ral min Ahi ven tisaen keil orer, Natnali mat vasakin ir rovato en tomat vatal min Ahi. Sakini, veni vi anatin keke matien onen sakin ir roro en tomat ral mini, rokilea vi anatin imok keke moulien onen Kristo houtut ir ran vurohien onen Ahi. ^q ¹¹Ka koa hetetamen imok, rokilea rovahasi ir ven asa koa Ahi mumoni en usite orer ka en Iesu Kristo, Asuv orer. Veni Kristo sakin ir rokilea rovato en tomat vatal mini.

**Navong romul veah en sise ten matien onen Adam, Kristo
mumon sise sav keke rokilea rovakur moulien vaka ien**

¹²?**Tisaen** mai en out netan mukave? Tisaen emai en out netan ka en meatin tas, koa vi Adam. Ka tisaen mumon sise ten matien. Sakini, ir vasi rehemat veni ir vasi romumon tisaen. ^r ¹³Anatin keke tisaen mul en out netan mulamu en avong koa Ahi san **mengkatien**]**Mengkatien keil onen Mosis** onen min Mosis. Ka navong mengkatien tovuol, asakras avahiteni keke meatin tai mul rali kotehei. ^s ¹⁴Ka matien kur keihoen en moulien onen meatin vasi keil koa amoul en avong onen **Adam** mai rokol avong onen **Mosis**. Anatin, meatin vasi keil umatmat, avaseini arrali kotehtei mengkatien koa Ahi vit kilea eni min keil vasuval koa Adam mumoni. ^t

Asa koa Adam mumoni, heite teni vita rokol meatin vasi keil. Ka, en vati sise enek, meatin sav mai kistal katau en Adam. Ka asa koa mumoni, heite teni vita rokol meatin vasi keil emun. ¹⁵Ka asa koa keilu lumumoni tateisav. Veni sanien koa Ahi mul sa maeni min meatin keil rosualtei asa koa mai en keil ka en tisaen onen Adam. Anatin keke meatin keil houlu umatmat ven tisaen onen meatin tas enek. Ka koa hetetamen imok muli, ir rokur more envatien onen Ahi ka moulien koa kei mul sa maeni min meatin keil houlu ka en more envatien onen meatin tas. Meatin enek vi Iesu Kristo varei. ¹⁶Ka sanien koa Ahi mul sa maeni min ir rosualtei asa koa mai en ir ka en tisaen onen meatin tas. Veni tisaen onen meatin tas leh mahien emai en ir keke rehemat. Ka sanien ten methos koa Ahi sa maeni min koakeil amumon tisaen houlu mul sakin keil amal en meten. ¹⁷Vi anatin keke matien mai rokol meatin vasi keil ka en tisaen koa meatin tas mumoni. Ka munak koanek anatin, vi anatin imok keke

^o 5:8 Sion 3:16; 1Sion 4:10 ^p 5:9 Rom 1:18; 2:5,8 ^q 5:10 Rom 8:7-8 ^r 5:12 Sen 2:17; 3:6,19; Rom 6:23 ^s 5:13 Rom 4:15 ^t 5:14 1Kor 15:21-22,45

moulien hemai hetokol meatin vasi keil ka en more envatien ka maluen koa Ahi sa maeni min keil ven asa koa meatin tamun, Iesu Kristo, mumoni en usite one.

¹⁸Sakini, avaseini anatin keke tisaen koa meatin tas mumoni sakin meatin keil vasi armaltei en meten Ahi ka akur mahien ten matien, sakien koa mal koa meatin tamun mumoni sakin meatin vasi keil akilea umai amal en meten ka akur moulien.^u ¹⁹Veni avaseini keke longrasien onen meatin tas sakin meatin keil houlu umai atisaso, longkatien onen meatin tamun hesakin meatin keil houlu imai imal.^v

²⁰Ka navong Ahi san mengkatien onen emai, koanek sakin meatin keil alei kilea houlu mok keke amul amumon tisaen keil. Ka navong alei kilea houlu mok en tisaen keil one, alei kilea houlu mok emun keke more envatien koa Ahi rie lati min keil mai mariso vis mariso mok muli.^w

²¹Sakini, mulamu, tisaen mai houlu en moulien onen meatin keil ka par kat keil en viau ten matien. Ka kosa, more envatien onen Ahi mul mai houlu en moulien onen meatin keil, luv lat keil ran viau ten matien, ka sakin keil amal en meten Ahi. Sakini, ir romul rokur moulien ten lisenges ka en asa koa Iesu Kristo, Asuv orer, mumoni en usite orer.^x

Koakeil akapil vituai ral min Iesu Kristo umat ka amoul eris suvali

6 ¹?Asa rehehiteni suk? Vahesa tei en kami amul amundemi keke tahos imok rehel rehoumon **tisaen** keke Ahi kilea vatie lat more envatien onen min ir hemariso mok.^y ²!Vuo, romukteinek! Veni navong romai ven Iesu, suval koa romat ral mini. Ka veni romat, tisaen rokurtei mun keihoen en moulien orer. Sakini, ronaltei ronamaen tisaen nahi houlu en moulien orer.^z ³Veni tahos mikilea keke navong avi **baptaes** en ir keke rovapil vituai vatal min Iesu Kristo, rokapil vituai ral min matien onen emun.^a ⁴Sakini, navong avi **baptaes** en ir en oai, suval koa arahin moulien matu orer ral mini ka rokapil vituai ral min matien onen. Mukonek, navong romea ran oai, suval koa romea ran matien ral min Kristo koa Ahi Tamer rali lati ran matien ral min mari keihoen onen. En sakien enek, Ahi san moulien hau min ir keke rokilea rovamoul eni.^b

⁵Kristo mat. Ka navong rokapil ral mini suval koa ir emun romat ral mini. Ka veni koanek anatin, anatin imok keke rokilea rovamoul en moulien hau vasuval koa kei moul eris.^c ⁶Ka tahos rokilea keke moulien matu orer, suval koa amuti kati ral min Kristo en aiveave onen. Anatin, matien enek vitan en keihoen ten tisaen en moulien hau orer keke rehervitei mun slev keil ten tisaen.^d ⁷Veni navong meatin keil umat,

^u 5:18 1Kor 15:22 ^v 5:19 Aes 53:11 ^w 5:20 Rom 4:15; 7:8; Kal 3:19 ^x 5:21 Rom 6:23

^y 6:1 Rom 3:5-8 ^z 6:2 1Pit 4:1 ^a 6:3 Kal 3:27 ^b 6:4 Kol 2:12 ^c 6:5 Plp 3:10-11

^d 6:6 Kal 5:24

keil amaluv ran keihoen ten tisaen.^e ⁸Ka veni suval romat ral min Iesu, rokur anatin eni keke rehemoul emun hetal mini. ⁹Ka rokilea keke Ahi sakin Kristo mea ran matien ka hermattei mun. Anatin, matien rovitei mun hetetamen en moulien onen. ¹⁰Veni navong mat, lohlin keihoen ten tisaen en moulien onen ten lisenges, ka hermattei mun. Ka veni lohlin keihoen ten tisaen, kosa mul moul en keihoen onen Ahi ka mul kapil vituai ral mini.^f ¹¹En vati sise enek, en usite ten tisaen, suval koa kami mimat ka tisaen rovitei mun hetetamen en moulien onami. Ka en usite onen Ahi, kami mimoul eris ral min Iesu Kristo ka mikur moulien hau keke mikilea mivousil kat asa koa Ahi en vat kami mivoumoni.^g

¹²Sakini, tisaen nahitei mun hetetamen en avemi vasakin kami mivalong kat asa en vati.^h ¹³Anatin, minamaentei mun hati usivemi keil anoum natisa. Ka mihesa vasi avemi min Ahi koa rali lat kami ran matien ka san moulien hau min kami. Anatin, mihesa vasi hati usivemi keil min Ahi keke mivoumon asa koa mal en meten.ⁱ ¹⁴Sakini, tisaen nahitei hetetamen en kami, veni mirmusiltei mun **mengkatien keil onen Mosis**, ka mimusil kat more envatien onen Ahi.^j

**Rehervitei mun slev keil ten tisaen, rehemai
rehehi slev keil ten maluen**

¹⁵?Asa suk? ?Mal keke rehoumon **tisaen**, veni rormusiltei mun **mengkatien|Mengkatien keil onen Mosis** keil ka Ahi mul rie lat more envatien onen min ir? !Vuo, hermukteinek!^k ¹⁶Veni mikilea keke navong misan kami min meatin tai keke mivalong kati vasuval slev onen, mimai mivi slev onen anatin. Sakini, navong milong kat **tisaen**, mimai mivi slev onen, koa keite teni vi matien. Ka navong milong kat Ahi, mimai mivi slev onen, koa keite teni vi maluen koa kei sani min ir.^l ¹⁷!Ka rehemasma Ahi! Veni, mulamu, kami mivi slev keil ten tisaen. Ka kosa, ral min moulien vasi onami, milong kat anatinien koa mivotini en hihiseien keil koa mikuri. ¹⁸Anatin, mimaluv ran viau ten tisaen, ka mimai mivi slev ten maluen.^m ¹⁹Nara usil tatavolien enek ten slev keil koa maes mivakuri veni mirie lati keke rendemien onami memerau veah en usite ten tounah keil ten demkatien. Mulamu, misa vasin hati usivemi keil min tisaen keke mivi slev keil teni, ka miva suk mimum tisa houlu vis houlu mok ral min avemi. En vati sakien enek, mihesa vasi hati usivemi keil min maluen keke mihehi slev keil teni, ka mihoumon tounah koa mal Ahi en vat kami mihoumoni hetal min keil keke mihemai mihehi votut en meten.

^e 6:7 1Pit 4:1 ^f 6:10 Hib 9:26-28; 1Pit 3:18; Kal 2:19 ^g 6:11 2Kor 5:15; 1Pit 2:24

^h 6:12 Sen 4:7 ⁱ 6:13 Rom 12:1; Efes 2:5; 5:14 ^j 6:14 1Sion 3:6 ^k 6:15 Rom 5:17,21

^l 6:16 Sion 8:34; 2Pit 2:19 ^m 6:18 Sion 8:32

²⁰Navong mivi slev ten tisaen koa keih kat kami mivalong kati, mirkileatei keke mihelong kat maluen hemukave. ²¹?Ka mikur asa ran tounah keil mimumoni koa mimemou eni kosa? !Mikur matien koa vi keite ten tounah keil enek!ⁿ ²²Ka kosa, Ahi sakin kami mimaluv ran tisaen, ka mimai mivi slev onen. Ka navong mivi slev onen Ahi, koanek tahos imok, veni mimai mivi meatin votut keil onen, ka keite teni vi moulien ten lisenges.^o ²³Veni ui umen ten tisaen keil orer vi matien. Ka Ahi mul sa maen moulien ten lisenges suval sanien tai min koakeil vasi akapil vituai ral min Iesu Kristo, Asuv orer.^p

Romaluv ran mengkatien matu keil koa san matien min meatin keil

7 ¹Tuak ka ahinkuli keil, kami vasi mikilea en sakien ten mengkatien|Mengkatien keil onen Mosis keil. Mengkatien keil akur keihoen en moulien onen meatin tai navong moul semau. ²Musil rendemien enek, navong ahin tai retalihe, mengkatien sakin kei kapil vituai ral min meatin onen navong kei moul semau. Ka munak meatin onen mat, ahin enek maluv ran mengkatien koa sakin keilu lukapil vituai. ³Sakini, munak ahin enek eva kur meatin sav tamun navong meatin kati onen moul semau, mal keke avahise en ahin ten sise. Ka munak meatin kati onen mat, ahin enek maluv ran mengkatien ten tetaliheien. Sakini, munak eva suk retalihe ral min meatin sav tamun, kei romumonte tisaen.

⁴Tuak ka ahinkuli keil, koanik suval kami. Kami koa miling demkatien onami en Iesu Kristo, suval koa mimat ral mini. Matien enek sakin kami mimaluv ran keihoen ten mengkatien keil. Sakini, kosa, mimaluv keke mivahi onen Iesu, kei koa mea ran matien, ka mivapil vituai vatal mini. En sise enek, kosa rokilea rovakur heite en moulien orer koa hemal en meten Ahi.^q ⁵Veni, mulamu, navong romoul veah en moulien matu orer, mengkatien keil aleh rendemien orer vamai en tounah koa tisa, ka sakin envatien keil ten aver amuas ir lisenges. Ka keite ten sakien keil enek vi matien.^r ⁶Ka kosa, ir romaluv ran viau ten mengkatien koa vuli kat ir, veni suval romat. Sakini, rorvitei mun slev keil koa rolong kat mengkatien matu keil koa amutisi en tus tai. Vuo, kosa, ral min moulien hau orer, romul rolong kat Ninin Votut koa mul mulamun ir.^s

Mengkatien keil onen Ahi asakin ir rolei kilea tisaen koa mul en moulien orer

?Ka rehehiten sa usil mengkatien|Mengkatien keil onen Mosis enek? ?Anatin keke mengkatien koa Mosis mutisi tisa? !Vuo,

ⁿ 6:21 Esek 16:61,63; Rom 7:5; 8:6,13 ^o 6:22 1Pit 1:9 ^p 6:23 Rom 5:12,15
^q 7:4 Kol 2:14 ^r 7:5 Rom 5:21; 8:6,13 ^s 7:6 Rom 8:2; 6:4

romukteinek! Ka mengkatien keil enek viseinau nakilea asa vi **tisaen**. Veni munak mengkatien enek varvitentei vahit, “*Envatien onami nalentei en tounah onen meatin sav keil,*” *Eks 20:17^t*
 markileatei keke vati envatien enek vi tisaen. ⁸Sakini, ka en mengkatien koanek, tisaen votin ahho vasakinau mahi metenan imok. Veni navong mengkatien tovuol, tisaen rokurtei keihoen en moulien onak.^u ⁹Mulamu, navong narkileatei veah mengkatien keil enek, namundemi keke moulien onak mal. Ka navong nalong usil mengkatien keil onen Ahi, nalei kilea keke tisaen mul en moulien onak. ¹⁰Navong nalei kilea tisaen enek, nalei kilea emun mal keke mamat veni ka mato soutin ran Ahi lises ka lisenges. Sakini, mengkatien koa vat kati vit mul san moulien min koakeil amusili, en usite onak, san matien minau.^v ¹¹Veni navong nalong mengkatien enek, tisaen votin ahho keke valuvos nau ka vou vini inau.^w ¹²Sakini, mengkatien koa Mosis mutisi, kei sasen enges vi votut. Ka asa koa kei meng kati vi votut, mal, ka tahos.^x

¹³?Sakini, mukave? ?Mengkati onen Mosis koa tahos sakinau mamat? !Vuo, romukteinek! **Tisaen** varei leh matien minau ka en mengkatien koa tahos. Veni mengkatien enek mul vothot en tisaen en moulien onen meatin keil, ka mul sakinau asa koa tisa tuai vamai vatisaso revi mok.^y

**En tiner neim, er vati rovalong kat Ahi, ka en
aver hae, er vati rovalong kat tisaen**

¹⁴Rokilea keke **mengkati**|**Mengkati keil onen Mosis** tahos veni Ninin onen Ahi sani min Mosis. Ka inau navi meatin tai ten out netan enges ka numai nasuval slev ten **tisaen**.^z ¹⁵Sakini, narkileatei vensa namumon tounah koa namul namumoni. Veni asa koa ek vati moumoni, narmumonte. Ka asa koa tiaso en metok, kei vare. namul namumoni. ¹⁶Ka navong namul namumon tounah koa ek rovattei moumoni, koa nakilea revi vi tisaen, narie lati namundemi keke mengkatien keil atahos. ¹⁷Sakini, rovitei nau koa namul namumon tounah ekek, ka vi tisaen koa moul enau keke mul mumoni. ¹⁸Anatin keke navi meatin tai ten out netan enges ka tounah koa tahos tovuol enau. Veni avaseini ek vati moumon asa koa vatahos, nasakras moumoni.^a ¹⁹Narmumonte tounah tetahos koa ek vati moumoni. Vuo, namutimanin keke namul namumon tounah koa tiaso koa ek rovattei moumoni. ²⁰Ka munak namumon asa koa ek rovattei moumoni, rovitei nau koa namumoni, ka vi tisaen koa mul moul enau keke mul mumoni.

²¹Sakini, inau navotini keke sakien tai mul kistal en moulien onak. Veni navong ek vati moumon asa koa tahos, tisaen koa mul enau sakinau

^t 7:7 Dut 5:21; Rom 13:9 ^u 7:8 Rom 5:13 ^v 7:10 Lev 18:5 ^w 7:11 Sen 3:13; Hib 3:13
^x 7:12 1Tim 1:8 ^y 7:13 Rom 5:20 ^z 7:14 Sam 51:5; Sion 3:6 ^a 7:18 Sen 6:5; Rom 8:21

namumon tisaen enges. ²²En tinok neim nasi nau houlu ven mengkatien keil onen Ahi. ²³Ka nales sakien sav tai mul mum en hati usivek keil hae. Ka sakien koanek mul vae kat mengkatien onen Ahi koa mul en tinok. Sakien enek mul sakinau mamai mahi slev ten tisaen koa mul mum en hati usivek keil hae.^b ²⁴!Aue li! !Nalonge tisa houlu! ?Isei houtut moulien onak ran envatien ten avek koanik koa mul leh nau maha mamat? ²⁵!Ka namasmas Ahi houlu mok veni kei varei mutut nau ka en asa koa Iesu Kristo, Asuv orer, mumoni!^c

Sakini, nales koanek vi anatin en moulien onak: en tinok neim, nalong kat mengkatien onen Ahi suval navi slev teni; ka envatien ten avek hae sakinau nalong kat sakien ten tisaen suval navi slev emun teni.

Koakeil amusil envatien onen Ninin Votut avi natin Ahi keil anatin

8 ¹Sakini, veni Iesu Kristo mutut ir koa rokapil ral mini, rokilea keke Ahi herleletei mun hetisa en ir. ²Veni mengkatien onen Ninin Votut koa sakin ir rokapil vituai ral min Iesu Kristo mul mum en ir ka san moulien min ir. Ka mengkatien onen mul sakin ir romaluv ran **mengkatien onen Mosis**|**Mengkatien keil onen Mosis** koa mul vothot en **tisaen** min ir ka leh matien mai ven ir.^d ³Ka asa koa mengkatien onen Mosis sakras voumoni veni aver memerau, Ahi varei mumoni. Veni kei san Natnali kati mai kur aven suval meatin keil, keil koa amumon tisaen. En sise koanek, mahien ten tisaen koa meatin keil ten out netan amul amumoni en ave, Ahi sani suk min Natnali koa vitan en keihoen ten tisaen.^e ⁴Ahi mumoni mukonek keke Natnali vakur vasin mahien koa mengkatien onen Mosis vit mal keke ir rovakuri. Veni ir, rormusiltei mun asa koa aver en vat ir rovoumoni, ka romul romusil kat asa koa Ninin Votut en vat ir rovoumoni.^f ⁵Veni koakeil amusil kat asa koa ave en vati, aling rendemien one mul ien. Ka koakeil amusil kat asa koa Ninin Votut en vati, aling rendemien one mul eni suk. ⁶Meatin koa ling rendemien onen en tounah koa aven en vati mul en sise ten matien. Ka meatin koa ling rendemien onen en tounah koa Ninin Votut en vati, kei mul en sise ten moulien ka tomat.^g ⁷Anatin, meatin koa ling rendemien onen en tounah koa aven en vati vi vativieh ral min Ahi, veni rolong kattei mengkatien onen. Kei sakras varei.^h ⁸Koakeil along kat envatien ten ave asakras avasakin Ahi vasi ven keil.

⁹Ka kami mirmusiltei mun envatien keil ten avemi. Kami mimul mimusil asa koa Ninin Votut en vati, veni kei mul moul en tinomi neim. Ka koakeil Ninin enek onen Kristo romoultei en tine, keil arvitei meatin

^b 7:23 Kal 5:17; Tiem 4:1; 1Pit 2:11 ^c 7:25 1Kor 15:57 ^d 8:2 Rom 7:23,24; 3:27 ^e 8:3 Umen 13:38; 15:10; Sion 1:14; Plp 2:7; Hib 2:17; 4:15 ^f 8:4 Kal 5:16,25
^g 8:6 Rom 6:21; 7:5; 8:13 ^h 8:7 Tiem 4:4; Mat 12:34; Sion 8:43; 12:39

keil onen Kristo.ⁱ ¹⁰ Ka munak Kristo mul moul en kami ka en Ninin onen, mikur moulien, veni mimai mimal tuai en meten Ahi, avaseini keke avemi hae heha hemat ven tisaen.^j ¹¹ Munak Ninin onen Ahi, koa rali lat Iesu ran matien, mul moul en kami, Ninin enek hesien avemi en moulien hau tai.

¹² Sakini, tuak ka ahinkuli keil, kaon orer mul ral min Ahi, ka rovitei keke rovousil kat envatien ten aver.^k ¹³ Veni munak mimusil kat envatien ten avemi, mihemat varei. Ka munak miviles ran envatien ten avemi ral min kataunien onen Ninin Votut, mihemoul.^l ¹⁴ Veni koakeil Ninin onen Ahi mul mulamun keil, keil varei avi natin Ahi. ¹⁵ Veni Ninin koa Ahi sani min kami romumontei kami mivamalele en metauen vasuval slev mumoni en meten asuv onen. Vuo, kei kulat kami mivahi titan koa mikilea mivahiteni mini mivahit, “!O Itet, kovi Tata onomai anatin!”^m ¹⁶ Ka Ninin koa Ahi sani min ir mul vit luvati min ir en tiner neim keke rovi natin Ahi anatin.ⁿ ¹⁷ Ka munak vi anatin keke rovi titan, tounah vasi koa mul en hen Ahi koa vat kati vahi onen titan keil, rehekuri hetal min Kristo veni ir emun romul rokur sakvisien ven demkatien orer suval koa Kristo kuri. Ka hemukonek, rehekur eis ten hetetamenien emun hesuval koa kei kuri.^o

Ahi hehothot en tounah keil tetahos min titan keil

¹⁸ Navong narendem usil sakvisien keil koa romul rokuri en avong kosa, nalesi havivi mok, veni nakilea keke hetetamenien koa Ahi hehothot eni min ir en avong koa hemai hemariso vis hemariso mok heli.^p ¹⁹ Veni tounah vasi keil koa Ahi mumoni e vati mok avales avong koa Ahi hehothot en isei keil avi titan kati.^q ²⁰ Veni Ahi sakin tounah vasi koa kei mumoni keke asakras emun avoum vasin umen keil kati one. Ka Ahi romumontei vousil asa koa tounah keil enek e vati, ka mumoni musil rendemien onen. Ka tounah vasi keil en out netan aling desien one keke,^r ²¹ en avong tai koa hemai veah, Ahi houmon keil imaluv ran viau ten matien. Anatin, Ahi kilea keke ito en more hetetamenien onen Ahi hetal min natnali keil koa amaluv revi.^s ²² Veni rokilea keke, en avong telamu rokol kosa, tounah vasi koa Ahi mumoni amul amahise ven mahien, suval ahin mahise ven mahien ten tivava koa vesesal vakuri.^t ²³ Ka roviteis tounah keil koa Ahi mumoni koa amul amahise. Ir emun koa rokur rohtoh en Ninin Votut koa Ahi mul sa maeni romahise. Romul romahise veni rorosin veah avong koa Ahi hekulat ir rehehi titan kati,

ⁱ 8:9 1Kor 3:16; 12:3 ^j 8:10 Kal 2:20; 1Pit 4:6 ^k 8:12 Rom 6:7,18 ^l 8:13 Kal 6:8
^m 8:15 2Tim 1:7; Kal 4:5-6; Mak 14:36 ⁿ 8:16 2Kor 1:22 ^o 8:17 Kal 4:7; Rev 21:7
^p 8:18 2Kor 4:17 ^q 8:19 Kol 3:4 ^r 8:20 Sen 3:17-19; 5:29; Ekl 1:2 ^s 8:21 2Pit 3:13;
1Sion 3:2 ^t 8:22 2Kor 5:2-4; Kal 5:5

en avong koa hesakin aver hemaluv ran viau vasi keil ten out netan, ka hesan aver hau keil min ir. ²⁴Navong roling desien orer en asa koa Ahi vat kati min ir, kei mutut moulien orer. Anatin keke rokur hatkatien enek tuai, ka veni rorkurtei veah heite teni, ral min desien, romul rorosin heite teni hekistal. ?Veni isei mul rosin tounah ral min desien navong kuri tuai? Meatin tovuol.^u ²⁵Ka munak roling desien orer keke reheles heite ten hatkatien koa rorlestei veah, romul rorosin avong koa Ahi hehothot eni ral min rendemien koa tetaveah.

²⁶En vati sise koa desien orer mul kataun ir, Ninin emun mul kataun ir navong rolonge keke romemerau. Veni navong rorkileatei mun asa koa mal keke rovahis Ahi veni, Ninin Votut varei mul vis mini en usite orer. Anatin, navong Ninin peah min Ahi, mahise en selusien keil koa selusien orer rovinvintei vahiteni. ²⁷Ka Ahi, koa lei kirisil en tiner neim, kei lei kilea en rendemien onen Ninin. Veni **Ninin Votut** mul peah musil rendemien onen Ahi varei en usite onen meatin keil onen.^v

²⁸Ka rokilea keke, en tounah vasi koa kur out, Ahi mul mumon asa koa tahos musil rendemien onen vakataun koakeil envatien one mul ien koa kei vise keil avahi onen.^w ²⁹Veni, koakeil enek, Ahi kilea en keil en avong telamu tuai, ka ling kati keke keil ikur suvalien onen Natnali. Mukonek, meatin keil houlu akilea avamai avahi natin Ahi keil koa Iesu vi moeite en keil.^x ³⁰Koakeil Ahi ling kati keke avahi onen, vise keil. Ka koakeil vise keil, kei mumon keil amal en meten. Ka koakeil mumon keil amal en meten, kei san hetetamenien min keil.

Envatien onen Ahi mul en ir ka tounah tovuol kilea vakulat ir ran hen

³¹?Mukonek, tounah vasi keil enek mul rie lat asa min ir? ?Munak Ahi mul en usite orer, isei kilea vavae vatal ir?^y ³²Ahi rie lati keke kei mul en usite orer veni rovuli kattei Natnali kati. Ka sani mai mat vinat ir vasi. Ka munak san Natnali ven ir, rie lati keke hesa maen tounah sav vasi keil onen emun min ir.^z ³³?Isei kilea vasan selusien vaha kat usite onen meatin keil koa Ahi rie lat keil avahi onen? !Meatin tovuol, ven Ahi varei sakin keil amal tuai en meten!^a ³⁴Anatin, meatin tovuol kilea vasakin Ahi valele vatisa en ir. Veni Iesu Kristo, koa mat ka moul eris ran matien, mul en usite matu onen Ahi ka mul selus en usite orer.^b ³⁵?Sakini, isei suk kilea vakulat ir ran leikatien onen Kristo koa envatien onen mul en ir? Veni, avaseini asan mahien ka sakvisien keil min ir ka asakin ir rovisu en avong takeih keil, ka asakras avakulat ir ran hen. Ka avaseini asakin amai kat ir vuo akulat tounah vasi keil ran ir, apurun ir vuo amu vinvini

^u 8:24 2Kor 5:7 ^v 8:27 Sam 139:1; 1Kor 4:5 ^w 8:28 Efes 1:11; 3:11 ^x 8:29 Kol 1:18; Hib 1:6 ^y 8:31 Sam 118:6 ^z 8:32 Sion 3:16 ^a 8:33 Aes 50:8 ^b 8:34 Sam 110:1; 1Sion 2:1

ir, asakras avasakin Iesu Kristo vakulat envatien onen ran ir. ³⁶Koanek suval Tus Votut viteni koa vit,

“Iahova, veni mevi meatin keil onom,

lisenges memul mevisu en matien en hen meatin sav keil.

Keil alesi mal keke avouas komai

vasuval koa mevi sipsip keil koa mal keke avalamun keil avaha avou vini keil.”

Sam 44:2^c

³⁷Anatin, avaseini keke romul rovisu en tounah keil tatisa enek, Kristo, koa envatien onen mul en ir, sakin ir romai rovi hetetamen imok en keil ka romulin keil vasi.^d ³⁸Veni, avaseini romat vuo romoul, avaseini roles keihoen onen **angelo** keil vuo temat keil, ka avaseini asa koa hekur out en avong kosa vuo en avong koa hemai veah, keil vasi asakras avakulat ir ran leikatien onen Kristo. ³⁹Anatin, avaseini asa koa hekur out en out nesa vuo en out netan, tounah tovuol koa kilea vakulat ir ran envatien onen Ahi koa mul en ir ven asa koa Iesu Kristo, Asuv orer, mumoni en usite orer.

Ahi mul rie lat meatin keil musil rendemien onen

9 ¹Navit maselus min kami usil tuak keil koa avi Siu. Asa koa namul naselus usili vi anatin. Navi onen Kristo ka **Ninin Votut** koa mul enau vit kilea minau keke narmultei maliluvos. ²Namul nalonge tisa houlu ka tinok mah ³ven meatin keil kati onak koa avi Siu. Ka veni tinok mah houlu ven keil, munak nakilea moumoni vakataun usite one, nikur vulie ka nimaen Ahi hesesenda enau ka hesakin inau nirkapiltei mun hetal min Kristo. Ka nasakras makur vulie.^e ⁴Mulamu, Ahi rie lat koakeil avi **me-Isrel|Isrel** keil keke avi meatin keil onen. Kei mumon keil avi titan ka vothot en hetetamenien onen min keil. Kei mumon **hatkatien takeih** keil ral min keil ka san mengkatien keil onen min keil. Ahi visein keil en sakin koa mal avaha netan mini, ka san hatkatien tetahos keil houlu min keil.^f ⁵Keil aka en ara onen vati avu keil one telamu suval Ebrahim, Aesak ka Siekob. Ka navong Mesaea mita mai vi meatin koa aven mul, kei mai kistal ka en vatiamal one. Kei vi Ahi koa hetetamen imok en tounah vasi. Mal vinvin keke avahati lat isen vahina nesa lises ka lisenges. Anatin.^g

⁶Mulamu, Ahi vat kati keke voutut me-Isrel keil. Ka rovitei hatkatien onen Ahi koa mot. Veni rovitei me-Isrel vasi keil koa avi meatin keil kati onen Ahi.^h ⁷Ka rovitei koakeil vasi aka en ara onen **Ebrahim** koa avi titan kati en meten Ahi. Veni Ahi viteni min Ebrahim vit, *“Vatiamal keil koa navat kati minuk, keil ikistal ika en Aesak.”* *Sen 21:12* ⁸Koanek rie

^c 8:36 2Kor 4:11 ^d 8:37 Sion 16:33 ^e 9:3 Eks 32:32 ^f 9:4 Eks 4:22; Dut 7:6; 14:1-2

^g 9:5 Mat 1:1-16; Luk 3:23-38; Sion 1:1; Sam 41:13; Rom 1:25 ^h 9:6 Nam 23:19; Rom 2:28

lati keke rovitei titiali vasi keil koa amusil ara koa akilea avahi natin Ahi. Ka vi titiali keil koa amusil hatkatien onen koa avi natnali keil kati en meten.ⁱ ⁹Veni, Aesak, avasi musil hatkatien onen Ahi koa vit, “*En avong ekek en sua koa hemai, Serah hekur natmali.*” *Sen 18:10*

¹⁰Ka sakien enek kistal avong tamun, en avong koa avu telamu orer koa Aesak kur **Rebekah**, ka kei meas en maeh elu.^j ¹¹⁻¹²Ka navong lumul veah en vangen mama onealu, Ahi viteni mini vit, “*Tai koa hekatau hemai hemarite mok helin koa helamu.*” *Sen 25:23* Kei viten

koanik navong lurmumon etai veah tounah koa tahos vuo tisa. Koanek rie lati keke Ahi mul vise meatin keil musil rendemien onen ka romusiltei umen koa keil amumoni. ¹³Koanek suval asa koa Ahi viteni en Tus Votut vit, “*Envatien onak mul en Siekob; ka Esao, naseseini.*” *Mal 1:2-3*

¹⁴?Mukave, koanek rie lati keke Ahi mul mum romaltei? !Vuo, romukteinek! ¹⁵Veni kei viteni min **Mosis** vit,

“*Inau enges nitie lat meatin sei koa ek hemahisi,
ka nikataun keil housil rendemien onak.*”

Eks 33:19^k

¹⁶Sakini, Ahi mul rie lat meatin keil musil enmahisien onen enges, ka romusiltei asa koa meatin keil ten out netan e vati vuo akilea avoumoni.^l

¹⁷Koanek suval asa koa Ahi viteni min asuv houlu ten out Isip en Tus Votut vit, “*Inau nalinguk kovi asuv houlu keke nakilea matie lat keihoen onak vaka enuk keke hetetamenien ten isok kilea vaka vasi out en out netan.*” *Eks 9:16* ¹⁸Sakini, mul en Ahi enges keke vatie lat isei keil ikur enmahisien onen, ka isei keil hesakin vatie hekeih keke avalong seseini.^m

Ahi rie lat vurohien ka enmahisien musil rendemien onen

¹⁹Vahesa tai en kami vahitini minau vahit, “?Munak Ahi enges mul rie lat isei hekur enmahisien onen ka isei helong seseini, hemukave Ahi kilea vahotini keke meatin sei mum romaltei? ?Isei kilea vating koe asa koa Ahi ling kati?” ²⁰?Ka tuak, keik kovi isei keke kovasel vatal min Ahi? Veite koa meatin mumoni en tanhilhili sakras vasel mini vahit, “?Vensa komumonau mukok?”ⁿ ²¹Veni meatin koa mul mumon veite keil en tanhilhili kilea voumon keil vusil rendemien onen. Mul en kei munak en vati voumon hati tanhilhili vamai vahi veite valu, tai ten more ale keil ka tamun ten avong vasis.^o

²²Ka koanik suval asa koa Ahi mumoni. Kei en vati vatie lat vurohien onen vaha kat tisaen ka voumon meatin keil availea en keihoen onen. Ka avaseini mal vinvin keke hou lin tei en meatin keil koa mumoni ven tisaen one, rendemien onen tetaveah ka mul vuli kat vurohien onen va kat keil.^p ²³Ka kei vuli kat vurohien onen vahothot eni keke

ⁱ 9:8 Kal 4:23 ^j 9:10 Sen 25:21 ^k 9:15 Dut 32:4 ^l 9:16 Efes 2:8 ^m 9:18 Eks 4:21; 7:3; 9:12; 14:4,17 ⁿ 9:20 Aes 29:16; 45:9 ^o 9:21 Ser 18:6 ^p 9:22 Ser 50:25

kei vilelau en tahosien. Sakini, mutah tahosien en koakeil rie lat keil avakur enmahisien onen, veni kei sak mesein keil tuai avato vatal mini en muohien ten hetetamenien onen en out nesa.^q 24 Ka ir emun rovi koakeil enek, koa kei vise ir ran Siu keil ka ran koakeil emun arvitei Siu.

25 Koanik vi asa koa Ahi viteni ka en provet Hosea vit,

“Meatin keil koa ‘arvitei onak’

nihise revi keil en ‘meatin kati keil onak.’

Ka kei koa ‘envatien onak tovuol ien,’

nihise revi en ‘kei koa envatien onak mul ien.’ ”

Hos 2:23

26 *“Ka en out kati koa Ahi viteni min keil vit, ‘Kami mirvitei meatin keil onak,’*

en out enek, ihise keil en ‘ehon keil onen Ahi koa mou.’ ”

Hos 1:10

27 Ka Aesea mun vit luvat tounah usil koakeil ten out Isrel vit,

“Avaseini me-Isrel keil avi houlu asuval veien ten atas,

Ahi houtut teis en keil.

28 *Veni Ahi lei rahit usite onen meatin vasi keil en out netan tuai ka, hekalah,*

hesani min keil mahien vasi keil housil asa koa kei lesi mal.” *Aes 10:22-23*

29 Koanek suval asa koa Aesea viteni mulamu vit,

“Vahit Ahi Asuv ten keihoen vartie lattei enmahisien onen min ir ka varmaentei tei en titiali keil orer avamoul avales,

ir rokilea rovamai rovasuval out Sodom vuo out Komorah tuai koa

vurohien onen Ahi sakin meatin tovuol emun avato ien.” *Aes 1:9*

Pol vis min Ahi en usite onen Siu keil koa asesein Iesu Kristo

30 Sakini, rolesi keke koakeil arvitei Siu, koa arsak vistei keke avamai avamal en meten Ahi, keil varei arokoli ka akur maluen ka en sise ten demkatien.^r 31 Ka me-Isrel keil koa asak visi avamai avamal en meten vaka en sise ten **mengkatien**|**Mengkatien keil onen Mosis** keil, keil arkurtei.^s 32 ?Ka vensa varei arkurtei maluen? Veni keil armusiltei sise ten demkatien keke avahotini. Vuo, keil asak visi avahotini vaka en asa koa amumonis. Ka sakini, keil amusavoi en ahat koa Ahi lingi keke meatin keil amusavoi eni.^t 33 Koanek suval koa Tus Votut viteni usil Kristo vit,

“!Allesi! Naling ahat tai en out Saeon luhu en me-Isrel keil keke isavoi eni ka imot.

Ka koakeil aling demkatien one eni, kei hersakintei keil imemou.”

Aes 28:16^u

10 ¹O tuak ka ahinkuli keil, ek vati li mok keke Ahi houtut meatin kati keil onak. Ka lisenges namul navis keih mini en usite one.

^q 9:23 Efes 1:3-12 ^r 9:30 Rom 10:20 ^s 9:31 Rom 10:2-3 ^t 9:32 Aes 8:14

^u 9:33 Rom 10:11; 1Pit 2:6,8

²Nakilea mahiteni min kami keke me-Isrel keil e vati mok avousil kat Ahi, ka armumonte en sakien koa vi anatin koa Ahi rie lati min keil.^v
³Ka veni keil areingeingen sise koa Ahi lingi keke meatin keil umai amal en meten, asak visi avoumon sise sav keke avakur maluen enek. Sakini, aling rendemien one keke avarmusiltei sise ten maluen koa Ahi mumoni tuai.^w ⁴Veni Kristo sakini avong koa meatin keil asak visi avakur maluen vaka en mengkatien keil mai rokol keite teni. Sakini, kosa, koakeil aling demkatien one eni, keil vare i umai amal en meten Ahi.^x

Ahi mutut meatin vasi keil ka en sise ten demkatien enges

⁵**Mosis** mutis selusien koanik usil mukave meatin kilea vama en meten Ahi ka en sise ten **mengkatien**|**Mengkatien keil onen Mosis** keil vit, *“Koakeil vasi along kat selusien vasi ten mengkatien keil ekek imoul.”*

Lev 18:5^y

⁶Ka en usite ten selusien koa vit usil mukave meatin keil akilea avamai avamal en meten Ahi ka en sise ten demkatien, Tus Votut vit, *“Keik konahistei en rendemien onom konahit, ‘?Isei hehina en out nesa keke vakuri?’ ”* *Dut 30:12* Veni koanek suval koa e vat Kristo vama ris en out netan keke vaselus usili. Ka kei mita tuai. ⁷*“Vuo kovahisi kovahit, ‘?Isei hehita en out ten matien vakuri?’ ”* *Dut 30:13* Veni koanek suval e vat Kristo vamea ris ran out ten matien keke vaselus usili. Ka kei mea moul eris ran matien tuai. ⁸Ka asa koa Mosis viteni ekek, *“Selusien onen Ahi mul vesesal ven kami, mul tuai en ongomi ka tinomi.”* *Dut 30:14^z* Ka koanek vi selusien ten demkatien koa komai memul mevitehiteni. ⁹Veni munak mivit leini en ongomi keke Iesu vi Asuv, ka mikur anatin eni en tinomi keke Ahi rali lati ran matien, Ahi houtut moulien onami. ¹⁰Veni navong meatin tai kur anatin eni en tin, Ahi lesi mal tuai en meten. Ka navong vit leini en ongon, Ahi mutut moulien onen tuai. ¹¹Veni Tus Votut viteni vit, *“Koakeil akur anatin en kei, tounah tovuol kilea vasakin keil avamemou eni.”* *Aes 28:16^a* ¹²Koanik vit usil ir vasi. Veni, en meten Ahi, tounah tovuol vateisav en Siu keil ka koakeil arvitei Siu. Ahi vi vati Asuv etin onen meatin vasi keil, ka san tokolkatien koa mariso va min koakeil vasi avise ven kataunien.^b ¹³Koanek suval Tus Votut viteni koa vit, *“Meatin vasi koa avise Iahova ven kataunien, kei houtut moulien one.”* *Soel 2:32*

¹⁴?Ka meatin keil akilea avahis Ahi ven kataunien hemukave munak arkultei veah anatin eni? ?Ka keil akilea avakur anatin eni hemukave munak arlongtei veah selusien usili? ?Ka keil akilea avalong selusien usili hemukave munak meatin tovuol vaha vahitehiteni min keil? ¹⁵?Ka meatin keil akilea avaha avahitehiten selusien enek hemukave munak

^v 10:2 Umen 22:3 ^w 10:3 Rom 9:31-32 ^x 10:4 Mat 5:17; Sion 3:18; Hib 8:13
^y 10:5 Kal 3:12 ^z 10:8 Dut 9:4 ^a 10:11 Rom 9:33 ^b 10:12 Umen 10:34; 15:9

meatin tovuol vasila lat keil avaha? Koanek suval Tus Votut viteni koa vit, “*Navong meatin keil akur more longlongien, amaien one moreite mok.*”

Aes 52:7^c 16 Ka rovitei meatin vasi

keil koa along kat more longlongien enek. Veni provet **Aesea** viteni mun vit, “*?Iahova, isei kur anatin en selusien onomai? Meatin tovuol.*” *Aes 53:1^d*

¹⁷Sakini, helamu, meatin tai heha hehitehiten more longlongien usil Iesu Kristo min meatin keil. Hevus, meatin keil akilea avalonge. Ka navong alonge, akilea avaling demkatien one en kei.^e

¹⁸Ka navis kami, “?Mukave, vi anatin keke me-Isrel keil arlongtei more longlongien usil Kristo?” Vuo, keil alonge tuai. Veni koanek suval Tus Votut viteni koa vit,

“Rea one karahit out vasi,

ka longlongien keil one usil Ahi va rokol meatin vasi keil en out netan.”

Sam 19:4

¹⁹Navis ris kami, “?Mukave, vi anatin keke me-Isrel keil arkileatei asa koa Ahi vit voumoni?” Vuo akilea, veni Mosis mutisi keke Iahova varei viteni vit,

“Inau nitokol kat koakeil arvitei meatin kati keil onak

keke vasakin kami, meatin kati keil onak, mivahi elu eni.

Anatin, numoni hetahos en kantri onen koakeil arkileatei inau.

En sise enek, nisakin kami, meatin kati keil onak, tinomi hetisa eni.”

Dut 32:21

²⁰Ka Ahi vit kilea imok eni navong selus ka en provet Aesea vit,

“Koakeil arlei kattei nau, keil varei avotin nau.

Anatin, navothot enau min koakeil armultei avahise inau.” *Aes 65:1*

²¹Ka Ahi vit usil me-Isrel keil vit,

“En avong vasi, namutelan hek keke makur revi meatin keil onak.

Ka arlong kattei inau ka vatie keih ramat.”

Aes 65:2

Longrasien onen me-Isrel keil sehen voiteh keke Ahi voutut meatin vasi keil

11 ¹Navis ris kami navit, “?Mukave, anatin keke Ahi sesein meatin kati keil onen?” !Vuo, romukteinek! Veni inau varei navi koan **Isrel**, nakistal en ara onen **Ebrahim**, ka naka en mari vatiamal onen **Bensamin**.^f ²Ahi rosesointei meatin kati keil onen koa kei lei kilea en avong telamu keke hetie lat keil avahi onen. Kami mikilea asa koa **Ilaetsa** viteni en Tus Votut navong sel kutut kat me-Isrel keil min Ahi vit,^g ³“*O Iahova, keil amu vinvini provet keil vasi onom ka amu lin ahor ten sanien votut keil onom. !Inau sasok namoul, ka keil avit avouas inau mun*

^c 10:15 Neham 1:15; Efes 6:15 ^d 10:16 Sion 12:38 ^e 10:17 Sion 17:20 ^f 11:1 Plp 3:5
^g 11:2 1Saml 12:22; Sam 94:14

mamat!” 1Ki 19:10 ⁴?Ka asa suk Ahi vit kesi mini? Kei vit, “*Inau nakur koe meatin keil taosen oulu (7000) amoul veah koa arvatei netan min ahi Baal.*” 1Ki 19:18 ⁵Ka en vati sise enek, en avong kosa, Ahi rie lat meatin tei keil amules amusil more envatien onen keke avousil kati.^h ⁶Anatin, Ahi rie lat meatin keil onen musil more envatien onen, ka romusiltei asa koa amumoni. Veni munak Ahi rie lat meatin keil avahi onen musil asa koa amumoni, hermumontei mun housil more envatien onen.ⁱ

⁷Sakini, rolesi keke houlu en me-Isrel keil alei kat sise keke akilea avamal en meten Ahi vaka ien, ka arvotintei. Vi vangi me-Isrel keil enges koa Ahi rie lat keil keke avahotini. Ka teisav en keil vasi, Ahi sakin ralinge mai vonhon en hisoen onen.^j ⁸Koanek suval asa koa Tus Votut viteni koa vit,

*“Ahi sakin rendemien one matil,
ka rokol kosa, suval koa mete var ka ralinge vonhon.”*

Dut 29:4; Aes 29:10

⁹Ka asuv houlu **Deved** viteni vit,

“Ahi, kisakin marmari anien keil one hemai hehi sakat koa hehuli kat keil.

Kisakin keil isavoi eni ka imot, ka kisa kesi min keil mahien koa asani min mesav keil.

¹⁰ *Kisakin mete hevar keke asakras avalele,*

ka kumon keil ilonge hetisa hesuval avi slev keil koa eisile mah lisenges ven umen keil takeih koa amumoni.” *Sam 69:22-23^k*

¹¹Navis kami eris navit, “?Mukave, navong me-Isrel keil amusavoi, keil umot vasi varei keke asakras avamea ris?” !Vuo, romukteinek! Ka veni keil amusavoi, Ahi va voutut koakeil arvitei Siu vasakin Siu keil avahi elu en keil.^l ¹²Ka tounah koa Siu keil amum tisa eni mumon sise keke meatin keil vasi ten out netan akilea avales tokolkatien onen Ahi. Anatin, longrasien one sakin koakeil arvitei Siu akilea avahilelau en tahosien onen Ahi. Ka munak koanek anatin, navong me-Isrel vasi keil koa Ahi rie lat keil imai ikur demkatien one, tokolkatien koa meatin vasi keil ikuri hemariso vis hemariso mok.

Ahi sakin koakeil arvitei Siu avahi meatin keil kati onen

¹³Ka en avong etin ekek, ek vati maselus min kami koa mirvitei Siu. Ahi rie lat inau navi **eiloh**eh tai onen vat min kami, ka namul nasi nau ven umen onak. ¹⁴Vahesa asa koa namul namumoni ral min kami vasakin meatin kati keil onak avahi elu. Veni, hemukonek, vahesa tei en keil ihiles ka Ahi houtut moulien one. ¹⁵Navong Ahi sesein me-Isrel keil,

^h 11:5 Rom 9:27 ⁱ 11:6 Kal 3:18 ^j 11:7 Rom 9:31 ^k 11:10 Sam 35:8

^l 11:11 Umen 13:46; Dut 32:21; Rom 10:19

meatin keil houlu ten out netan koa armaltei en meten mulamu, kei mai lele tahos en keil. ?Ka hemukave suk navong Ahi hekur ris meatin kati keil onen? !Hesuval koakeil umatmat imoul eris ran matien!

¹⁶Navong meatin viles pulaoa, ka, mulamu, mumon veret eni ka sani vi sanien votut min Ahi, veret koa kei houmoni hekatau, kei mun hehi votut.^m Ka navong meatin tai ring koe vatiai tai vahi onen Ahi, angoite ka heite keil emun teni ihi onen.ⁿ °

¹⁷Me-Isrel keil asuval angoite keil ten vati **olip** tai, ka Ahi kum vulvul tei en keil. Evus, va lei kat angoi olip sav keil ten eivorohus ka sosor en keil umai akur vulie. Sakini, kosa, kami koa mirvitei Siu, mimul mikur tokolkatien onen Ahi suval mivi me-Isrel keil kati.^p ¹⁸Sakini, minandem maentei Siu keil koa Ahi sesein keil ka kum vulvul keil suval avi angoite keil. ?Mimul mivasi kami vensa? Kami mivi angoite enges koa mirkatauntei vatte. Vatte keke mul kataun kami.^q

¹⁹Ka vahesa tai en kami hehiteni minau hehit, “Ka Ahi rie lati keke envatien onen mul en komai koa mirvitei Siu, veni kum vulvul en Siu keil koa along rasi vasakin ahho val keke vasosor en komai mevakur vulie.” ²⁰Koanek vi anatin. Ahi kum vulvul en keil veni arlingtei demkatien one en Kristo. Ka kami mimul en vatte enek veni miling demkatien onami mul ien. Ka minavuttei kami. Hetahos imok mihemetau ka mihelei kat revu kami.^r ²¹Veni munak Ahi kilea vakum vulvul en me-Isrel keil ran vatte koa avi angoite keil kati teni, hemaes keke hecum vulvul en kami mun.

²²Sakini, mihendem vis usil tahosien ka vurohien onen Ahi. Veni kei mumoni keih en Siu keil koa umot tuai, ka kei mumoni tahos min kami koa mirvitei Siu. Ka kami mihel miheles tahosien onen munak mihehi anatin eni. Ka munak mirvitei mun anatin eni, kei hecum vulvul kami mun mihehaha.^s ²³Ka munak Siu keil ihiles ka iling demkatien one en Kristo, Ahi kur keihoen vasosorin en keil eris aval en vulie kati. ²⁴Kami koa mirvitei Siu, mulamu mimul soutin ran Ahi ka kei kur revu kami mivi onen. Misuval angoi **olip** keil ten eivorohus koa kei sosorin en kami en vati olip koa kei mul lei kat revu en ah osen. Ka munak kei kilea voumon koanek en kami, hemaes eni keke hekur angoi olip keil kati ten vatte enek koa mul en ah osen ka hesosorin en keil eris en vulie kati.

Ahi en hemahis me-Isrel keil ka hekur ris keil ihi meatin keil onen

²⁵Tuak ka ahinkuli keil, ek vati mivailea en lingkatien suai tai koa Ahi mul vothot eni keke minahasitei kami minahit mivi meteisau imok. Ahi

^m 11:16 En saken enek, me-Isrel keil avi meatin votut onen Ahi veni avu keil one telamu avi meatin votut keil onen. ⁿ 11:16 En vati saken enek, vati avu telamu onen Siu keil koa Ebrahim, Ahi ring koe vi meatin kati onen. Sakini, koakeil akistal en ara onen emun avi meatin kati keil onen. ^o 11:16 Nam 15:17-21; Neh 10:37; Esek 44:30 ^p 11:17 Efes 2:11-19 ^q 11:18 Sion 4:22 ^r 11:20 Rom 12:16 ^s 11:22 Sion 15:2,4; Hib 3:14